özcan sapan

ve geçip gitmediler

Çiviyazıları / Kamera

tanrı iktidar ve şiddet üzerine

özcan sapan

ve geçip gitmediler

Kutsal sayılan topraklar için savaşmanın kutsal sayıldığı din bilgisi temel öğretisi, padişahlar diyarı bu coğrafyada, kutsal olmayan değerleri düşündükçe; savaşın ve şiddetin kaçınılmaz olduğu gerçeğiyle yüzleşiyor insan...

Şiddet öyküleriyle, çizgi filmleriyle, anne-baba ve öğretmenleriyle, kıyafetleriyle, yeni nesiller, yeni sözcüler (çocuklar) yetiştiriliyor. Bunca kan ve vahşetin ortasında, dünya ölçeğinde savaşlar ve kıyımlar, sürgünler ve göçler devam ediyor... Evet dünya ölçeğinde. Yanımızda yöremizde her türlü vahşet biçimi kol geziyor.

Ve şiddet, ve savaş, ve Tanrıların kehanetleri devam ediyor...

Ve geçip gitmiyorlar...

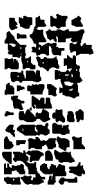

Çiviyazıları

Ve Geçip Gitmediler

Özcan Sapan

Çiviyazıları

Kitabın Özgün Adı:
Ve Geçip Gitmediler

Yazar:
Özcan Sapan

Yayıma Hazırlayan:
Hüseyin Demirel

Teknik Düzenleme:
Paxajans

Seri/Sıra No:
Çiviyazıları: 85 / Kamera: 21

ISBN:
975-8086-85-2

Adres:
Sakız Sk. No: 6/9
Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 330 83 16 - 330 83 99
Faks: (0216) 418 26 01
E-mail: civiyazilari@civiyazilari.com
www: civiyazilari.com

Copyright:
Çiviyazıları 2000 ©

Kapak:
Kapak Fotoğrafı: William Blake,
"İnsanlığın ilk cinayeti; Habil, Kabil'i öldürüyor...

Kapak:
A. Ugur Alparslan

Baskı:
Berdan Matbaası

Baskı/Tarih:
Birinci Basım 2000

İçindekiler

Editörden 9
Teşekkür 11
Sunuş 13

Ve Geçip Gitmediler 19
Çocuklar, Şiddet ve Savaş 33
Din, Şiddet ve Savaş 67
İktidar ve Şiddet 123
Savaş, Barış ve Demokrasiye Dair Notlar 169

Notlar 195

Çeviyazıları yaşadığımız dünyada tüm toplumsal süreçleri belirleyen eşitsizlikçi-egemenlikçi sistemlerle arasına eleştirel bir uzaklık koymayı niyet edinmiş metinleri yayımlıyor.

Kamera Dizisi, sistemin günlük yaşamda ürettiği değişik toplumsal, siyasal, kültürel, ideolojik pratikleri takibe alıyor. Bu pratikleri daha iyi anlamayı, eleştirel bir irdelemeden geçirmeyi ve egemenlik karşıtı/eşitlikçi ütopyalar içinden alternatifler önermeyi tasarlayan belge, anlatı, günce, tanıklık vb. metinler Kamera'nın kaydedeceği metinler arasında.

Antik Yunan tiyatrosunun en önemli adı olan Aiskhylos (MÖ 525-456)'un eserlerinin temel izleğini adaletin gerekliliği düşüncesi oluşturuyordu. Bu yolda kurulu düzeni karşısına almaktan, dönemin inanılan Tanrılarını yargılamaktan da kaçınmamıştı.

Günümüze kadar yaşamayı başaran az sayıda eserinden biri olan "Zincire Vurulmuş Prometheus"unda yalnız Tanrılar ve Titanlar karakterize edilirler. Gerçekteyse, bütün koşulları ve sorunlarıyla insanlık durumu ele alınır.

Prometheus ezilen insanın temsilcisidir. Karşısında ise Tanrılar katının tepesine kurulmuş olan Zeus vardır. Bir iktidar savaşı yaşamaya başlarlar. Prometheus ateşi Tanrılardan çalar ve insanlara verir. Tanrıların kurmuş olduğu düzene karşı geldiği için de zincire vurulur. Bir kartal her gün karaciğerini yemekte ve gece karaciğer yeniden oluşmakta, ertesi gün işkence yeniden başlamaktadır. Pişman değildir ama:

Ama ben biliyordum başıma gelecek olanı:
Bile bile, isteye isteye suç işledim.

Tanrı Okeanos şöyle uyarır onu:

Yine de uslanmış değilsin, diretiyorsun,
Dertlerine dert katmaktan korkmuyorsun.
Benden öğüt dinlersen, dikine gitme.

Tanrılar karşı savunmasında iki kavram üstünde durup direnir Prometheus, değer olarak benimsediği iki kavram vardır: Bilinç ve özgürlük. Madem egemenliği sürdürmenin aracı olarak şiddet ve işkence kullanılmaktadır. O zaman onlarla mücadele etmek de insanlık değerlerinin savunulması olacaktır.

Bu kavga hiç bitmedi. Tanrı, kral, bey, adı ne olursa olsun iktidara başkaldıranlar üzerinde şiddeti kullanmayı sürdürdü; bir kültür haline getirdi, insanlığın olmazsa olmaz yaşama biçimi olarak bilinçaltlarımıza soktu.

Özcan Sapan'ın çalışması sizi bir kaosun, bir labirentin içine sokacak. İktidarın varolmak için insansoyuna yaşattığı acıları içiniz titreyerek okuyacaksınız. Ama bu labirentin aydınlık yanını da göreceksiniz. Direnen insanın ve bugün bizleri aydınlatan değerlerin öykülerini...

Aiskhylos'un taragedyasının sonunda karamsar bir sonuca ulaşmıştı:

Her varlık çoktan bir kaderle yükümlenmiş,
Tanrıların başıdır yalnız yükümlü olmayan:
"Zeus'tan başkası özgür değildir."

Aiskhylos, düşüncelerinin bedelini acı çekerek eserlerinin yakılmasına katlanarak çekti. Ama insanlığın şiddet ve acı ile örülü tarihi şunu öğretti: İnsanların özgürlüklerine gem vuranlar, kendileri de özgür değildir.

Haşarı ve küçük yaramazlıklarım sonucunda tokatla ilk kez tanışmamı sağlayan babama, ilkokulun uzun yaz tatillerini boş geçirmeyeyim diye beni Kuran Kursu'na gönderen anneme, arkadaşımla ders sırasında gülüştüm diye dayak atan ilkokul öğretmenime, 1970 yazında henüz 11 yaşındayken ne olduğunu dahi tam olarak bilmediğim, sadece şeklen güzel görünen dinamitleri, bir grup arkadaşımla birlikte çaldık diye, "Mahir Çayan'a ve Cihan Alptekin'e cephanelik sağlama" iddiasıyla yargılayan iktidara, teşekkürü borç biliyorum.

Bugüne ve hayat ile ilgili tercihlerimde biçimlenmemi sağlayan dostlarıma; özellikle "Keko"ya; ayrıca, bu çalışmamın şekillenmesinde katkılarını eksik etmeyen yakın çalışma arkadaşım Hüseyin Demirel'e; çalışma notlarımı okuyarak samimi eleştirileri ve önerilerini esirgemeyen Serra Akkaya'ya; yaşamımın her aşamasında olduğu gibi bu çalışma süresince de yanımda olan sevgili Satia Advan'a; varlığıyla ve birikimiyle her zaman yanımda olmuş ve bu çalışmaya beni teşvik eden Nimet Demir'e; eskimeyen dostluklar adına kapak çalışmasına imza atan Uğur Alparslan'a; duygu yüklü üslübüyla ortak derdimizi anlatan, çalışmanın sunuşunu yapan Ercan Göksu'ya; kaynak ve arşiv konusunda elim ayağım diye bildiğim yakın çalışma arkadaşım Gültekin Sayıcı'ya ve çocuk duyarlılığını bana pratik olarak yaşatan biricik kızım Eylül Su'ya teşekkür ediyorum.

Sunuş

"Sapkınlık...
Bu tanım, bugün öylesine hakaret dolu, öylesine korkunç, öylesine aşağılayıcı ve dehşet vericidir ki, eğer biri kişisel düşmanından kurtulmak istiyorsa, izleyeceği en kolay yol onu sapkınlıkla suçlamaktır. Çünkü insanlar bu suçlamayı duyduklarında öyle büyük bir korkuya kapılırlar ki, kulaklarını tıkayıp, onu kovuşturmakla kalmaz, sapkınlıkla suçlanan lehinde söz söylemeye kalkanları da ezerler.....

Sapkınlık, mutlak değil nispi bir kavramdır. Bir Calvinist Katolikler için, öte yandan bir Anabilist Calvinistler için sapkındır. Fransa'da mümin sayılan biri, komşu ülkede şehit mertebesine çıkartılır; ya da aynı nitelikleri nedeniyle bir başka yörede aşağılanır... Kime sapkın dendiğini düşündüğümde, sadece şunu bulabiliyorum: Bizimle aynı düşüncede olmayan herkese sapkın diyoruz."
(Calvine Karşı Castellio)

Stefan Zweig'in söylediklerini geriye, ilk zamanlara götürdüğümüzde karşımıza çıkan cümle, iktidar ve şiddet pratiğinin de tarihsel bir izdüşümü oluyor. Bütün bir şiddet pratiği oradan, farklı, üstün ve biricik olduğunun bir diğerine dayatılmasından hareketle ete kemiğe bürünüyor. Aynılaştırma ve bağıntılı olarak şiddet, bizim gibi düşünmeyen sapkınları, ay-

rıksı, muhalif ve dolayısıyla tehlikeli olanın "yaşam alanı" dışına sürülerek bertaraf edilmesini gereksiniyor. Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin tarihi; dinin ve siyasal iktidarın tarihi; suç ve cezanın, hapishanenin ve nihayetinde mutlak itaat ve mutlak hakimiyet talebince kışkırtılan **şiddetin tarihi** yine aynı gereksinimden deviniyor.

Halepçe katliamı... Tel Zaatar, Sabra ve Şatilla katliamı.. Sri Lanka ve Doğu Timor'da süren savaş... Ruanda katliamı... Auschwihtz, Dachau, Belsen.. Uber alles, Uber alles: Almanya, Almanya her şeyin üzerinde... Yahudi Katliamı... Enola Gay... Nagazaki, Hiroşima. Vietnam. My Lai Katliamı... Çarmıha gerilen İsa... Onu ele veren havarinin mezhepler arası çatışmanın merkezine bir hainlik öznesi olarak oturuşu... Katolik Protestan savaşı... Sn. Barthélemy katliamı... Hicretin birinci yılında topyekûn kılıçtan geçirilen Ebva ve Vedden köyleri... Azrailin insan suretinde takdis edilerek Allahın Aslanı ve Allahın Kılıcı adını alışı. Sünninin Aleviye, Şiinin Sünniye karşı bilediği kılıç. Yahudi Peygamberi Davud'un "dinden döneni" öldürün kelamını yerine getirmek için 40 bin askeri kılıçtan geçirişi... Cennetin yolunu açan kılıç ve kılıcı harekete geçiren sûre: Müşriklerden kimi bulursanız öldürün!... Bölünmeler çatışmalar... İbraniler, Hariciler, Emeviler.. Benu Kureyş kabilesinin müşrik ilan edilerek kuyulara dolduruşu ve Kuyucu Murat Paşa'nın yüzyıllar sonra benzer bir pratikle fetvayı devralışı... Kardeş kanında abdest alan padişahlar, kendi silah arkadaşlarını Devlet-i Alî'nin yüce çıkarları için öldürülen İttihatçiler ve "davadan döneni vurun" sözleriyle onlara öykünen çömezler... Fiziki imhaların eserlerin yok edilişine doğru genişlemesi... İskenderiye Kütüphanesi, "dünyanın hafızası" olarak biliniyormuş,

kimin umurunda! Yakmak için sırasını bekleyen erk sahipleri: Sezar, Kleopatra, Hıristiyan din adamları ve Halife Ömer. Mutlak iktidar için ne gerekiyorsa, yapın, yakın: Sûretleri bile kalmasın yeryüzünde; ne bir yüz, ne de bir söz. Yakın, yıkın aynılaştırın ve düzenin bekasına yönelik bir tehdit varsa eğer, cezalandırın!...

Tanrı kelâmı... Şeyhülislam Fetvası.. Kutsanmış su, kutsanmış ekmek.. Tütsülere eşlik eden dualar... Duanın ve vaazın dünyevi olanı onaylayışı... Misyoner Papazların yerini alan medya. Yeni Dünya Düzeni... İnsanlığın ortak geleceği. Globalizm. Amerikan Rüyası... Globalleşen Amerika çıkarları..

Bir kişi veya zümrenin çıkarlarını, "global" bir kapsamda, herkes içinmiş gibi lanse etmesi yeni bir şey değil aslında. "Global dünya" binlerce yıl önce de vardı. Köleci toplumda günümüzün medyatik toplumu arasındaki başlıca fark, onların ekran çerçevesinin fethedebildikleri yerlerle sınırlı olmasıydı. Roma devletinin muhalif olan karşısındaki konumlanışı, uyumlu yurttaşlar talebi ekseninde bugünkü ABD ile benzeşiyordu. O zamanlar, Roma'nın iyiliği için Tanrı'nın Sezar'ı koruması yeterliydi; şimdilerdeyse Tanrı hem başkanı koruyor, hem de Amerika'yı.

Hep böyle olmuş; iktidarda olan şunu çok iyi biliyor: "Düzenin bekası için", aykırı olanın törpülenerek diğerlerine benzetilmesi, muhalif olanın yok edilmesi gerekiyor. Devletin standart uyumlu yurttaş talebiyle, muhalif-farklı olana yönelik örgütlü tepkisi arasında dolaysız bir ilişki var. Farklı düşünce ve davranış sahiplerine yönelik şiddet mekanizması, kendisini, "kamunun çıkarları" kisvesi altında gizleyebilmiş. Ve söz konusu kamusal tarif; özellikle bizim gibi ülkelerde, işgale karşı direnmiş bir ordunun meşruiyet zeminine oturtula-

rak, muhalif her tavrı "saldırı", söz konusu münafıklara yönelik devlet şiddetini de bir "savunma" biçiminde topluma tercüme edebilmiş. Köleci Roma Devleti'nde örneğin, "kula kulluk edilmemesi gerektiği, Tanrı katında herkesin eşit olduğu" vaazı "egemenlik hakları"na saldırı olarak algılandığı için İsa çarmıha serilmiş; Galileo, döndüğünü söylemekle kurulu düzeni bozduğu, dünyayı evrenin merkezi olmaktan çıkardığı için işkenceye uğratılmış.

Tarih boyunca aykırı verili olan (statüko) hep çelişmiş. Statükodan yana olanlar, aykırı olanla karşılaştıkları her durumda, söz konusu davranışı ya da görüntüyü kendi dengelerine yönelik bir tehdit olarak yorumlamışlar. Ürkmüş ve saldırmışlar. Tanımadıkları için; farklı giyindiği, farklı davrandığı ve anlamadıkları bir dil konuştuğu için "yabancı"dan korkmuşlar. Önce "yabancı" diye bir kavram türetmişler, sonra onu potansiyel bir tehlike olarak görmüş ve oradan da "düşman"a varmışlar. Ve savunma refleksiyle yok edici bir saldırganlığın hızla yer değiştirebildiği bu tehlikeli algılayışı, gündelik hayatın her karesine taşımışlar. Kurumlar yaratmışlar ve kurumsal davranışlar. Özel mülkiyeti merkez alan bir sistem içinde hayatı cangıla çevirmişler. Ev, sokak, işyeri, başkasını ezip aşağılayarak, başkasından çalarak var olunabilen bir şiddetin örgütlendiği mikro iktidar alanlarına dönüşmüş. Erkek egemen toplumun yapısına uygun olarak evin hakimi olan baba, eşi ve çocukları üzerinde terör estirmiş. Evlilik dışı ilişki yaşayan kadın aşağılanarak "metres" muamelesi görmüş, evlilik dışı çocuksa "piç" muamelesi. Eşcinsellik mevcut cinsel ilişkilere yada kabul gören cinsel tercihe aykırı bir durum olduğu için "suç" kategorisi içinde değerlendirilmiş; erkek jargonunun bir gereği olarak eşcinsel olan aşağılanmış; kaypak, tutarsız davrananın "ibneleşmesi"nden

söz edilmiş ve ibne nitelemesi, sıklıkla, orospu çocuğu türünden küfürlere eşlik eder olmuş.

Asker yolu beklenmiş. Ve askerliği kutsal sayan bütün militarist toplumlarda olduğu gibi "vatan borcu"nu yerine getirmeyenler "hain" ilan edilmiş.

Halkının % 99'unun Müslüman olduğu gibi bir uyduruk yaklaşımla bağıntılı olarak, Aziz Nesin gibi bir aydın "ateistim" dediği için din düşmanı ilan edilmiş, zebaniliğe soyunan kimi densizler ortalığı ateşe vermişler.

Şeriatın kestiği parmak hâlâ acımıyor. Devlet kapısı dün olduğu gibi bugün de dert kapısı. Aile büyükleriyle başlayıp öğretmen, hoca, komutan, patron dizgesi içinde yukarıya doğru uzanan pederşahi-otoriter erk varlığını sürdürmeye devam ediyor. Ve eleştiriyi hasmane bir tavır olarak yorumlayan egemenlerin tavırları, yakın geçmişlerinde olduğu gibi, bugün de şiddete ayarlı. Böylesi negatif bir iklimde, resmi tarih okumalarının dışında bir şeyler söylemek hiç kolay değil.

Özcan Sapan, Çocuk ve Şiddet, Din ve Şiddet, İktidar ve Şiddet.... başlıkları altında sosyal, kültürel ve siyasal genlerimize sinmiş olan şiddete ayna tutmaya çalışıyor.

Son söz onun:

"Emerson ve Valdo'nun öyküsünü bir de ben anlatmak isterim:

Avrupalı emperyalistler, dünyayı talan ederken, Atlantik'in öteki yakasında da önemli gelişmeler oluyordu. Kuzey Amerika'nın zengin kaynaklarının üzerinde yükselen ABD, hızla yükselerek dünyadaki paylaşım savaşlarına katılmıştı.

Onlar da güneylerine yönelerek, artık etkisini yitirmiş olan İspanya'nın sömürgelerine göz dikmişlerdi. Bu süreç, Yüzyıl boyunca iç savaşlarla sarsılmış olan Meksika topraklarının yarısının işgaliyle başlayacak ve kıtanın yarı sömürgeleştirilmesiyle sonuçlanacaktı.

ABD'nin bu emperyalist yayılmacılığına o dönem, çok az sayıda insan muhalefet edebilecek ve sonuç cezaevine tıkılmaları olacaktır. Bunlardan biri de Emerson'du. En iyi arkadaşı Waldo ziyaretine gitti. Dönemin cezaevlerinin sert koşulları, prangalar, zincirler Waldo üzerinde ürkütücü bir etki oluşturdu. Perişan durumdaki arkadaşına bu koşulları yakıştıramamıştı. Ona sen buralara düşecek insan mıydın, ne işin var burada türünden bir şeyler söyledi. Emerson'un cevabı siyasal tavırda doğrudan yana olmanın simgelerinden biri olarak hâlâ yaşıyor:

"Waldo, sen neden burada değilsin?"

Ercan Göksu

Yeni dünya düzeniyle hayatımızda hız kazanan, daha önce konuşup da kolayca anlaştığımız onlarca başlık; kimlik, azınlık, öteki, savaş, barış, kardeşlik, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, sömürge, vb. gibi kavramlar artık boğazlaşmaların ve şiddetin yeni gelir kaynakları olmuş durumdalar. Bir adım ötemizde ejderha gibi bekleyen milliyetçilik, şovenizm, ırkçılık veya gerisinde bağnaz, tutucu gericilik... Bizi kuşatmayı sürdürüyor.

Şiddetin ve şovenizmin beslendiği yer; gücün ve bu güç üzerine yapılan hesaplarla birlikte, ABD emperyalizminin "yeni dünya düzeni" adı altında Pentagon'da yapılan "istikrar" planlarının bir sonucudur. Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Latin Amerika ve Afrika'da sözde insan hakları ve demokrasi adına yapılan kıyımlar, televizyon kanallarından naklen aktarılırken, gücün, dolayısıyla iktidarın şiddet biçimleri tescil ediliyor. Ortadoğu'da dozajı her geçen gün

artırılan uzaktan kumandalı merkezlerin yönettiği savaşlar, sözde Saddam zulmüne karşı insan hakları ve demokrasi adına yapılmıştı. Demokrasi ve insan hakları dersi verenlerin vatanında yok edilen Kızılderililer hesapta yoktu. Yanı başında yok sayılan Küba Halkı da hesapta yoktu. Vietnam, Hiroşima da unutulmuştu. Ve sanki Amerikalı için tarih yeniden yazılıyordu.

Bunca soykırım ve savaşlardan sonra "istikrar" ve "insan hakları" adına Ortadoğu ve Balkanlar'da "mağdur hakkı" arama planları yaparken yeni soykırım ve savaşlar tezgahlanıyor. Barış zirvelerine hamilik yapılıyor. Oysa dünyamızdaki şiddetin içeriği ve örgütlenmesi bizzat bu merkez tarafından koordine ediliyordu.

ABD, 20. yüzyılın ikinci yarısını, sosyalizmin yükselişini engelleme adına, dünya halklarıyla savaşarak geçirdi. Bu çabanın boyutlarından birini de denetimi altındaki ülkelerde karşı devrimci örgütler oluşturmak, bunları iktidar aygıtının çekirdeği haline getirmek fikri yer alıyordu. Gerici diktatörlerin desteklenmesi ve egemenliklerinin zor yoluyla güçlendirilmesi, sosyalist muhalefetin gücünün çeşitli yollarla sınırlı tutulması ve bu yolda her türlü provokasyonun mübah sayılması ve teorize edilerek çeşitli ülkelerde bu çerçevede bir kadrolaşmanın oluşturulması bunlar arasında yer alıyordu. Ve yüzyıl boyunca proje diliminin ne kadarı gerçekleşti, ne kadarı 21. yüzyıla eklendi.

Şili'de Allende'nin başına gelenlerin bir Avrupa ülkesinde gündeme gelmemesinin nedeni, yalnızca bu ülkelerde sosyalist bir iktidarın işbaşına gelmemesiyle açıklanabilir. Avrupa'da komünist partilerin en güçlüsüne sahip olan İtalya'nın ABD karşı devrimci örgütü Gladio'nun en iyi örgütlendiği ülke olması elbette bir rastlantı değildir. Olası bir

KP iktidarı durumunda hazırlanan darbe planları filmlere bile konu olmuştur. Ayrıca Avrupa tarihi açısından, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın yaşadıkları da biliniyor.

Kısaca soğuk savaş sürecine hakim olan başlıca ölçü komünizmle mücadele idi ve bu yolda her yöntem mübah hale getirilmişti.

Elli yıl boyunca dünyayı böyle bir cadı kazanına dönüştüren emperyalizmin, Doğu Bloku'nun çözülmesinden sonra demokrasi ve özgürlük bayraktarlığına soyunması elbette inandırıcı değil. İran Devrimi'nin yayılmasının etkilerini hesap ederek bu güce karşı Irak'ı hazırlayıp, bu ülkenin üzerine süren ve her adımda arkasında olan ABD, onların da parsadan pay istemesi ve İran'ın yayılmacılığını engellemenin ödülü olarak "hakkını" almaya yönelmesine karşılık, dur demekte bir an bile gecikmedi ve Körfez'i halen süren bir yangına itti. Ortadoğu'yu bir bilinmez denklem içine sürükledi. Halkları birbirine kırdırttı. Oyun henüz bitmedi...

Afrika'da yıllarca süren benzeri uygulamaların sonuçları kıtayı sonu gelmeyen kargaşalara sürükledi. Geçmişte sömürgeci anlayışla oluşturulan ve kıtanın doğasına uymayan sınırlar ve paylaşım politikaları bugün halkların birbirlerini boğazlamalarına neden oluyor. Somali ya da Ruanda'da olanların başkaca bir açıklaması yok. Çözüm de çoğu zaman şiddet oluyor.

Yüzyıl başından beri dünya coğrafyasının sınırlarıyla oynayan, halkları birbirine kırdırarak üstünlüğünü sürdüren bu gücün, esin kaynağı, şiddet üreten ve şiddetle beslenen bir gelecek yaratmak değil de nedir.

Her geçen gün şiddeti, şiddet öykülerini, gösterilerini, çok renkli TV aracılığıyla veya sinema, spor vb. yöntemlerle insanların beyinlerine kazırken ve yeniden yeni bir dün-

ya düzeni kurmayı amaçlayan bu teknolojik güç barışı kendi çıkarlarının dışında- savunmaz çünkü sevgi ve barışın, kardeşlik ve dostluğun olduğu yerde, sömürü, hegemonya ve şiddet üremez... Oysa en iyi giderin savaş gideri olduğunu bilen bizler, tersten düşündüğümüzde en iyi gelirin ne olacağını bilebiliriz.

Evdeki şiddet, işyerindeki şiddet, ilimizde, bölgemizde veya ülkemizdeki şiddet veya savaşın biçimi patlayan topların niteliğinden öte neden ve niçin patladığı sorusuna yanıt aramamızı gerektiriyor. Şiddetin ürediği yerde barıştan söz etmek bir kandırmacadır... Kuşkusuz barışı savunmak ve hayata geçirmek savaş ve şiddet karşıtı olanların işidir... Ama gözden kaçırmamamız gereken bir şey var ki o da barışın bir kültür, kültürleşme sorunu olduğudur...

Şiddetin daha doğduğumuz günden itibaren yakamızı bırakmaması bir rastlantı değil elbette. Yaşamı algıladığımız ilk zamanlara kadar uzanır bu kuşatma. Evde sokakta, eğitim sürecinde bizimle birliktedir. Hatta konuşmaya, dille düşünce arasındaki bağlantının oluştuğu, kişiliğimizin bu biçimde evirildiği günlere kadar gider bu ilişki.

Günümüzde, bazı filologlar, dili dört biçimde inceliyorlar; evdeki dil, sokaktaki dil, görsel dil (tv, müzik), eğitim dili. Buradan yola çıkarak da, bu biçimlerdeki farklılıkların çocuk psikolojisinde neden olacağı sonuçları tartışıyorlar. Evinde anne-babasından ilk sözcükleri öğrenirken, televizyondan kavga sözlerini, popüler müzik nakaratlarını alıyor, sokakta vulger bir kültürle ve dille tanışıyor, eğitim sürecinde de bir yarış atı gibi, İngilizce, Almanca veya Fransızca eğitime yönlendiriliyor. Bu sürecin kaçınılmaz sonucu da kişiliklerin daha ilk yıllarda budanması, ya da en azın-

dan ciddi biçimde sarsılması olarak beliriyor.

Bu süreci, sıkıntılarıyla birlikte yaşayanlar, kendileri ebeveyn olduklarında, 'anadil sıkıntılarını' gözönüne alarak, evde anadillerini konuşmadılar, aynı sıkıntıları çocukları yaşamasın istediler ve ortaya asimile olmuş koca bir kuşak çıktı. Bunun kültürel çözülmeden başka bir anlamı yoktur. Bugün metropollerde yaşayan ailelerin çocukları anadillerinden yoksundurlar.

Dünyanın birçok yerinde de durum böyledir. Tarih boyunca egemen kültürler, diğer kültürleri çözmüş, etkisizleştirmiştir. Sonuç olarak, yerel kültürlerin insanları bir yabancılaşmaya yakalanır, kendi kökenlerini kendileri bile itiraf edemez. Bunu bir suçmuş gibi gizler, kendini başka olgulara inandırmaya çalışır. Gerici odaklara kadar uzanan belâlı bir yolculuk başlar.

Bunun bir tür şiddet olduğunu söylemek hiç de abartılı olmaz. İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddetin ve savaşın tarihi, ilk klan örgütlenmesinden bugüne uzanan bir barış özleminin de tarihidir.

Bugün savaş teknolojisi, kılıç-kalkanlı meydan muharebelerinden tek bir düğmeye basılarak dünyanın yok edilebileceği bir seviyeye ne yazık ki ulaşmıştır. Şu veya bu gerekçeyle sarmalanmış "kutsal savaşları" ulusların kendi tarihlerinden koparark insanlık ailesine dahil ettiğimizde, ortaya çıkan rakamlar ürkütücü boyutlardadır. Dünyanın son 1500 yıllık tarihinde 15 binin üzerinde savaş olmuş ve bu savaşların sonucunda 3 milyarın üzerinde insan yaşamını yitirmiştir. Bu şiddet ve savaşların bir çoğu etnik boğazlaşmalara dayanmaktadır.

Üzerinde yaşadığımız; adına "memleket" dediğimiz bu toprakların kaç savaşa sahne ve karşılığında kaç insana me-

zar olduğunu bilmiyoruz. Bildiğimiz; halimizin dünyanın halinden farklı olmadığı. Bu açıdan söylenecek ilk şey şu oluyor: Bu toprakların tarihi savaşın tarihidir, istilanın, zoralımın ve sürgünün ve iktidarı elde tutabilmek için kardeş kanıyla abdest alan padişahların tarihidir.

Sözünü ettiğimiz savaşın tarihi, aynı zamanda soykırım ve istilanın da tarihidir. Ve ne Osmanlı ne de Cumhuriyet rejimi bu tanımlamanın dışında tutulamaz.

Bu topraklarda kavimlerin ve insanların yüzlerce yıldır barış içinde bir arada yaşadığı söyleniyor.

Eğer gerçekten barışı istiyorsak ilk yapmamız gereken şey bunun kocaman bir yalan olduğunu resmi tarihin yüzüne haykırmak olmalı.

Şiddet yoluyla hegemonya kuran bir imparatorluğun istila ettiği topraklarda huzur ve güveni, dolayısıyla barışı, telkin ve ikna yoluyla sağladığını kim iddia edebilir?

Padişah kelâmının Tanrı buyruğu kabul edildiği bir rejimde tebaa durumuna getirilmiş bir gayrimüslimin gönüllülük temelinde ve tam bir iç huzuruyla kendini Osmanlıdan kabul ettiğinden bahsedilebilir mi? Balkanlar'dan Ortadoğu'dan ve Yunan Adaları'ndan getirilip devşirilen binlerce Yeniçeri kendi istekleriyle mi Osmanlı'ya dahil oldular? Kafkaslardan "özel istekle" getirtilen Çerkesler mi kendi istekleriyle Osmanlıya dahil oldular? Bir kültür mozaiği olarak adlandırılan bu coğrafyada zorunlu kabullenişin ve bilinmeyen hesapların bir sonucu olarak mı halklar ve kültürler mozaiği oluşturuldu? Böl, parçala ve yönet politikası o dönemlerde, karıştır ve yeniden harmanla biçiminde güdülmek isteniyordu. Osmanlıda azınlık veya çoğunluk olma halinin çok önemli olmadığı halde, Osmanlı gelecek hesapları-

nı neden Müslüman çoğunluk üzerine kurmaya çalışıyordu? Ermenilerin ve Rumların yoğun olduğu bölgelere dışarıdan "özel istekle" göç alan ve o yörelere yerleştirilen Kafkas halkları için Osmanlı hangi özel hesapları dayatacaktı?

Anadolu'nun zengin kültür mozaiği kanla sulanırken neyi ne kadar zaman diliminde halletmeyi planlamışlardı? 1900'lü yılların hemen başında süren savaşların bir sonucu olarak daha önce Türk ve Kürt komşularıyla barış içinde yaşayan Ermeniler bağımsızlık isteyince neler olmuştu?... "1918 öncesi İstanbul'da kırımı yapanlar limanda çalışan Kürt hamallardı" tespiti gündemin baş köşesine oturmuştu... Gelecek katliamların önceden habercisi olan bu durum, sonradan yeni bir içerikle halklara zulüm faturası olarak kesilmişti. Hasan Arfa'ya göre; bir süre sonra öldürülen Ermenilerin öcünü almak için 'Ermeni Gönüllüleri' adı altında kurulan çete ise 1915-1918 yılları arasında Kürtleri öldürmüştü...[1]

Sonuç... Örneğin; 1800'lü yıllardan başlayarak tüm dünyayı saran uluslaşma sürecinin de etkisiyle kendi ulusal bilinçlerinin farkına varan 1.5 milyon Ermeni Anadolu'nun bir ucundan diğer ucuna uzanan bir sürgünü ve buna bağlı olarak gerçekleşen katliama bu topraklar tanıklık yapacaktı. Bir "tekerrür" olmaktan çıkamayan tarih, Anadolu'nun kurak topraklarını daha ne kadar kan gölüne çevirmeye devam edecekti? Kardeş kanıyla daha ne kadar abdest alınacaktı?

Bu coğrafya bir ucundan diğerine çok renkliliği barış, sevgi, kardeşlik içinde sağlamadı. Birbirlerinin türkülerini, dillerini, gelenek ve göreneklerini içselleştirmiş bir kültür ortamı, sevgiye dayalı bir komşuluk bağları oluşturulamadı..

Hayır. Bu topraklar gönüllü birlikteliğin değil, istilacının hegemonyasına dayalı zoraki birlikteliğin topraklarıdır. Ve her karışında ölenlerin ve öldürenlerin hanesine yazılan bir başarı yoktur... Bütün acılar aynı renktedir... Birileri dizlerini döverek, bir diğeri yanağını çizerek veya secde ederek ağlar... Ortak acı hep aynı yeri vurur: Yürekleri...

150 yıllık göç tarihinin ortaya koyduğu rakamlarla sabit olan trajedi, bu gerçeğin tanığıdır.

Ne yazık ki 1923 Cumhuriyet rejimi de, "Yurtta sulh cihanda sulh" şiarına rağmen çok farklı bir gerçek üretmemişti. Kaynağını şiddetin ve ihanetlerin birikiminden alan bir miras üzerine kurulan Cumhuriyet, Osmanlının kaynaştırdığı zorunlu birliktelikleri "ıslah" etme ihalesini üstlenmişti. Kendisinden olmayanı hain ilan etme bu coğrafyanın yüz yıllık değil Osmanlının kuruluşundan günümüze uzanan bir tarihin özetiydi. Dün Fatih'in kardeşi, yakın tarihte Çerkes Ethem, bugün ise sisteme karşı çıkan öğrenci, memur, işçi veya top yekûn Kürtlerdi...

Bu rejimin kurumsallaşmasında şiddetin, ama öncelikle devletin şiddetinin önemli bir rolü vardır. Dönem dönem yasaklar ve sansür değişik şekillerde halklar üzerinde bir egemenlik biçimi olarak sürdü: Dün Abdülhamit döneminde, suikast lafını kullanmak yasaktı. Abdülhamit döneminde bir suikast sonucu öldürülen Fransa başbakanı için bu coğrafyanın yazarları ve gazetecileri sansür olduğundan ve suikast sözcüğü sansürlü bir kavram olduğundan, "kalp krizi" sonucu ölüm diye açıklamadılar mı? Aykırı her sesi kendi iktidarına yönelik bir tehdit telakki eden bir şiddetin adıdır hâlâ İstiklal Mahkemeleri. Kılıç Ali Reis'ler bu ülkede gerçek iktidarın temsilcileri olarak saltanat sürdüğü sürece de ol-

maya devam edecektir. Susurluk adıyla bilinen çetelerin adeta sınav yeri olan bu coğrafya kim bilir birbirini tanımayan kaç çeteyi bağrında barındırıyor?

Savaşın ve şiddetin yarattığı sektör, yine savaşın ve şiddetin son bulmasıyla sona erecektir... Sözde çetelere karşı çıkmak, savaş alanında barış güvercini uçurmaya benzer. Yanı başımızda yaşanan savaşın sonucu; her kim ne derse desin onlarca, yüzlerce ve binlerce ölümün yanı sıra binlerce bedensel ve zihinsel engelliyi sokağa salıverdi. Ya top yekûn savaşacağız, ya barışacağız ara yol yeni Vietnam sendromları olacaktır. Şiddet ve savaşla içselleşmiş bir insan gittiği her yere sevgi ve kardeşlik götürmez. Kaba bir deyişle herkes bildiği rolü oynar. Bugün olmazsa yarın... Saraybosna'da savaş biteli dört yıl oluyor. Ama şiddet bitmedi, evlere girdi. Eski askerler için cephe her yerde, şiddetin muhatabı ise ya eşleri ya da çocukları oluyor. Bu durum halen Amerika'nın unutamadığı Vietnam sonrası durumu hatırlatmıyor mu? Buradan bizleri de bekleyen bir tehlike belirmiyor mu?...

İç düşman..., dış düşman..., Türklerin şanlı tarihi..., kelle koltuğunda üç gün savaşanlar..., şehitlik mertebesi..., din... Türk'ü koruyan ve gölgesini Müslümanların üzerinden eksik etmeyen Tanrı..., topla, tüfekle içine giremediği Viyana kapıları kompleksini futbol topuyla yenmeye çalışan Türkler..., istilacı ordunun torunları..., beyaz Türkler.. promosyon fatihleri..., demokrasi ve barışın yılmaz şampiyonları..., devlet şiddetinin şakşakçıları..., aynı rolleriyle bir gider, bir gelirler.

Şiddetin ve savaşın ve zorunlu birlikteliklerin şakşakçıları...

Hiçbir dönem barış yanlısı olmamışlardır. Yapı taşlarının kanla yoğrularak yükseldiği bu "muazzam" tarih! Şimdilerde

ise aynı mantıktan hareketle, insanlığın hamuruna zorla, gelenek-göreneklerle, dinle, şiddeti ve savaşmayı empoze ediyor. Kutsal sayılan topraklar için savaşmanın kutsal sayıldığı din bilgisi temel öğretisi, padişahlar diyarı bu coğrafyada, kutsal olmayan değerleri düşündükçe; savaşın ve şiddetin kaçınılmaz olduğu gerçeğiyle yüzleşiyor insan...

Şiddet öyküleriyle, çizgi filmleriyle, anne-baba ve öğretmenleriyle, kıyafetleriyle, yeni nesiller, yeni sözcüler (çocuklar) yetiştiriliyor. Bunca kan ve vahşetin ortasında, dünya ölçeğinde savaşlar ve kıyımlar, sürgünler ve göçler devam ediyor... Evet dünya ölçeğinde. Yanımızda yöremizde her türlü vahşet biçimi kol geziyor.

Ve şiddet, ve savaş, ve Tanrıların kehanetleri devam ediyor...

İlk padişah Sultan Osman
Sultan Osman'dan
Kalmış bize yadigâr bu vatan
İleri ileri arş ileri
İran seferi Bağdat seferi Girit seferi
Estergon kalesi bre dilber aman
Niş Kosova Çaldıran
Altım toprak üstüm yaprak
İleri ileri arş ileri
Kırım seferi Rus seferi Irak seferi
İleri ileri
Pesarofça Karlofça Kaynarca
Kaynarca Pesarofça Karlofça

Karlofça Pesarofça
İleri be kardeşim ileri
İnebahtı Pireveze Pilevne
Ilgıt ılgıt kanım damlar çimene
İleri ileri
Mısır seferi Yemen seferi Kanal seferi
Tanzimat Meşrutiyet Cumhuriyet
Dayan hey dizlerim dayan
Viyana Sevir Lozan
Ve dünya kadar nutuk
Ve dünya kadar ferman
Yine köylümüzün elinde kara saban
Yine halkımız yarı aç yarı tok
Perişan (Oktay Rifat -1947)

Ve
Ve geçip gitmediler...

Çocuklar Korkunç Allahım

Çocuklar korkunç, Allahım,
Elleri, yüzleri, saçları.
Uyurlar bütün gece
Yok sana ihtiyaçları.

Çocuklar korkunç, Allahım,
Bebek yaparlar haçları.
Aşina değiller hâtıramıza
Severken aynı ağaçları.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Çocuklar Şiddet ve Savaş

"Kuşlar; yuvada ne duyarlarsa, havada onu söylerler"
(Çin Atasözü)

Savaş ve askerlik anıları: Büyük dedelerimizden dedelerimize, dedelerimizden babalarımıza ve onlardan da bizlere en büyük miras!..

Belki... Bizden de çocuklarımıza...

Evet! Birçoğumuz dedelerimizin, babalarımızın askerlik, savaş ve silah anılarıyla büyüdük. Hatta büyüme şöyle dursun; bu anılar, bir telkin ve tehdit yöntemi olarak da sürekli suratımıza çarptı durdu: Silahtan mı korkuyorduk? Henüz annemizin kucağındayken, büyüklerimizin kahramanlıkları ninni diye anlatılırdı. İlk oyuncağının -hele erkekse- bir tabanca, kama, kılıç olmadığını kaç kişi söyleyebilir? Veya gazetelerin dağıttığı promosyonlara -Tank, Sancak, Asker, Kale, vb.- kaç aile karşı çıkmıştır? Kaç aile sinemada veya televizyonda oynatılan çocuk filmlerine, çocuğunun eğitimi

ve geleceği uğruna karşı çıkmıştır... 1994 yılında "irticai ve bölücü" faaliyetlere dur demek ve kontrol altına alabilmek için kurulan RTÜK'nu alkışlayanlar, şimdi kendi çıkarları sözkonusu olunca lanetliyorlar. Şimdi de "genel ahlak, aile yapısı" gibi değerler yüzünden sansür uygulanınca da "sana ne bizim ahlak kurallarımızdan" diyorlar. Gözden kaçan gerçek ise bir korku salma platformu olarak kullanılan televizyonlarda çocuklara yönelik şiddettir...

Geçmişteki çocuk filmlerinde sevgi ve yumuşaklığın yerini, şimdilerde iletişim olanaklarının da etkisiyle, barış ve dostluğun yerine şiddet ve zaferler aldı. Gösterime giren filmler ve oyunlar "genel ahlaka" aykırı olup olmadığı ve "atalarımıza" küfür edip etmediği gibi konularla masaya yatırılıp tartışılıyor...

Ahlak; bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda kaldıkları/bulundukları davranış biçimidir. Belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını tespit eden ve inceleyen bilim; din ve ahlak eğitimi, gözetimi ve denetimi devlet tarafından yapılır. Bu anayasa ile bağıtlanmıştır. Bir şeye veya bir kimseye özgü olmayıp onun bütününü içine alan davranış kurallarıdır. Genel ahlak anlayışı yukarıdan dikte edilen bir yaptırım veya uyulması zorunluluk haline gelmiş davranış şeklidir. Bu durumda RTÜK değildir sorgulanması gereken. Anayasal maddelerdir. Veya devletin kendisidir.

Ahlak kuralları, ebeveynler tarafından çocukluk evresinden ilk gençlik yaşına kadar bıkmadan usanmadan hatırlatılan bir disipline ediş şeklidir. Anayasada bile yerini alan bu sözcük, çocukların uyması gereken bir koşullandırmadır. Bunun dışına çıkıldığında yasal süreç başlar: Cezalandırma. Bazen evdeki devlet, bazen sokaktaki devlet, faturayı keser.

Şiddetin ev ve sokaktaki durumunu algılamaya çalışanlar şiddeti, içgüdüsel ve buna dayalı olarak toplumsallaşma sürecinde bile çok az değişen yüzünü görmezden gelirler. Bütün olarak kendini muhafaza eden bir davranış şekli gibi de algılanan şiddeti, çevre etkenlerden kaynaklı bir görüş olarak da görenler vardır.

Türümüzün en korkunç ve en tehlikeli, yıkıcı, yakıcı etkinliği, şiddet ve savaştır. Ve insanlar çoğu zaman farkında olmadan şiddeti ve savaşı meşru kılan ortama ayak uydurur, bu ortamı desteklerler. Çevrenize ve yörenize iyi bakının... Kaç kişi barış gönüllüsü olmak istiyor?

Çocukluk

Savaş veya şiddete yönelik davranışlar, genetik olarak kodlanmazlar anlayışıyla tersi anlayış olan; şiddetin genetik olarak anne-babadan çocuğa geçişi halen tartışma konusudur. Ancak, insanların günümüzde doğup yetiştikleri koşullara baktığımızda, şiddetin kökenlerinin genlerde gizli olduğu tartışmaları, anlamlı olmaktan çıkıyor. Asıl olarak saptanması gereken, günümüzde kent kültürü ve hakim olan şiddet atmosferidir. Dolayısıyla, dedeleri savaşçı olanların torunları savaşçı olurlar gibi bir görüşün yanlışlığının daha baştan altını çizmemiz gerekiyor. Kuşkusuz dedelerin mirası, çocukları sarıp sarmalar fakat süreci kültürel olarak ele alırsak tersi durum ortaya çıkar. İnsanlar, yaşam deneyimleri sonucunda kazanılan eğilimlere göre de biçimlenirler. Yetiştirilme biçimi belirgin hal alır. Davranış, yetişme ve aile içindeki durum esas rolü oynar. Eğitim ve aile ortamı, arkadaşlıklar belirleyici rol üstlenirler. Nasıl hareket edersek, nasıl koşullanırsak, nasıl sosyalleşirsek öyle de biçimleniriz. Yüzyıllar boyunca iyi savaşıyorlar diye Çeçenlerin torunları

iyi bir savaşçı olmazlar. Onları savaşa ve şiddete hazırlayan etkenleri göz ardı etmemeliyiz.

Çocukluk, temizliğin, saflığın, yumuşaklığın ve iyiliğin simgesi, insanın insanlaşmadan, şiddetle tanışmadan önceki durumu olduğu için bu terminolojilere ve uygulamalara karşı duyarsızdır. Cezalandırma çocuğu şiddete yönlendiren unsurlardan biridir. Bazı araştırmacılar ve psikologlar şiddetin ilk çocukluk evrelerinden başladığını iddia ederler. Doğrudur. Yine genler sorunuyla açıklanabilir bir doğru. Hiçbir şeyin, saf, temiz ve sarih olmayacağını biliyoruz. Çocuk, şiddeti ilk olarak anne-babasından görür ve alır. Bu şiddetin çocuğa uygulanıp uygulanmamasıyla ilgili bir durum değildir. Anne babanın kendi aralarındaki şiddeti, evdeki kardeşin kardeşe veya yuvadaki çocuğun arkadaşına uyguladığı şiddet, çocuk tarafından algılanır. Çocuklar konuşma evresinden önce etrafında olup biten görüntüleri kaydederler. Daha sonraları ise sesli kayıt başlar. İlk ceza kim bilir nerede, ne zaman başlamıştır? Çocukta derin bir tahribata neden olabilir. Yıllar sonra fark edildiğinde ise, çocuk arkadaşına veya büyüyünce çocuğuna aynı şiddeti reva görebilir. Veya şiddet uygulama ihtimali elbette daha fazla olabilir. Ama bu, aynı zamanda bir sonuçtur. Çocuğun hayatındaki diğer etkenler ve geliştirdiği savunma mekanizmaları ile yakından ilişkili bir durumdur.

Barış ve huzurun egemen olduğu aile ortamlarında yetişen, şiddet ve savaş terminolojilerinden uzak oyun alanlarında yetişen bir çocukla, aksi durumda yetişen bir çocuğun ileriki yaşamında farklılığın olmayacağını kaç kişi iddia edebilir?

İşte çocukluğumuzun hikayeleri. Çocuk edebiyatı denince ilk akla gelen isimlerden biri olan Gülten Dayıoğlu'nun Al-

tın Kitaplar arasından yayınlanmış bir eseri akla durgunluk verecek şekilde kaleme alınmıştır. Kitaba da adını veren hikayenin adı, Şenlik Günü.[2] Bölüm bölüm aktarıyorum:

"Kerim mahallenin en yaramaz çocuğuydu. Kendisi gibi birkaç arkadaşı vardı. Elbirlik oldular mı, mahalleyi birbirine katarlardı. Kerim her oyunda elebaşıydı. Yaz kış, sapan elinden eksik olmazdı. Kuş vurur, cam kırar, meyve taşlar, hatta kavga ettiği çocukların başını delerdi." Sarsıcı giriş, şöyle devam ediyor; "Annesi, babası, öğretmenleri onu kırıcılıktan kurtaramıyorlardı. Kerim, büyüklerinin sözlerine kulak asmıyordu. Ama arkadaş sözüne çabucak kanıyordu." Ne denebilir ki, bir anda arkadaş sözünün değersizliği üzerine vaaz eden bir anlatıda, dayanışma ve dostluklar gölgelendi...

Hikayecimiz dozajı arttırarak anlatıma devam ediyor:

kasabanın düşmandan kurtuluşunun yıldönümüydü. Büyük şenlik yapılacaktı. Bir ara Çilli Davut, Kerim'in yanına sokuldu: Var mısın Kerim, korkunç bir bomba yapıp gümbür gümbür patlatalım? Mahallenin yüreğini hoplatalım. Herkes kasabaya düşman girdi sansın... Çarşıdan gereği kadar tabanca mantarı, maytap, çatapat ve hava fişeği alındı... Düşman, bomba, tabanca gibi kavramlar sokuluyordu henüz okumayı öğrenmiş beyinlere...

"Akşamüstü güneş batarken, okulun arkasındaki arsaya toplandılar. Patlayıcı maddeleri, konserve kutusuna yerleştirdiler. Bombayı Çilli Davut hazırlıyordu. Çevresindeki çocuklara durmadan: -Pamuk getirin, gaz getirin, kibrit verin, diye buyruklar veriyordu.

Korkunç bomba hazırlanmış, sıra kibrit çakmaya gelmişti. Davut arsanın orta yerinde çukur kazıp, kutuyu oraya yerleştirdi. Kibriti yakarken çocuklara: -Savulun, uzaklaşın! Hepiniz parça parça olursunuz, kaçın! Diye ba-

ğırdı. Sonra yanık kibriti kutunun içine attı.

Dakikalar geçiyor, korkunç bomba bir türlü patlamıyordu. Çocuklar yavaş yavaş saklandıkları yerlerden çıktılar. Kutunun çevresinde toplanmaya başladılar. Neden patlamadı diye homurdanıyorlardı... Kerim gözlerini kutuya dikmiş. Dikkatle bakıyordu. Gide gide kutunun çevresindeki çember daraldı. Çocuklar, korkuyu unutmuş, tartışmaya dalmışlardı.

"Kerim birden: 'Çekilin patlayacak', diye bağırdı. Çocuklar, onun sözünü dinlemediler... Gerçekten kutudan pıss!, pıss! sesler çıkıyor; ince ince duman yükseliyordu...

"Kerim: 'Kaçın, kaçın' diye bağırarak ileriye atıldı. Kutuyu kapıp uzaklara fırlatacak, arkadaşlarının yaralanmasına engel olacaktı. Fakat bu, düşüncesizce bir davranıştı... Kerim eline alır almaz, kutudakiler korkunç bir gümbürtüyle patladı... Aynı anda Çilli Davut da kutuya doğru fırladı, ama geç kalmıştı." Anlatıcımız "düşüncesiz hareketi" biliyor. Ama kendisinin ürettiği şiddetten habersiz...

"Kerim acı acı haykırarak yere yuvarlandı. Sağ eli kan içindeydi. Üç parmağı parçalanıp kopmuştu... Öteki çocuklarda yaralıydılar."

Bu hikaye başlı başına ana konumuz bile olabilecek kadar güçlüdür. Kuşkusuz bu tür hikayeler tek değil, burada beni rahatsız eden Gülten Dayıoğlu gibi usta bir kalemin ellerinden çıkmış olması.

Çocuk hikayeleri, çocuk eğitimi ve gelişimi konularında çok etkili roller üstlenir. Ama ne yazık ki bu hikaye hem girişi hem de sonu bakımından oldukça kaygı vericidir. Eğitim açısından çocuğa olumlu hiçbir şey kazandırmadığı gibi, aksine onu patlayıcı madde yapımına kadar gönderen bir yolculuğa çıkarıyor. 1980 öncesi "Şehir Gerillasının El

Kitabı" adı altında elden ele dolaşan bubi tuzağı, molotof kokteyli veya bomba yapımını anlatan kitapla bunun arasındaki fark nedir? "Şehir Gerillasının El Kitabı" adlı kitap, düzen muhalifleri tarafından kullanıldığı için devletçe yasaklanmıştı. Korkarım yukarıda sözünü ettiğim kitap vb. kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okuma kitabı olarak öneriliyor ve Kültür Bakanlığı tarafından da kütüphanelere alınıyordur. İşte şiddet açısından küçücük bir tarihimiz ve tarifimiz.

Zaten şiddetle sarmalanmış bir dünyada yaşamaya çalışıyoruz. Bir çocuk ilk öğretimini (eski hesaba göre 5 yıl) bitirene dek TV'de 8000 civarında cinayet filmine tanık oluyor. Televizyon, adeta çevreye korku salmak için bir platform olarak kullanılıyor.

Televizyonda nakledilen şiddet görüntülerine karşı ciddi bir önlem alınmadığı sürece, aile içinde yüksek sesle ve tartışarak konuşulduğu sürece, sağlıklı bir ortamdan nasıl söz edebiliriz? Çocuğun anne ve babasına karşı belki de ilk şiddeti, park ve yuvalardan aldığı haliyle, kapıda hep hazır bekleyen oyuncak tank, tüfek ve silahı görerek başlayacaktı. Yuvaya gitmeye başlayan bir çocuk için kaçınılmaz bir durum söz konusudur: Oyuncaklar ortaklaşır. Kültür ortaklaşır ve hayat ortaklaşır. Artık televizyonlardaki çizgi filmlerden bahseder olurlar. Televizyonu açmanı ister. Ve şiddeti tanıyordur. Ve tanımlar: Tehdit içeren bir üslupla: "Televizyonu açmazsan bende seni sevmem..." der. Ve tokadı, silahı, tankı, bayrağı, sancağı ve ülkesini kurtarmak için düşmanı denize döken M. Kemal'i tanır. Tarihin bize öğrettiği Türk büyükleri de genellikle şiddet sürecinin kahramanlarıdır. Osmanlı döneminin en önemli adı olarak Mimar Sinan'ın adına rastlamayız. Büyük bir kahraman olarak tanımlanan Ya-

vuz'un katliamlarını ancak tarihe özel merakı olan büyükler öğrenirler. Yunus yalnızca bir şairdir. Ama varlığı tartışmalı Ulubatlı Hasan kahraman!

Öte yandan bu geçmişin öne çıkarılan kahramanları ya da bu geçmişe mal edilen oyun, film, çizgi roman kahramanları, halk kültürünün yarattığı Köroğlu, Keloğlan gibi paylaşmayı öne çıkaran adlar değil, şiddeti, şovenizmi, köleliği empoze eden Malkoçoğlu, Kara Murat gibi adlar olmuştur. Köroğlu'nun düzene başkaldıran yanına değinilmez; ancak Köroğlu, türkü söyleyip savaşan bir kişiliğe büründürülür.

Eğitim sürecine ve izleme sürecine hakim olan bu motifler diğer çeşitli motiflerle de desteklenir ve şiddeti içselleştiren süreç derinleşmeye başlar. Şimdilik bunlara hayat diyorlar. Çocuk hayatı tanır. Bunlar dili öğrenmek gibi bir şeydir. Çocuk dili bilir ama küfür etmez. Veya bilinmeyen bir dilin ilk küfürleri öğrenilir. İşte bu bir tercih şeklidir. Burada tercihi çocuk yapamaz, seçeneksiz bırakıldığında, tercih gibi görünen yönteme başvurur. Dayağı ve şiddeti tanımış olması veya aynı zamanda biçimlerini bilen çocuk onu tercih edecek anlamına gelmez. Dayak ve şiddete maruz kalan çocuk bu yöntemi dener.

Çağdaş edebiyatın en önemli eserlerinden biri de hiç kuşkusuz, "Sineklerin Tanrısı"dır. Yazarı William Golding'in Nobel ödülü kazanmasının en önemli nedeni olan ve filmi de çekilen roman, iktidar ve şiddet kavramlarını sorgular. Issız bir adaya düşen küçük yaşta bir grup çocuk, zamanla aralarında bölünecek ve birbirlerine üstünlük kurmak için şiddete yöneleceklerdir. Roman insana sık sık şiddetin insanın doğasından mı kaynaklanıyor sorusunu sordurur. Ne yazık ki "Sineklerin Tanrısı"nın düşündürdüğü sorularla giderek artan biçimde karşılaşır olduk. Çocuklara yö-

nelik şiddet ve bizzat çocuklardan kaynaklanan şiddet örnekleri hızla artıyor.

1992 yılında İngiltere bir olayla sarsıldı. Biri 6 diğeri 8 yaşlarında iki çocuk bir alışveriş merkezinde, kayıp olan, kendilerinden küçük bir çocuğu annesine götüreceklerini söyleyerek elinden tutup alışveriş merkezinin dışına çıkarmışlar ve kullanılmayan bir tren istasyonunda, işkence yaparak öldürmüşlerdi... Liverpool şaşkındı! Yetkililer de şaşkındı...!

Olay sonrasındaki görüntüler ise dehşet vericiydi. Polis bir türlü bu cinayetin çocuklar tarafından işlendiğine inanmak istemiyordu. Fakat Liverpool halkı adeta çocukları linç etmek istercesine eylemler ve gösteriler yapıyordu. En korkunç görüntü ise çocukların mahkemeye getirilişinde yaşandı: Zırhlı araçlara bindirilen çocukların elleri kelepçeli ve dışarıda onları parçalamak isteyen binlerce Liverpool'lu bekliyordu. Ve nihai adalet yerini buldu: İki çocuk, ölene kadar bütün insanlardan tecrit edilecek, ömür boyu hapishanelerde çürümeye terk edilecekti.

Çocuklarda şiddet kavramı ve öldürme güdüsü kendiliğinden gelişmez. Birçok kavram gibi şiddet başlangıç anlamıyla onlar için bir şey ifade etmez. Çünkü sonuçlarını görme şansına sahip değillerdir. Önemli olan onları şiddete yönlendiren etkenlerin bulunup belirlenmesidir. Günümüzde bilim adamları, psikologlar, sorunu teorik olarak çözmüş olabilirler. Fakat bu yetmiyor... İngiltere'de aylarca tartışılan bu konu hakkında, onlarca değişik görüş ortaya atıldı. Kimilerine göre bu çocuklar ne yaptıklarını bilmiyorlardı. Sevgisiz büyümüşlerdi, sokak çocuklarıydı vb. İngiltere'deki koşulların şiddetle ilişkisini, eğitim sistemini yeterince tartışmadılar. Oyun salonlarını, TV veya medyanın gücünü

tartışmadılar.

24 Mart 1988'de bir ilkokul bahçesinde 11 yaşındaki Natalie, kendi yaşıtlarının sahici kurşunlarıyla yaşamını yitirdiğinde, tetiği çeken iki çocuğun biri on, diğeri on üç yaşındaydı ve babalarının silahlarını kuşanarak ilkokulu basmışlardı. Tıpkı izledikleri çizgi roman veya filmlerdeki gibi. Kızılderililere, Vietnamlılara, siyahlara yönelik asimilasyon ve şiddetin övgüyle karşılandığı, katillerin kahramanlaştırıldığı filmler. ABD'li çocukların okul bahçelerine taşıdıkları şiddetin bilançosu; dört ölü, onlarca yaralı olarak tarihe geçecekti. Ve ABD'lilerin olayın sonucundan çıkardıkları ders şöyleydi: Çocuklara verilecek cezanın nasıl ve hangi hukuk normlarına göre olacağıydı. Ve Amerikan adaleti kendi doğrusunu uyguladı: Ömür boyu hapis...

Çocuk şiddeti, 1988-1999 yılları arasında sadece ABD'de resmi verilere göre, 38 olarak anılıyor; 38 olay sonucunda, 76 ölü... Onlarca yaralı... Bu kayıtlara geçen rakamlar...

Yine ABD'de 1999 başlarında şiddetin dozu arttırılmış bir şekilde yaşanan başka bir olaya tanık olduk, iki kafadar öğrenci bu kez okudukları okula silahlı gelerek 12 öğrenci arkadaşlarını öldürdükten sonra kendilerini öldürdüler. ABD'liler 1988 olayında noktaladıkları şiddet tartışmalarına, kaldıkları yerden devam ettiler. TV, sinema ekranları ve kitaplar şiddet gösterilerine devam ediyorlardı.

İngiltere, Amerika ve Avrupa örneklerinde gezinirken yaşadığımız coğrafyada bu örneklere benzer dizi olayları sıralayabiliriz. Şiddet içeren filmlerin çağrıştırdığı olayları gözönüne alırsak onlardan hiçbir farkımızın olmadığını görürüz.

Her yıl sınavlar döneminde, sınavlarda istenilen sonucu alamayan bazı öğrencilerin intihar etmesine neredeyse alış-

tık. Neden? Başarısızlık üzüntüsü mü, aile korkusu mu? Bu durum daha çok rekabetten dolayı artan stresle birlikte, eğitimsizliğin ve çarpık anlayışın ve iletişimsizliğin sonucunda ortaya çıkan bir gerçek olarak yorumlanabilir. Fakat eğitimde başarıyı hayatta başarı olarak düşünen, okumuş çocuğu kendi geleceğinin de güvencesi olarak gören ailenin çocuk üzerinde yarattığı tamiri olanaksız baskının, üniversite bitirmeyi sınıf atlamanın yolu haline getiren toplumsal kültür suçlu değilse nedir suçlu olan? Bu saçmalığın mağdurları elbette yalnızca intihar eden çocuklarla sınırlı değil. Son yıllarda hastalık düzeyine çıkan bu gerçeğin sonuçları çok da uzak olmayan bir gelecekte ürkütücü bir fatura çıkaracak önümüze...

Hemen her yıl sonuçları bakımından farklılıklar içerse bile bir dizi olaya tanık oluyoruz. 2 yıl önce Kartal Lisesi'nde yaşanan olay, şiddetin dozajı bakımından farklılıklar içeriyordu. Veya 2000 yılının Eylül ayında Aydın ve İzmir'deki liselerde yaşananlar farklı mıydı? Aydın'da "sevdiği kızı kaçırmak isteyen genç, kendisiyle gelmeyen kızın başına silah doğrultarak iki el ateş etmiş"ti.

Şiddetin kökenleri dünyanın her yerinde hemen hemen aynıdır. Genellikle kaynağını, filmler, televizyonlar, bilgisayarlardan ve çocuk oyunlarından alıyor.

Hepimiz televizyonda veya sinemada oynayan Yumurcak, Sezercik, Ayşecik, Ömercik vb. filmleri hatırlarız...

Evde veya sinemada bir aile ortamı içinde seyredilen bahsi geçen filmleri şöyle bir hatırlayalım: Film cami avlusuna veya bir köşkün bahçesine bırakılan yeni doğmuş ağlayan bir çocuğun görüntüsüyle başlar. Ve çocuk cami avlusundaysa yine işçi veya dar gelirli biri/birileri tarafından bulunur ve eve götürülür. Tersine köşkün bahçesindeyse za-

ten ev sahipleri tarafından eve alınır ve film başlar...

Binbir zorlukla çocuk büyür... Biraz da afacandır... Yaramaz ve haşarı bir çocuk... Şımarık... Çünkü el bebek gül bebek büyütülmüştür... Veya başka bir senaryo: Çocuk kaçırılmış ve dilendiriliyor... Yani neresinden bakarsanız bakın içler acısı, yürek parçalayan bir görüntü... Ve bu filmler ne yazık ki yine çocuklara yapılmıştır.

Neyse film kendi seyrinde gelişir gider. Evde veya sinemada gerilim iyice tırmanır. Çocuk büyür... Annesi veya babası birden sahneye çıkar... ya zorunluluktan ya da başka bir nedenden bırakmak zorunda kaldığı çocuğunu arar dururlar. Ve tarihi an gelmiştir: Çocuğunu tanır veya karşılaşırlar... Ya vücudunun bir yerinde 'ben' vardır. Ya da olayı bilen bir iyiliksever ya da ölürken pişmanlık duyan tanık (...) Ve artık film son gerilim noktasına gelmiştir... Çocuğuna yeniden sahip olmak isteyen anne-baba ile onu vermek istemeyen kötü adamın (ki muhtemelen Bilal İnci, Kazım Kartal, Erol Taş, Danyal Topatan gibi oyunculuğu kötü adamlıkla özdeşleşmiş bir oyuncudur bu) mücadelesi başlar.

Kötü adam, çocuğu gözden uzak bir yere götürür yani yıllar önce kaçırdığı çocuğu yeniden kaçırır. Olay emniyet güçlerine intikal eder...

Ve her zaman affeden, sevecen, hayat dolu, güler yüzlü, neşeli babacan başkomiser (Hulusi Kentmen) sahneye çıkar... Çocuk yaramaz, haşarı, afacan ve hırsızlık yaptırılan bir senaryo içerisinde baş komiserle defalarca karşılaşır. Ve baş komiser hep affeder... Niye, neden, niçin affeder sorusu hiç derinlemesine sorulmaz. Ama affedilen çocuğun sevinci ve heyecanı biz seyircileri de kaplar...

Ve nihayet mutlu -mutsuz- son gelip çatmıştır. Çocuğu kurtarmaya gelen yine aynı baş komiserdir ve o baş komi-

ser amcayı filmin kahramanı kadar biz de ona biçilen babacan rol gereği severiz ve ilgiyle izleriz. Çetin mücadele başlar gerilim had safhaya çıkar ve başkomiser emreder: "Kötü adamları yakalayın" Çatışma başlar. Hepsi vurulur... Çocuk anne ve babasıyla kucaklaşır, Başkomiser yüzünde bir tebessüm parmakları bıyıklarına ulaşır ve hafif bir gülümsemeyle seyirciyi rahatlatır. Bir anda çocuğuna kavuşan anne-baba ve yedi mahalleli toplu halde alkışlarlar... Alkışlarlar... Alkışlarlar ve film sona erer. Daha sonraki hayatımızda bu alkışları, bazen "terörist" diye nitelenen insanları yargısız bir şekilde öldüren polisler için veya TSK'nin operasyonları için yapabiliriz...

Ya tehditler? Onaylanmayan bir neden için aile içi huzuru bozuyorsak -ağlıyorsak- kapıdaki asker-polisin çağrılacağı tehdidiyle susturuluverirdik. İlk olarak; silah, asker vb. kavramlarla anne-babamızın disiplini altına girerken tanıştık. Aile ortamının sevgi dolu, sıcak barışçıl havasını böylesi savaşkan kavramlar hiç de bozmuyor, aksine pekiştiriyordu sanki... Söz dinlemeyen çocuğu susturmak için asker çağırma -bu durum yörenin yapısına göre değişiyordu, asker, polis, dilenci, hırsız veya gargamel- tehdidi evde barışı sağlıyordu. Belki de çocuk, sınırlarını bu şekilde öğrenecekti. Aslında kendisini emniyette hissetmesi için de bu sınırlara ihtiyacı vardır. Ama bu olumsuz sonuçların gerçek olması gerekir, yalan değil...

Barışı sağlamanın yolu bir tehdit içeriyordu. Ve evde aile ortamında barışı sağlamanın biricik yolu (birçok aile için geçerli biricik yol şiddet) yalanla sağlanıyordu...

Annemizin kucağında ninni niyetine anlatılan; bir varmış, bir yokmuşlarla Kaf Dağı'na yolculuk başlar, bir çocuk

varmış annesini ve babasını dinlemezmiş... Peki ne olmuş? Yalan söyleyen çocuk, yalan söylediği için ya dili tutulmuş ya da çok ama çok pişman olacağı "şeytanın" bile aklına gelmeyen bir olayla karşılaşmış(!) veya yaramazlık yapan çocuğun, yaptığı yaramazlığın cezasını ailesi çeker ki burada çocuk çok sevdiği ailesine zarar gelmesin diye bir daha yaramazlık yapmaz... Ya hırsızlık yapan çocuk?... Ya cezalandırılır, ya hırsızlığın sonuçlarıyla ilgili yöreye ve kültüre bağlı olarak yeni bir korku yaratılır. Diyelim ki o sıralar o yörede-bölgede insan kaçırılma olayı cereyan etti... İşte o gün anlatılan olayın cezalandırma kısmı bu olayla sonuçlandırılır.

Bir başka anlatımsa, çocuğun işlediği suç veya herhangi bir olaydan yola çıkarak gerekli anlatım ve gözdağı, yürek korkusu salınır.

Şimdi bütün bunlar geçici iyileştirmeler için belki de kısa ve "akıllıca" yol gibi görünüyor. Zaten hırsızlık gibi davranışlar ancak böyle bir eğitim ve sabırlı bir anlatımla çözülebilir. Doğru ama bu tehditlerle büyümüş bir çocuğun gelecek hayatında ne gibi tehditlere boyun eğeceğini şimdiden kestirmek mümkün mü?

Onaylanmayan bir istek için ağlıyorsak veya herhangi bir istemin yerine getirilmesi için ağlıyorsak bazen tehditlerin yerini susturulmak pahasına ya annemizin sütü ya emzik veya şekerle kandırılırdık. Bu örnekleri değişik biçim ve karakterlerle çoğaltabiliriz. Sonuç asla değişmeyecektir. Ya zorla susturma; tehdit, ya da; kandırılma; şeker, süt vb. Ya da cezalandırılma... Yukarıda da söylendiği gibi "sınır" tanımlanması doğru yapılmalıdır. Sınırların ifade edilmesi ve uygulanması, kandırılma, zorla susturulma tehdit ya da cezalandırma olmadan da yapılabilir. Ve bu sınırların mut-

laka belirlenmesi gerekir. Yoksa çocuk dünyayı karmakarışık, kaotik bir şekilde algılar ve bir güvensizlik duygusuna kapılır. Sorun sınırların varlığından öte, sınırların nasıl konduğuyla ilgilidir.

Çocuk ve şiddet ilişkisini değerlendirirken, çocuklara yönelik şiddete değinmeden geçemeyiz. Bu, aile içinde ya da eğitim sürecinde uygulanan şiddetten daha farklı. Doğrudan çocuklara yönelen onların bedenen ve ruhen ezilmelerini bir doyum aracına dönüştüren davranışı kastediyorum. Bunun örneklerine geçmişte de rastlanıyordu. Ama hiçbir zaman bu düzeyde yaygınlık kazamamıştı.

Milliyet gazetesinde yayınlanan bir yazıyı olduğu gibi aktarıyorum:

"Eziyet edilen bebek ve çocuk görüntüleri İtalyan kamuoyu ve Yargıç Tommaso Miranda'yı korkuttu. Focus dergisine göre, iki aylıktan 12 yaşa kadar çocuklara uygulanan şiddet görüntüleri arasında, kafaya dayanmış silah, hayvanlarla seks ve tecavüz sahneleri de var.

Kız ve erkek çocuklarını asıyor, şişliyor ve hatta cesetlerinin yanında poz veriyorlar. Yapımcılar, eğer kurban kendini korumak için savaşır ve sonunda ölürse, fiyatı video başına 40 bin marka kadar çıkıyor.

Video filmleri üretip, internet aracılığıyla Geocities sitesi üzerinden satan üç Rus vatandaşı İtalyan yetkililerce tutuklandı.

Müşteriler, çocukların gerçekten acı çekip çekmediğinden ve "gerçek kan" akıp akmadığından emin olmak istiyor. Çete üyesi oldukları düşünülen 19 genç, polis tarafından tutuklanıp İtalyan devlet televizyon kanalı RAI'nin ana haber bülteninde bu tür videolardan bölümler yayınlanınca, yayın

sorumlusuna işten el çektirildi.

Moskova polis sözcüsü Kirill Masurin, böyle çekimler için Rusya'da çok çocuk bulunabileceğini söylüyor.

Rus tüccarlar bu işten, tahkikatı yürütenlerin araştırmalarına göre, 600 milyon dolar kazandı...

Çocuk pornografisi Rusya'da en ağır cezalardan biri değil. Rus medyasında ise porno skandalı pek ses getirmedi.

Kasetlerde Neler Var?

- Habersiz oynayan çocuk görüntüleri.
- Çıplak poz veren çocuklar. Büyükler ortada yok.
- Büyüklerle seks. Dört duvar arasında aile içi, çocuklarla, yeğenlerle cinsel ilişki görüntüleri.
- İki aylıktan 12 yaşa kadar çocuklara işkence görüntüleri.
- Sadistçe şiddet görüntüleri, kurbanın ölümüyle sonuçlanıyor. Çocuk cesetleriyle seks görüntüleri var."[3]

Haber herhangi bir yorumu gerektirmeyecek kadar çarpıcı. Ancak, bu türden haberlerin yavaş yavaş kanıksanmaya başlandığını da kabul etmek gerek. Hatta bu konular artık, edebiyat ve sinema da da işlenir oldu. İnsanın hayatı öğrenmeye başladığı döneminde, cinsel bir obje haline gelmesinin gelecek yıllarda o hayatı, o kişiliği nasıl etkileyeceğinin hesabını yapmaya gerek var mı?

Gençlik

Emekleme döneminden koşar döneme geldiğimizde, erkek çocuk ve kız çocuk ayrımı başlar... Yukarıda sözünü ettiğimiz örnekler daha çok erkek çocuklar için geleceklerini şe-

killendiren iyi-kötü örneklerdir. Kız çocukların oyun düzeni veya oyuncakları daha çok yuva kurma ve erkek yardımcılığı anlamında gelişir. Doğasal ödev ona doğurmayı öngörmüştür. Ve erkeğe tabii bir oyun ve gelecek düşü kurar.

İlk dinlemeye/algılamaya başladığımızda bize anlatılanlar, gördüğümüzü anlamaya çalıştığımızda bize gösterilenler, sonraki yaşamımızda çok büyük etkiler yaratıyor; savaş ve kahramanlık ninni/hikaye/türküleriyle büyüyen onun erdemleriyle ve iktidarı temsil eden gücün gölgesinde madalya veya apoletlerle ödüllendirilen büyük babasını veya aile fertlerinden birine tanık olan çocuk, şiddeti ve savaşı kutsar...

Annelerimizin ninni niyetine anlattıkları resmi tarih öykülerini dinleyerek büyüyen, gazetelerden veya oyuncakçı dükkanlarından alınan, tank, top, tüfek, sancak, bayrak gibi oyuncaklarla büyüyen, masum ve kederli Türk filmleriyle duygulanan, kapıda bekleyen askere ve polise kadar bir kuşatma altına alınan beyinler nasıl olur da bu "ebedi ve ulu tarihe" bir anda karşı çıkabilir?...

Ve büyük korkumuz... Dedelerimizden bize kalan miras!.. Savaş ve şiddet... Yine sürüyor...

Birçok ülkede çocuk eğitimi bundan farklı yürütülmüyor. Aslında çocuk eğitimi değil, iktidarı ve gücü temsil edenlerin kalıcılaşmaları için farkında olmadan içgüdüsel bir kabullenme göstererek dinlediğimiz ve uyguladığımız bir gayrı-resmi eğitim süreci diyebiliriz.

Evdeki şiddetin sonucunu kestiremeyen aile fertleri, bir erdemmiş gibi, çocuklarına aynı süreci yaşatırlar. Hani şöyle başlayan anlatımlar vardır ya: "Eskiden ben bunun için neler yapmazdım." "Babam beni bir defasında öyle bir

dövmüştü ki." "Veya beni evin bir odasına kilitlemişlerdi", gibi durumları çocuk terbiyesinde olması gereken değerler yığını olarak görenler, aynı süreci yaşatırlar. Savaştan ve şiddet görüntülerinden yeni arınmış aile, sağlıklı bir eğitim sonucunda bu süreci tersine çevirebilir. Bunun farkına bile varmayanlar, eğitim sürecini paylaşmazlar.

Eğitimle kazanılan kendine güven duygusu aynı zamanda gelecek kişiliğini belirleyeceği gibi, şiddet ve savaşı bir biçim olarak benimseme olasılığını zayıflatır. O muhtemelen ileride bilgiye dayalı bir geleceği seçecektir. İhtiyaç duyduğunda silahına değil, bilgisine başvurmayı tercih edecektir. Çocuk eğitiminde ailenin belirleyici rol oynaması kaçınılmaz bir durumdur. Evde başlayan algılama süreci dışarıda farklı karaktere bürünse bile, belirleyici olanın ev olduğunu söylersek durumu abartmış sayılmayız.

Çocuk eğitiminde Avrupalıların başarılı Asyalıların başarısız olduğu yönünde bir anlamsızlığa işaret etmek istemiyorum. Vereceğim örnek ile bir genelleme yapma yanlısı değilim, fakat bir arkadaşımdan duyduğum ilginç bir olayı anlatmak istiyorum: Hollandalı bir aile bir doğa gezisine çıkar, ailenin küçük çocuğu koşarken tökezler ve düşer... Çocuğun psikolog olan dayısı, bilinçli bir şekilde yuvarlanır... Ve sonra çocukla birlikte tekrar tekrar yuvarlanır...

Arkadaşım davranışının nedenini sorduğunda ise; çocuk kendinde bir eksiklik hissetmemeli, bizim de düşebileceğimizi anlamalı der ve ekler; denge insan yaşamında ilk düşünmeye ve konuşmaya başlamasıyla başlar...

Hollandalı örnek aile belliki çocuk eğitiminde bir hayli yol almışa benzer. Belki de onların ninnisi ve oyuncakları da bizimkilere benzemez. Ama benzeyen bir tarihimizin olduğu gerçek: Şiddet ve savaş... Aradaki fark onların eğitim

sürecinden şiddeti yalıtmak yönündeki çabaları. Bizde ise böyle bir çaba bir yana şiddetin etkisinin giderek artması ve yeni yeni biçimler kazanmasıdır.

Biliniyor ki dünya tarihi şiddetin çeşitli biçimlerde kullanım örnekleri ile doludur ve bu unsur tarihin ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Bugün gerek mitoloji ve gerekse de yazılı tarih ders çıkaracağımız pek çok örnek veriyor.

İnanç tarihi de şiddeti ve korku atmosferini tüm gücü ile kullanmıştır. Eski Yunanistan'da dinsel inanışın merkezinde Zeus vardı ve bu inanış çeşitli söylencelerle ayrıntılandırılıyordu.

Hesiodes'in "Thegonia" adlı eserinde belgelediği bu inanışlar içinde şiddet öğesinin ulaştığı düzey gerçekten şaşırtıcıdır.

Zeus'tan öncesini, Yunanlılar Titanlar çağı olarak adlandırıyorlardı. Titanların lideri Uranüs'tü. Oğlu Kronos babasının hayalarını koparark yerine geçer. Kahinler ona doğacak çocuğunun egemenliğine son vereceğini söylediklerinden doğan çocuklarını hemen yutmaktadır. Ancak eşi Gaia son doğan çocuğu Zeus'u ondan saklamayı başaracak ve Zeus büyüyünce babasını ortadan kaldıracaktır. İlginç olan, antik Yunan'da bu finale yapılan itirazdır. Dönemin en mistik inanışlarından biri olan ve şiirsel anlatımı merkeze alan Orfeus tarikatı yanlıları baba ile oğulu uzlaştırmış ve Zeus'un babasını öldürmediğine, sürdüğüne, Kronos'un sakin bir hayat sürdüğüne inanmışlardı.

Egemenliğin başlangıcını şiddete dayandırmak ve bunu da olası en korkunç biçimiyle tarif etmek, kuşkusuz dönemin dünyasına hakim olan koşullarla ilgilidir. İnsanlar binlerce yıl egemenliğini tümüyle şiddetin kullanımına dayandı-

ran ve bu kullanım hakkını kendi tekelinde tutan sistemlerle yönetildi. Karşı çıkış kim olursa olsun şiddetle cezalandırılıyordu.

Antik Yunan'da en önemli devletlerden biri olan Isparta'nın Kralı Agis'in trajedisi bu açıdan çarpıcıdır. Agis bir kral olmasına rağmen insanların eşitliğine inanmaktaydı. Zamanla bu düşüncelerini seslendirmeye başladı. Dahası köleleri de özgürleşmeleri yolunda ikna etmeye çalışıyordu. Bu çabaları, kral bile olsa hoş görülemeyecekti ve soylular sınıfı Agis'i ortadan kaldırmaya karar verdirecekti. Sonuçta bir kral olarak ayrıcalığı sadece ölme biçimi oldu. Suçlu görülen daha başka soylular gibi o da silah kullanılmadan, bu işler için eğitilmiş bir köle tarafından çıplak elle boğularak öldürüldü.

Binlerce yıl boyunca yaşanan adaletsizliklere karşı çıkan insanların, düşünürlerin seslendirdikleri düşünceler evrile evrile evrensel değerlere dönüştü. Ardında binlerce insanın emeği ve çektikleri acılar vardı ve bilinç yaygınlaştıkça insanlık bu değerlere artan biçimde sahip çıktı.

Ancak bu değerlerin gelinen aşamada şiddete galebe çaldığını hâlâ söyleyemiyoruz. İnsanlık kültürü evrensel değerleri içeren çocuk masallarını değil şiddet içeren masalları yaşatıyor ve bu öğeyi daha da arttırıyor.

Sinemaya son yıllarda hakim olan ve şiddetin estetiği söylemi bu çerçevede değerlendirilmeli. Bu estetik anlayışı şiddetin güzelleştirilmesinden başka bir anlam taşımıyordu. İnsanlar kurşunlarla parçalanırken ağır çekimlerle görüntüler daha da çarpıcı hale getiriliyordu. Böylece yüzyılımızın en önemli iletişim araçlarından biri olan sinemada şiddet olgusu da değişmeye başladı. Diyebiliriz ki Matrix yüzyılımızın en estetik şiddet görüntülerine sahne olan filmdir(!)

Sinemada şiddet temasının farklı bir anlamı daha var: Uygarlığın uç noktasından tekrar ilkelliğe geri dönüşü konu alan filmler. "Dövüş Klübü" vb. gibi son yılların gözde filmleri. İnsanların bu filmlerden zevk almalarının ve Körfez Savaşı'nın TV'den film gibi naklen yayınlanmasının nedenleri bu olaylarla da ilişkilidir. Körfez Savaşı sırasında ölü torbalarının miktarının yeterli olup olmadığı tartışmalarının basında geniş yer alması, insanların böyle bir konuya odaklanması şaşırtıcı değil mi? Şaşırtıcı gibi gelen bu konu, kültürümüzde derhal bağışıklık kazandı: 17 Ağustos depreminin ardından en çok tartışılan konunun nereye ne kadar ceset torbasının gittiği değil miydi?

Şiddet sinemada her zaman başlıca ölçülerden biriydi. Ancak son yıllarda açığa çıkan olgu, şiddetin kötülerin cezalandırılmasından çok kötülüğün övgüsüne dönüştürülmesidir. Hoolywood'da başlayan ve çevre ülke sinemalarında, Hong Kong'da doruğa çıkan bu anlayış son yıllarda diğer sektörlere de yansıdı. Bugün televizyon ekranlarından bilgisayar oyunlarına kadar çocukların yüz yüze olduğu birçok sektör, bu "estetize" edilmiş şiddetle iç içe girmiş durumda. Antik çağ koşullarında şiddetin egemenliği anlaşılabilir bir durum. Ama insanlığın geldiği aşamada egemenliğin yine şiddete dayandırılması, üstelik bunun sanatsal düzeyde estetize edilmesi anlaşılır değil ve örneklediğimiz çocuk cinayetlerinin kökenlerini açıklayan başlıca nedenlerden biridir.

Topluma hakim olan şiddet atmosferi, çocuğu daha baştan nasıl kodlanmışsa öyle biçimlendirir. En çok şartlanmayla gelen kodlamalar, geleceği şekillendirir; "At, Avrat, Silah"ın bir erkek için çok önemli olduğu ve bunların toplamının "namus" olduğu da döne döne hatırlatılırdı. At; binmek, gitmek, kaçmak, göçmek için. Avrat; soyun devamı

için, yatmak ve hizmet için. Silah; şiddet, savaş ve vurmak için. Silah ve avrat halen tarihsel rollerini erkek egemen toplumda sürdürüyor. At, gelişmiş, modernleşmiş, şimdilerde otomobil olmuş. Kısaca at göçmek için; avrat yatmak için; silah, savaş için. Bunlar bugün de geçerlidir. Bunlar bir tembih sözü olarak yer eder.

Okul öncesi ailemizin kulağımıza fısıldadığı öyküler, öğretmenlerimiz konusunda aldığımız ön bilgiler... Arkadaşlarımıza karşı davranış şekillerimiz, yeni bir yaşam, yeni bir hayatın başlangıç noktası olarak, bu bilgilerin üzerinde yükseliriz... Koşullandırma sonucunda yer eden fikirler.

Kız çocukları için okul öncesi genel ahlak kuralları biraz daha farklıdır... Erkek çocuklar toplumun verdiği erkeklik olgusuyla daha da farklı bir misyonla başlarlar eğitime... İki kardeş düşünün aynı yaşta, aynı yıl okula başlasınlar; kız çocuk, erkek çocuğa emanet edilir, her şey erkek çocuktan sorulur. Kızın gelişimi yönünde engel olan bu durumu, daha çok Anadolu'da geçerli gibi görünse de aslında kültürümüzün bir parçası olarak gittiğimiz her yere götürürüz. Bu durum metropollerde yaşayanlar için kısmen aşılmış görünür. Genel ahlakın genel disipline oluş şekli belki de ilk kez bu olayla insan hayatına girer. Zaten iktidarın simgesi, savaşın ve şiddetin vazgeçilmez başrol oyuncuları olan erkekler için tarih birçok konuda görevler biçiyor. İlk ciddi görev ise kardeşe sahip çıkmakla başlar. Bu durumda korkak ve cesur kavramları bir iyi niyet çerçevesinde kodlanır.

Korku veya cesaret... Önce erkek olmalıydık... Okula gidebilmek için, okulda diğer arkadaşlarımızın yüzüne gururla bakabilmek için... Yani sünnet. Sünneti birinci kademe erkeklik sınavı olarak adlandırabiliriz. Hem de öyle bir sınav ki sünnet olan erkek olur, ama ağlamadan bu işi bitirense

"sapına kadar erkek" olur. Sünnet kıyafetlerindeki apoletler askeri militer geleneği, otoriter toplum yapısında, kılıç ise sevaşı ve şiddeti simgeliyordu. İyi niyetli bir söylemle erkekliği, dolayısıyla gücü ve iktidarı çağrıştıran aksesuarlar olarak beynimize ta o dönemden, üstelik erkeklik sınavıyla birlikte kazınır. Bir erkek için hayatının önemli ve unutulmaz anıları arasında, sünnet, ilk aşk, askerlik gibi ödev ve görevleri önemli yer tutar. Döne döne hatırlatılan gerçekler tabii ki bunlarla sınırlı değildi. Okuldaki eğitim ve kurallar bunları perçinler.

Ve sınıflarda... Öğretmenlerimize etimiz, ebeveynlerimize kemiklerimiz aitti. Sıra sıra dizilmiştik, boy boy... Anne ve babamızın kaldığı yerden devam ettiler. Çünkü bizlere öğretmenlerimizin ikinci anne veya babamız olduğu yolunda daha önce telkinler verilmişti. Yaramazlık yapıldığında koca bir sınıfın önünde cezalandırma: Tek ayak üstünde bekleme veya dayak... Okumayı öğrenmiş olanlarla okuyamayanların ayrı sıralara alınması. Bazı bölgelerde kapıcı çocukları için ayrı sınıflar tanzim edilmesi. Amerika'da zenci çocukların ayrı okulları, ayrı mahallelerine benzer bir örnek.

Gelenekler şekillenmeye çok açık örneklerdir: Sünni bir aileden geliyorsak; şiddet ve savaş sözkonusu olunca, ilk öğreneceğimiz kelime, kafirlerin düşman olduğu ve onlarla cihat etmenin sevap olduğuna ilişkin dizelerdir. Eğer Alevi bir aileden geliyorsanız; Hz. Ali'nin kılıcı zaten bize yolumuzu gösterecektir. Sünni veya Alevi kökenli bir aileden değil, Hıristiyan veya Musevi iseniz zaten Hz. İsa çarmıhta... Mesele daha da net... Resmi tarih ve dinlerin sadece erkekler için yazılmadığı çok net -Resmi tarih kadınları da unutmadı tabii ki; onları 'kurtuluş savaşında erlerine mermi taşıyan, ayran sunan anneler ve bacılar olarak ödüllendirdi.

Biraz daha büyüdük. Ama adam olmamıza daha epeyce zaman var. Büyüyebilmek "büyüklerimiz"in tarihini bellemekten geçiyordu...

Cumhuriyet Tarihi... "Geçmişi olmayanın geleceği yoktur" diye başlar. Biz de öyle yapalım. Önce biraz geçmiş; Osman Bey'in kendi adına kurmuş olduğu otağı oğlu (Orhan Bey), oğlunun oğlu devam ettirdi. Saraylar, saltanatlar kuruldu. Gelişti, gelişti... Söğüt'de kurulan otağ Avrupa'ya dek ulaştı. Genç Osman "kelle koltuğunda üç gün savaştı." Ulubatlı Hasan "Tam surlara bayrağı dikmişti ki..." F. Sultan Mehmet, "Haliç sırtlarından gemileri ulaştırdı denize" Okul dışında; Karaoğlan, Malkoçoğlu, Kara Murat. Ve tarlasını kargalardan koruyan çocuk bir gün ordunun başına geçti: "Soba borularıyla koca Yunan ordusuna dersini verdi", "Bandırmayla Samsun'a çıktı. Sivas'a dek yürüdü" Kuşkusuz bu anlatılanlar tarihin bir döneminde "önemli" işlevler görmüştür. Esas olarak abartılan veya abartılı yazılan tarih ve bize anlatılanlar burada önem arz ediyor. Tabii ki yıllar sonra ortaya çıkan gerçekler de... Anlatılmayan... Saklı tarih.... İstiklal Mahkemeleri, Çerkez Ethem Olayı, Topal Osman, Mustafa Suphi ve On beşler, Şeyh Sait İsyanı ve Sıkıyönetimler...

Yirmi yaş sınırı....

Karşı cins özlemi var; ama sırada askerlik var, adam olmak var, evlenmek filan ondan sonra... Askerliğin ne kadar kutsal bir görev olduğu, daha ilk çocuklukla birlikte başlar. Milli güvenlik dersi, ilk resmi tanışıklıktır. Resmi veya gayrı resmi bir işe girmek için "askerlikle ilişkiniz var mı?" sorusunun öncelikle yanıtlanması gerekiyordu. "Askerlik yapmayana kim kız verirdi ki?..." Askerlik yapmayanın

erkekten sayılmadığı ve kendilerine kız verilmediği için kızlar da bir nevi askerdiler. "Sen git yarim askere de ben burayı beklerim" veya "Git aslanım git ardında bir Allah bir de ben varım" şarkılarından da anlaşılacağı üzere, onlar da askerliğin bir görev olduğunu kabul edip asker yolu gözlerlerdi. Ve hâlâ da gözlerler.

"Kasaturam Çelikten/İzin aldım ferikten/Türk askeri korkar mı/Vatan için ölmekten" Sünnet olurken kılıcıyla avunan çocuk büyüdü ve şimdi silah ve kasaturası da tamam. İzin de alınmış.

Ölüm... Vatan için!

Evet bu şarkıyı askere gidenlerin belki de bir çoğu bilmez ama ülkenin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak söz değişir, tarz değişmez... Bu eski satırlar Kıbrıs konusunda özgünleşmiş ve netleşmiş haliyle, "Geliyoruz Yunan piçi, kaçacak delik ara" veya yakın tarihte, "Ölmeye, ölmeye geldik", "Vur vur inlesin", "Mehmet geliyor, Mehmet" koşullandırmasıyla uğurlanan savaş neferinin uğurlanma melodileri olarak dillendirilir... Toplamında "vatan için ölmenin kutsallığı" yatar. Ve ölürse; şehit, yaralanırsa; gazi, sağ dönerse; kahraman ilan edilen bir gençlik... Tam bir savaşçı...

Askerlik boyunca savaş eğitimi; atışlar, muharebe, tatbikat, birlikler ve askeri disiplin gereği öngörülen cezalarla süren çetin bir süreç. Askerliğini bitirmiş bir gence belki de sorulan en önemli soru, yediği dayak veya attığı dayak olayıdır.

Askerlik dünyanın her yanında şiddete dayanır. Başarısızlığın cezası dayak veya geri hizmetle ödüllendirilir. Buna karşı kültür de gelişmiştir.

Militarizm karşıtlığına dünya çapında bir olgu olarak ilk

kez I. Dünya Savaşı yıllarında rastlıyoruz. Emperyalist amaçlar uğruna milyonlarca insanın yaşamının son bulması, gerek düşünürlerin gerekse de sanatçıların büyük tepkisiyle karşılaşmıştı. Savaşın ilk yıllarında tek tek örnekler durumundaki muhalifler savaşın sonunda savaş yandaşlığına karşı daha güçlü bir hale gelmişlerdi. Bu savaş karşıtı söylem savaş sonrası siyasal süreçleri de etkileyecek, faşizme karşı mücadelenin düşünsel atmosferi bu çerçevede oluşacaktı.

İkinci anti militarist dalga ise 68 damgasını taşır. Dünya Savaşı'nı izleyen soğuk savaş ve nükleer silahlanmadan duyulan rahatsızlık, Vietnam Savaşı'yla emperyalizmin teşhir olması süreciyle birleşince, ortaya insanlığın tanıdığı en büyük sivil hareketlerden biri çıktı. Nükleer silahlara karşı hareket, 20. yüzyılın en önemli kitlesel hareketlerinden biridir ve etkili de olmuştur. Halen süren bu hareket çevreci hareketlerin ve bugünün küreselleşme karşıtı hareketlerin de beslendiği yataktır.

Böyle etkili bir dalganın toplumsal yaşamın daha başka süreçlerini etkilememesi beklenemezdi. Kendisine Beat adını veren ve San Francisco'da doğan hareket de bu sürecin ürünlerinden biri oldu. Beat kuşağının başlangıçta ayrıksı duran isimleri zamanla fetiş denecek düzeyde kanıksandılar. Bir edebiyat akımı kısa sürede müzik ve görsel sanatlar içinde de yankısını bulacak, savaşın önüne barışı koyan koca bir kültüre dönüşecekti.

Ancak bu karşı kültür girişimi, bütün etkisine rağmen toplumsal süreci bir bütün olarak kavramak ve yeniden tanımlamak gibi bir işin üstesinden gelemeyince -ki her şeyden önce böyle bir çabaları da yoktu- zamanla öğütüldü ve kurulu düzenin bir öğesi haline geldi. Türkiye'de ise toplumsal süreç daha sert işlediğinden rahatsızlığı ifade ediş

tarzı da bu rahatsızlığı bastırma tarzı da şiddete dayandı. 68 kuşağının Türkiye'deki temsilcileri, iktidar yapısının demokrasi kavramına yaklaşımının ve muhalefete, değişim isteğine öncelikle şiddeti yürüterek yaklaşması nedeniyle zor yoluna yöneldi. Toplumsal gelişme düzeyimiz, değişim isteğini daha geniş bir çerçeveye yerleştiriyor, barışın ancak bir devrimle mümkün olabileceği açığa çıkıyordu. Tüm çevre ülkeler gibi Türkiye'de de 68 kuşağının devrim amaçlı bir harekete ve silahlı örgütlere yönelmesinin başlıca nedeni budur.

Ancak bu dönem başlayan ve düzeni karşısına alan muhalefet hareketinin toplumsal dönüşümü sonuçlandırma girişimlerinin yeterli olmadığını biliyoruz şiddet ve ona özgü kurum ve kültürlerin egemenliği sürüyor ve askerlik hâlâ bir vatan borcu, erkek olmanın, adam olmanın ölçüsü... Bu gelişmelerin etkileri güçlü olmasa bile bugüne taşındığını söyleyebiliriz. Ama kışlalarda değişen hiçbir şey olmadı:

Askerlik boyunca fena halde erkeklik dersi verilmeye devam edildi; ayda bir aç aç konserleri, sporda söylenen şarkılar-türküler; "baldız balkonda yatar, yorgana tekme atar, kırmızı külot içinde karpuz gibi yatar" tekerlemesiyle, omuzdaki silahla birlikte cinsel silahın da erkekte olduğu pekiştirildi. Cinselliğin güçle bağdaştırılması ve erkeğe atfedilmesi bütün dünya için geçerlidir. Psikolojik yorumlar da genellikle bu mantık çerçevesinde yapılır. Örneğin tecavüz cinsel ihtiyaç çerçevesinde yorumlanmaz, güç gösterme şekli ve şiddet olarak yorumlanır.

Ve kutsal görev... Yemin töreni... Aç-susuz kalmayı bileceksin, çünkü bu aynı zamanda erkeklik sınavıdır. Ağlamak istiyorsan, yorgan altında sessiz sessiz bütün gece... Ağladığın görülürse suratına balyoz gibi inecek söze karşı

da sabırlı olmalısın; "orospu karılar gibi ne ağlıyorsun" veya "anasının kuzusu, erkek misin sen?" gibi sözler söylenir. İyi atış, bir aferin, disipline olmuş askerler... Disipline olmuş erkeklik, kahraman, gözüpek yiğit evlatları, mükafatlandırılabilir; erken terhis veya kafa izni adı altında.

Korku, şiddet, kahramanlık, baskı ve zorunlu seçimler...

Çocukluğumuzdan beri bizlere empoze edilen bu gerçekler!.. Bir anlamda hayata bakış açımızı biçimlendiriyor. Askerlik kutsal görev! Savaş geleceğimizdir! Yukarıda ismi geçen büyüklerimizin kahramanlıklarına hep gıpta ederiz! Milli birlik ve beraberliğinizin mutlu sonu "savaş"tan geçer! Yazılı tarih bunları fazlasıyla anlatır. Çocukluğumuzun başındaki koşullanmamızın sonucu; biz askerliği ve savaşı çok "severiz" biçiminde ortaya çıkar. Bunu bilen yazılı ve sözlü medya savaş ve askerliği över. Çünkü yeni bir kuvvet olarak sürece dahil olabilecek bütün aralanmış kapılardan girmeye çalışırlar.

Şiddet programları ve filmleri ekranda adeta dans ettirilir.

Çocukluğumuzda anne ve babalarımızın telkinleri sonucu; asker, polis ve Gargamel tehdidi; hem yüce, hem güçlü hem de erişilmesi gereken bir yer ve olgu olarak bizde yer eder.

Sünnet olurken erkeklik sınavı veren çocuk; kıyafetlerdeki rütbe ve kılıç, bir erkeğin nasıl olması konusunda resmi belge olarak kalır. Promosyon olarak bize verilen askeri malzemeler davranışlarımızın yol göstericisi olur.

Çocukluğumuzu izleyen süreçte egemen söyleme iştirak etmemiz istenir. Düşmanlarla çevriliydik ve bize düşen

görev her Türk genci gibi gövdemizi kurşuna siper etmektir! Milli politika, milli duygu demekti (veya tersi). Hâlâ da öyle. "Sınır ötesi" harekat diye adlandırılan ve her yıl yenisi yapılan operasyonda başlığa çıkan "Mehmetçikle el ele" kampanyası bu anlayışın bir örneğini teşkil ediyor. Ölen şehit oluyor, geride kalanlarsa para katkılarıyla "yaraları" sarıyorlardı.

Farkında olmadan savaşa katılmış oluyoruz...

Gelecek kuşaklar ve çocuklar bol bol savaş ve askerlik anılarını babalarından dinleyecekler. Dünden devralınan miras bugün savaşan binlerce asker tarafından anlatılacak.

Çocukların en yakın dostları olan hayvanlar çocuklara nasıl örnek oluyorlardı. "Desdichas y caminos hacen amigos"; İspanyolca bir deyim; Aynı düşünceden kaynaklı insanlar -canlılar- dost olurlar veya en çok sizi seveni seversiniz, sizin gibi düşüneni, dövüşmeyeni, savaşmayanı seversiniz gibi bir şey.

Özetle:

Aynı kaderi paylaşanlar dost olurlar...

Aynı yolda yürüyenler, yol arkadaşı, yoldaş; aynı sırrı paylaşanlar; sırdaş olurlar, örnekleri çoğaltmak mümkün. Zorunlu yol arkadaşlığı veya istemlerinin dışında bilgi sahibi olmak kısa sürebilir. Hırsız hırsızı, kurt kurdu tanır. Benzerini sevme (ya da arama) mücadelesi hayvanlarda daha güçlüdür. Erasmus'un da söylediği gibi; Filler sürü halinde yaşarlar, koyun ve keçiler türdeşleriyle bir arada olmaktan hoşlanırlar veya turnalar grup halinde uçarlar, yunuslar birbirlerine yardım ederek kendilerini savunurlar,

karıncalar da arılar da kendi cemaatlerinde kurmuş oldukları uyumlu toplumsal örgütlenmeyi bilirler. Bunlara tanık olduktan sonra; çocukların bilinç altlarında yer eden ama soramadıkları bir soru belki de vardır: Neden insanlar savaşır? Neden insanlar birbirlerini sevmezler? Veya nesillerini neden yok etmeye çalışırlar? Yanıt, Erasmus'un da yardımıyla gün ışığına çıkar:

İnsana sokulan (hayvan), insana değer veren (insan) dır?!

Yüzyıllardır, yani insanlık tarihi boyunca denklemler yanlış kurulmuştur. Yol yanlış olunca, yolcular yolda yürümeyi başaramamıştır. Otobanda insanların, tali yollarda araçların trafiğe uymadıkları gibi. Yukarıda aktardığımız denklemde de zaman zaman hayvan ile insan yer değiştirmiştir. Bu değiştirme münferit olabilse; konusu bile olmaz. Yönetenlerin bakış açısı bu olduğunda, yönetilenler her zaman can çekişen durumda olmaya devam edecek demektir.

İnsanlığın doğal bir veri olmadığı hepimiz tarafından bilinir. "İnsan insan olarak doğmaz, insana dönüşür." (Hümanistlerin genel söylemi) İyi çalışan bir bellek insanın gerçek doğasını denetleme ya da aşma olanağını sağlar. İyilikseverlik temelinde kurulan insan seven, insana değer veren, insancıllığı benimseyen, amaçlayan her şeyin insani olarak adlandırılmasının temel nedeni yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız insana dönüşmenin mihenk taşını oluşturuyor.

İnsanın düşünen, üreten yeteneklerinden öte, konuşan özelliğiyle de hayvanlardan ayrılan esas yanı budur

Hayvan türleri arasında, insanlara örnek teşkil edecek bir şiddet veya savaş yaşanmamıştır. Hayvanlar arası şiddet beslenme amaçlıdır ve bir yıkıma, soykırıma neden olmaz.

Bu olayların hiçbirinde silah olarak tasarlanmış aletler kullanılmamış. En büyük şiddet ise birbirlerini yemeleri olarak adlandırılabilir. Bu hayvanlar için normal bir beslenme yöntemidir. Şiddet ve savaş, insana özel bir fenomendir.

Bellekten yoksun olanlar; iyi eğitilmiş hayvanlar (ev köpekleri, av köpekleri, kediler, sirk hayvanları vb. vb.) düşünceden yoksun olmalarına rağmen şartlanmış bir şekilde ışığa, kokuya ve sese karşı refleksle hareket eder. Düşünmeyen insan, şartlanmış-şartlandırılmış eğitim ve yargılarıyla hareket eder. Bu iki örnek arasında düşünme ve üretme şansı olan halen insandır. Tabii ki bu şansı kullanırsa. Kullanmamakta ısrar edenler, mevcut durumlarının (savaş, kötülük, geleceksizlik) devamını savunur ve savaşırlar. Refleksleriyle ve şartlanmış olarak ışığa ve sese duyarlılıklarıyla yaşar giderler.

Savaş insanların beyninde başlar. Barış eğilimleri veya düşüncesi de insanın beyinsel faaliyetidir. Savaşı uygulayan ve bir gereklilik olarak gören insan beyni, barış için, barışı da keşfetmelidir. Yaşadığımız dünyada bu uygulanabilir bir pratik olarak görünmeyebilir. Teorik olarak bilince çıkarılmalı ve bunun kültürel alt yapısı örülmelidir.

Hassas cümle bir kez daha başlığa çıktı: "Kuşlar; yuvada ne duyarlarsa, havada onu söylerler"

Korkarım çocuklar için de öyle olacak!..

Acının Tarihi

kalın ve karanlık bir çatı merdiveni gibi
giderilmez eksikliğinden tanırım onu
suyun bardakta duruşu gibi
bir öfke usul usul büyürken kuytuda
yemyeşil bir çayır görünümündedir
haziran ortasında bir gümüş lüfer
büyülü bir fotoğraf bir gümüş çerçevede
ve evinde hemen hazır bir silâh
böyle kargaşalı günler döneminde
beşer onar koparılan bir takvim sanki
bahara

bunlar güzel şeyler biliyorum
herkes de biliyor kuşkusuz
ama ne kadar güzel ne kadar güzel
serçenin kış günü yemidir
alnı akıtmalı bir atla düğüne gitmek
ayışığı penceresi, bir güzel insan sesi
ama ne kadar güzel
kırda bir oğlak kadar
kışlada bir türkü kadar
rüzgârda kuruyan tülbent kadar
oysa gece tam yarısıdır bir günün
ve daha güçlüdür gündüzden

ben şimdi diyorum ki bir bak şu alanlara
sokaklara köprülere kiremitsiz damlara
taşlara sopalara aman vermez silâhlara
şehir haritasına trafik lâmbasına kan içinde adamlara
kan içinde adamlara
kan umutsuzluktur
ona kendini hazırla
ne kadar yalnız olduğumuzu hep hatırla
açlıkları yoklukları kırımları
-örneğin sensiz olmak ömrümün bir akşamında-
bir bölgeden birine giden orduları uçaklarla
yalanlar ihanetler karmakarışık limanlar
iki şeyin apansız karşı karşıya geldiği dünyada

ben şimdi diyorum ki
buna inanmak gerek
bir susam gibi boyuna sulamak umutsuzluğu
ve direnmek
hep direnmek devam etmek adına

diyorum ki acılığı eksilmesin ağzımızdan
boyuna tükürmek için
boyuna

Turgut Uyar

Tanrıların Arabaları Cephane Taşıyor

Dinler tarihi tanımlanırken, genellikle, insanın varolmak için doğayla savaşmak zorunda kaldığı zamanlara kadar gidilir. Yaşamak çabası, aynı zamanda inanma ve bu inanılanlardan güç alma isteğiyle yan yana gidiyordu. İnsanlar sosyalleştikçe, topluluk yaşantısı belli kurallara dayandıkça bu kuralların ihtiyaç duyduğu ortak inanışlar da yerleşmeye, kültürün bir parçası haline gelmeye başladı.

Ancak bu inanışların bilinen anlamıyla din haline gelmesi, topluluk kurallarının zamanla topluluk içi yaşantının düzenleyicisi haline gelmesiyle bağlantılıdır. Yönetici organların oluşması ve mülkiyetin doğuşu, topluluğun ortak inançlarının da bu yeni duruma uygun biçimde dönüşmesini, onu koruyucu özellikler kazanmasını getirdi.

Avrupalı Hıristiyanların Amerika kıtasına girişleri ve kıtayı işgalleri, toplumsal evrimin diğer boyutları gibi, insan-

lığın dinsel inanışlarının evrimi hakkında da son derece öğretici olanaklar verdi. Kıtanın kuzeyinde yaşayan yerli kabilelerde genelde komünal düzen hakimdi. Yöneticilerin varlığı, henüz mülki bir farklılaşmaya dönüşmemişti. İnanış ise, insanların manevi ihtiyaçlarına karşılık verecek düzeylerdeydi. Buna karşılık güneyde sınıflı toplumlar haline gelmiş Aztek ve İnkalarda din, dehşet verici bir şiddete dayanıyordu. Eski kıtada çoktan terkedilmiş olan insan kurban etme geleneği özellikle Azteklerde tüm canlılığıyla yaşıyordu. Törenlerde tutsakların kalbinin oyularak çıkarılması esasına dayanan ritüel sırasında, bazen binlerce insan katlediliyordu.

Bu kanlı ritüellerin başlıca amacı ise, imparatorluğun egemenliğini kayıtsız koşulsuz sürdürebilmekti. İnanılan Tanrılar, artık kardeşçe bir arada yaşayan ve paylaşan halkın ihtiyaç duyduğu manevi duyguların karşılığı değil, imparatorluğun yönetici sınıf ve kastların, saray, toprak sahipleri ve din adamlarının Tanrılarıydı.

Bu evrim, yani adil Tanrıdan egemenlerin adil Tanrısına doğru evrim hiç kuşkusuz tüm dinlerde yaşanmıştı. Uzanabildiğimiz en eski kaynaklar, Mısır, Mezopotamya, Yunan ve Roma inanışları bize bu konuda yeterince fikir vermektedir.

Bu dinsel inanışların incelenmesi, bizi erken bir sonuca götürüyor. Topluluk yaşantısının ihtiyaç duyduğu inanışların dine dönüşmesinin başlıca ölçüsü, kurumlaşmaydı. Mülkiyet ve sınıfların, devletin oluşumu ile inanışların sistematikleşmesi ve bir takım insanların yalnızca bu inanışlarla ilgili ve örgütlü hale gelmeleri iç içe girmişti.

İnsanlığın sahip olduğu en eski yazılı metinlerden olan Gılgamış'ta bu kurumlaşmanın başlangıcını izleriz. İlyada ve Odisseia ile eski Mısır söylencelerinde ise ciddi bir kurumla karşılaşırız. Tanrılar doğa ve toplumsal yaşantıya, ev-

rimin ulaştığı düzeye uygun roller yüklenmişlerdir. Tarımcılık ve toplayıcılık döneminin Dyonisos, Demeter gibi barışçı Tanrı ve Tanrıçalarının yerini, bronz ve demir çağlarında, savaşçı, yeri geldiğinde insanlara ölüm yağdıran Tanrılar almaya başlamışlardı. Bronz çağında Yunan inanışının tepesindeki Zeus böyle bir Tanrıydı. Kır Tanrı ve Tanrıçalarının etkinlikleri azalırken, Ares ve Athena gibi savaşçıların etkinlikleri artıyordu. Yerleşim birimlerindeki tapınakların, sunakların çoğu, bu şiddeti temsil eden Tanrı ve Tanrıçalara adanıyordu.

Romalılar, Yunanlıların dinsel yapısını devraldıktan sonra, gelişmeleriyle bağlantılı olarak şiddetin egemenliğini daha da arttırdılar. Jüpiter adını alan Zeus'un yanındaki en önemli Tanrı, Mars adını alan savaş Tanrısı Ares'ti. Öte yandan kurumlaşma da büyük oranda tamamlanmış, bir ruhban kastı oluşmuştu.

Bu tarz bir ruhban kastının oluşması süreci, doğuda çok daha önce tamamlanmıştı. İran'da kısa sürede halk içinde yaygınlaşan ve Zerdüşt'ün kurmuş olduğu din, devlet dini haline geldikten sonra Mag adı verilen din adamları, saray ve satraplarla (Perslerin eyalet valisi) birlikte iktidarın ortakları arasına katılmışlardı. Bu sürecin tamamlandığı ilk ülke ise Mısır'dı. Firavun iktidarının manevi temsilcileri, zaman zaman sarayın da üzerine çıkan ayrıcalıklı, kendi mülkiyetine sahip güçlü bir kast olarak örgütlenmişlerdi.

Ortadoğu'daki bu kurumlaşmayı ve dayandığı esasları en iyi izleyebileceğimiz kaynak, hiç kuşkusuz Tevrat'tır. Ortadoğu'nun binlerce yıllık geçmişini ve inanışlarını toparlayan bir kaynak olarak Tevrat, dinsel evrimi de izlemenin önemli bir aracıdır. Dinsel inanışın merkezindeki Tanrı'nın şiddetin simgesi haline gelişi ve egemen sınıfın çıkarlarını koru-

yucu bir imgeye, iktidar aracına dönüşümünü bu kaynaktan tüm çıplaklığıyla izleyebiliriz.

Mısır'daki köleleri kurtarma girişimi, kendisine koruyucu bir Tanrı bulmuştur. Musa, bu Tanrı'nın temsilcisi ve sözcüsüdür. Yapılacakları o Tanrı'nın sesi olarak seslendirmekte, kabilelere önderlik etmektedir. Mısır'dan kaçış boyunca, talimatlar gelir. Bu talimatlar, karışık köle topluluğunu örgütlemeye yöneliktir. Amaç yeni bir düzene geçiştir. Ama eski kölelerden oluşan topluluğa gelen talimatlar, yeni bir sınıflı toplumu örgütlemeye yöneliktir:

"Ve Rab Harun'a (Musa'nın kardeşi-bn.) söyledi: Ve işte, ben kaldırma takdimelerinin, İsrailoğullarının bütün mukaddes şeylerinin bekçiliğini sana verdim; onları mesihden dolayı sana ve ebedi pay olarak verdim. (...) İsrailoğullarının bütün sallama takdimelerini, onları sana ve seninle beraber senin oğullarına ve senin kızlarına ebedi pay olarak verdim (...) Rabbe verdikleri turfandaları, yağın en iyisini hepsini ve yeni şarabın ve buğdayın en iyisinin hepsini sana verdim. Memleketlerinde olanın hepsini (...) İsrail'de vakfedilen her şey senin olacaktır. İnsan olsun, hayvan olsun, Rabbe takdim ettikleri her beden sahibinden ilk doğan senin olacak. İnsanın ilk doğanı için mutlaka fidye verdireceksin."[4]

Açık biçimde halk vergilendirilmekte ve dinsel inanış bunun bir aracı haline getirilmektedir. Yalnızca bununla da yetinilmemekte, egemenliğin Musa soyunda kuşaklar boyunca kalması da dinsel bir buyruk haline getirilmektedir. Kısacası, din adına yapılan yeni bir krallığın oluşturulmasıdır. Toplumsal düzeni sağlamak için diğer Ortadoğu ülkelerinde de geçerli olan Hammurabi yasaları esas alınır. Tabii 10 Emir olarak bilinen bu yasalar kral ve ruhbanlar için geçer-

li değildir. Tüm dinlerde çok fazla örneği vardır bunun. Hem Tevrat ve hem de Kuran'da geçen bir örnek verelim. On emirden biri; "Zina yapmayacaksın"dı. Evlenmeden ilişkinin ya da örneğin komşunun kadınına dokunmanın cezası ölümdü:

"Ve akşamleyin vaki oldu ki Davud yatağından kalktı, ve kral evinin damı üzerinde geziyordu; ve yıkanmakta olan kadını damdan gördü; ve kadının bakılışı çok güzeldi. Ve Davud gönderip kadın hakkında soruşturdu. Ve biri dedi: Bu kadın Hitti Uriya'nın karısı, Eliam'ın kızı Bat-şebe değil mi? Ve Davud ulaklar gönderip onu getirtti; ve kadın onun yanına geldi, ve murdarlığından tathir edilmiş olduğundan Davud onunla yattı; ve kadın evine döndü. Ve kadın gebe kaldı, ve gönderip Davud'a bildirdi, ve: Ben gebe kaldım, dedi."[5]

Cepheden gelen Uriya durumu öğrenir. Ve bunu Davud'a da söyleyerek evine gitmez. Davud ona bir mektup vererek komutan Yoab'a götürmesini söyler. Mektupta "şiddetli cenkde öne koyun, ve onun yanından çekilin ki vurulup da ölsün"[6] diye yazmaktadır. İsteğinin yerine getirildiğini öğrenince de Yoab'a yeni bir mektup yazar "Bu şey gözünde kötü görünmesin, çünkü kılıç bazen bunu, bazen şunu yer; şehre karşı cengini şiddetlendirip onu yık".[7] Ardından Davud Bat-şebe'yi de haremine katacaktır.

Gösterilen tepkiden olsa gerek, Tanrı durumu kınar ve Davud'a mesaj gönderir:

"Ben seni İsrail üzerine kral olarak meshettim, ve ben seni Saul'un elinden kurtardım; ve efendinin evini sana, ve efendinin karılarını koynuna verdim, ve eğer bu az gelse idi, sana daha neler verirdim. Niçin Rabbin gözünde kötü olanı yaparak onun sözünü hor gördün (...) İşte kendi evin-

den sana karşı kötülük çıkaracağım; ve senin gözlerinin önünde karılarını alıp komşuna vereceğim; ve bu güneşin gözü önünde o senin karılarınla yatacak. Çünkü sen gizlice yaptın, fakat ben bütün bu şeyi bütün İsrail'in karşısında, ve güneşin karşısında yapacağım."[8]

Ancak, Davud'un günah işlediğini kabul etmesi üzerine, Tanrı ona bu cezayı vermez, yerine doğacak çocuğu ölüme mahkûm eder. Buna karşılık Bat-şebe Davud'un hareminde kalacak ve ikinci çocuk yeni peygamber olarak tahta çıkacaktır: Süleyman.

Bu olay, Tevrat'taki pek çok bölüm gibi Kuran'da da yer alır ve Tanrı'nın Davud'u sınaması olarak değerlendirilir.[9]

Buna benzer bir olay da Kuran'da yer alır. Ahzab suresinde[10] ayrıntılarıyla anlatılan olayın kahramanları, Peygamber, üvey oğlu Zeyd ve Peygamber'in halasının kızı olan Cahs kızı Zeyneb'dir. Muhammed, Zeyneb ile Zeyd'i kendi evlendirdiği ve Zeyd'in adı Muhammed bin Zeyd (Muhammed'in oğlu Zeyd) olduğu halde, Zeyneb'i Zeyd'den ayırıp kendi karısı yapmaktan imtina etmez.

"Hani Yüce Tanrı'nın nimet ve lutfuna ve senin de nimet ve bağışlarına nail olan kimseye (Zeyd'e) eşini hoş tut, Tanrı'dan sakın diyorduk. Tanrı'nın ortaya çıkaracağı şeyleri gizli tut diyorduk. Sen halktan korkuyordun. Halbuki korkulacak zat yalnızca Tanrı'dır. Vakta ki Zeyd O'nun isteğini yerine getirerek onu boşadı, biz de seni onunla evlendirdik."[11]

Durum bununla da kalmaz, biçimsizliği ortadan kaldırmak için Zeyd'in adı değiştirilir ve Zeyd bin Harise yapılır. Yıllar önce daha çocukken Muhammed'in babalığını üslendiği Zeyd, yeniden köle babasının adıyla anılır.

Arap geleneklerinde yakın akraba evliliği hoş görülmedi-

ğinden de şu sûre iner:

"Ey Muhammed! Seninle beraber hicret eden amcalarının kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını (...) almanı helâl kılmışızdır."[12]

Dinler tarihinde buna benzer örnekler daha da çoğaltılır. Önemli olan gerçeği saptamaktır. Dinler hangi nedenle doğmuş olurlarsa olsunlar, belli bir aşamadan sonra, iktidarla bütünleşerek onun başlıca hükmetme biçimlerinden biri haline gelirler ve yönetici sınıfı kollayıcı olur. Biçilen hükümler de yönetenleri değil, kitleleri yönetme ihtiyacına uygun olarak şekillenir ve yönetici sınıfı içermezler. Kurallar ancak iktidar çatışmalarında hatırlanır olur.

Bilindiği gibi, Hıristiyanlık bir Yahudi mezhebi olarak İsrail'de doğmuş ama zamanla Yahudiliği de karşısına alarak evrenselleşmiştir.

Hıristiyanlığı hızla geliştiren neden, yüzlerce yıllık köleci düzenin yarattığı rahatsızlıktı. Roma tüm dünyayı işgal altında tutuyordu ve sistem daha önce dünyada görülmemiş biçimde köleciliğe, kölelerin üretici güç olarak kullanılmalarına dayanıyordu. Merkezinde Jüpiter'in yer aldığı din manastırlar halinde tüm ülkelerde örgütlenmiş, Roma denetiminin en önemli aygıtlarından biri haline gelmişti.

Ezilen kitlelerin özlemleri, Hıristiyanlığı başlangıçta ne İsa'nın ne de havarilerin hesap etmedikleri boyutlara ulaşarak yayıldığı her ülkede yerel kültürün mitoslarıyla bezenerek kurtuluş imgesi haline geliyordu. Kurtarıcının döneceği ve zulme son vereceğine inanmak, Roma askeri düzeninin ezdiği milyonlarca insanın, kölenin, yoksulun yaşama nedeni haline gelmeye başlamıştı.

Hıristiyanlığın bu ilk döneminde ne rahipler, ne rahibeler ve ne de manastırlar vardı. Bunlar Jüpiter dinine özgü ku-

rumlardı. Ama büyüdükçe farklılaşan Hıristiyanlık, sonuçta Roma tarafından dönüştürülerek iktidar dini haline getirilecek ve iki din uzlaştırılacaktı. Gerçekte yapılan eski kurumlara yeni bir makyaj yapmak ve dini bir baskı unsuru olarak kullanmayı sürdürmekti. Üstelik tabandan egemenlik kurarak gelen bir din olduğu için sisteme gereksindiğinden de uzun bir soluklanma imkanı veriyordu. Roma sisteminin dayandığı şiddet artık kutsal şiddete dönüşecekti.

Dinsel İnanış ve Şiddet

İnananlar için yazılmış reçetelerin ortak noktaları vardır; Tanrı için ibadet, Tanrı adına güçsüzlere yardım, Tanrı adına sevgi, saygı ve kardeşlik... Burada bizi yakından ilgilendiren cümle; sevgi, saygı ve kardeşliktir. Bundan önce bir cümle vardır ki zaten sevgi, saygı ve kardeşlik bu cümlenin arkasında saklıdır; "Tanrı için savaş veya Tanrı için öldür" İşte bu; çok kolaylıkla savaşın kılıfı olabilmektedir. İnsanları harekete geçirmek için "Tanrı için öldür" veya "Tanrı için savaş" toplanma nedeni olur. Ne karşıdakinin kafir ve adaleti kalır, ne dini ne imanı... Savaş önce insanın beyninde başlar...

İşte bütün dinlerin temel olarak ortaklaştığı ve bir diğerine dinini kabullendirmek için başvurdukları biricik yol öncelikle sözel şiddet ardından savaş ve kandır...

İnsanın düşünce ve hoşgörü sistematiğidir içindeki keşfedilmemiş Tanrı... İnsanın içinde saklı olan Tanrı bazen hoşgörü bazense şiddet ve kan emicidir...

Ve Tanrı bazen hoşgörüyü aşan bir canavar olabilir. Feuerbach'a göre; İnsan nasıl düşünür, nasıl davranırsa, Tanrısı da öyledir. Tanrı bilinci, kişinin kendi hakkındaki bilgisidir. İnsanı Tanrısı aracılığıyla tanırsın. İkisi birdir... Tanrı,

insanın görünen içi, açıklanmış kendisidir; din insanın gizli hazinelerinin gösterişli bir biçimde ortaya çıkarılması, en gizli düşüncelerinin itiraf edilmesi, aşk sırlarının açığa vurulmasıdır. Bütün bunlar elçisiz ve kitapsız inanan, içinde Tanrısı saklı olanların formülüdür.

Yazılı belge olarak günümüze taşınan Tanrı buyrukları ve onların takipçisi ve öğreticisi olan elçilerin sözleri ve yazıları; duyan/yazan ve söyleyen insanın içindeki Tanrıdır. Duyan/yazan ve söyleyenin Tanrısı şiddet ve kan istiyorsa insanlık aleminin vay haline... Zaten bugün de olan budur... Nasıl ihtiyaç duyarsan Tanrı kelamını, öyle de yorumlarsın.

İktidarı elinde bulunduranların insanlık üzerinde kurdukları egemenliğin bir parçası, işleyen bir makinesi durumunda olan din; hoşgörü ve sevgiyi, iktidarın istemi ve gücüne göre belirler. Dönemin Diyanet İşleri Bakanı M.Nuri Yılmaz, insanlığın din savaşları yüzünden çok acılar çektiğini söyler durur, bir yandan; "cihat cihat" diye haykıranlara, yanımızda yöremizde din savaşları yürütenlere ve onların yerli işbirlikçilerine karşı yeni bir şey söyleme konusunda sessiz kalır... Ve Müslümanları daha çok inanmaları için ikna etmeye çalışır. Din savaşları, denince halen Haçlı Seferlerini hatırlayan ve sorgulayanlar daha çok kan ve gözyaşına tanık olacaklardır. Dinlerin aslında bir olduğunu ve birleşmeleri gerektiğini dile getiren M.Nuri Yılmaz hangi Tanrı adına konuşuyordu? Anlaşmışlar gibi Vatikan Dinler Arası Diyalog Konseyi Başkanı Kardinal, Francis Arinze; "Dinler evrensel değerler etrafında birleşmelidir" diyordu. Ve Kudüs Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Andre Chouragui, dinlerin uluslararası organizasyonlarla birleşeceğini ileri sürerek, din adına savaşmanın korkunç bir şey olduğunu, Tanrı adına insanları savaşa götürmenin ve ölmesine göz

yummanın bir anlamsızlık olduğunu, aynı Tanrıya inanılan dünyada "Davut Peygamber gibi savaşa karşı çıkmak" ve barış yanlısı olmaya davet ediyordu.

Derin bir soluk alarak bize, acaba bu savaşlara istikrar sağlayanın kimler olduğunu ve savaşların devamı için ibadet yerlerinde vaaz verenlerin neye ve kime dayanarak bu vaazları verdiklerini veya niçin bu ihtiyaç sorusunu bir kez daha sorduruyor. Adalet mülkün temelidir. Mülkün, iktidarın, adaletin, yargının, yürütmenin, yasamanın besin ve ilham kaynağı dindir. Çünkü en güçlü ve en büyük iktidardır. Venedik'ten çıkan bir cümle adına insanlık alemi barışsever veya şiddete başvurabiliyor. SOSKA Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tuyashi Nakano, yukarıda sözü edilen birlik ve beraberliğe yeni bir formül öneriyor; "İnsanları tek çatı altında toplayan yeni bir sosyal sisteme/dine ihtiyaç vardır" diyor. Yeni sistem/din; bazen iktidar, bazen ECU bazense "Yeni Dünya Düzeni" olabiliyor... Ve yine çağrı insanlık adına yeni kıyımlar, yeni sömürüler ve yeni insanlık trajedisi için yapılıyor...

Yayılma ideolojisinin tüm dinlerde içkin olması, Tanrı'nın birliğinin; kulları nezdinde de sağlanmasıyla ilgilidir. Muhammet Müslümanlara şöyle buyurur: "Eğer kafirlerin adaleti bizim adaletimizden iyi ve güzelse onlar ileriki bir dönemde kazanacaklar, ama bizim adaletimiz onların adaletinden iyi ve güzel olduğuna göre biz kazanacağız. Bütün insanlık alemi Müslüman olacaktır."[13]

"Dindar kişinin ayağa kalkması için kafiri deviren öldürme dine uygundur ve Tanrının yüreğinde değeri büyüktür. Dolayısıyla bizim tek amacımız, tek niyetimiz şu olmalıdır; kendi gücümüzü değil, İsa'nın gücünü yüceltmek"[14] diyor İsa'nın inananları. Öldürülmesi dince vacip olan ve öldüre-

nin değerini Tanrının yüreğinde yükselten bu "kafir" kimdir? İn midir? Cin midir? Kanat takıp uçar mı, balık olup yüzer mi? Hiçbiri tabii ki. Kafir inanmayandır sadece.

"Tanrıların oluşumunu açıklayıcı bir etken olan soy ilkesinin yanı sıra, mitolojide, savaş biçiminde ortaya konan bir dramatik karşıtlık ilkesi de vardır. Dünyanın örgütlenmesi, Tanrıların kendilerine karşı çıkan ve onları reddeden güçleri yenmesiyle sonuçlanan bir dramdır: Dünyanın Tanrısal düzeni, kaosun fethedilmesidir"[5] diyor, Rousseau.

Kaosun ilk fethedilmesi ise Mezopotamya'da yaşandı. Ea ile Apsu arasındaki savaş uzun bir dönem anlatıldı; Ea savaşı kazandıktan sonra Marduk'u doğurdu. Ama halen geçmişin hesabını süren Tiamat, öç almak istedi ve savaş çağrısı yaptı. Marduk, barıştan yanaydı! Tabii içinde olan korkuyla birlikte. Sonraları Marduk, bu uzun savaş çağrılarına bir yanıt verdi, ama koşullu; kazanırsa en üstün gücün kendisine tanınması koşuluyla savaşa evet dedi. Ve savaş başladı. Sonuç; Marduk, düşmanını ikiye böldü; bir parçası gökyüzü olarak adlandırıldı Tiamat'ın, diğer parçası yeryüzü olarak. Böylece, kaosun ele geçirilmesiyle düzen sağlanmış oldu.

Zeus'un savaşları da aynı mantıkla yürütüldü. Dünya düzeni için itaat! Dünya düzeni için Zeus'un kayıtsız şartsız egemenliği.

Aynı mantık, biraz daha farklı olmakla birlikte Hint mitolojisinde de egemendir. Egemenliğin diğer adıydı barış. Bir başka deyişle, barış, zaferi kazananın egemenliğinin kabulü demekti.

Tanrı-devlet, dinin iktidarda olduğu bir dönemin yönetim aygıtıydı. Zamanla yerini kral-devlete bıraktı; ama, krallar ya da imparatorlar, Tanrı kelâmının yeryüzündeki uygulayıcıları olmak gibi bir yetkiyi ellerinden bırakmadılar.

Tarih sayfalarında bu anlayışla ilgili bir dizi örnek bulmak mümkün. Yunan sitelerinin yöneticileri bugün tarihin selamladığı pek çok düşünürü cezalandırmaktan çekinmemişlerdi. Sokrates'in baldıran zehiri içirilerek öldürülmesi olayının bugünlere kadar yansımasının nedenlerinden biri de, bu olayın görece geç bir tarihte yaşanmış olmasıdır. Yunan felsefesini izlediğimiz başlıca kaynaklar, Platon ve özellikle de Aristo'nun değerlendirmeleridir. Yunan sitelerinin yöneticileri, Demokritos gibi materyalist düşünürleri yalnızca beden olarak da cezalandırmıyor, onların tüm yapıtlarını da imha ediyorlardı. Dolayısıyla birçok düşünür ancak Aristo'nun anlattığı kadarıyla biliniyor ya da adlarıyla anılan felsefi akımların başka düşünürlerce kuşaklar boyu sürmesinden. Ancak bu durumda da ölçü genellikle öğretinin aldığı son biçim oluyordu. Öte yandan sanatçılar da bu baskılardan nasiplerini alıyorlardı. Antik Yunan tiyatrosunun en önemli adı olan Aiskhylos'un 104 oyunundan ancak 6'sı günümüze ulaşabilmiştir. Genellikle mitolojiden yola çıkarak köleci düzeni ve değerleri yargılayan sanatçının eserlerinin bu kadar azının günümüze ulaşmasının tek nedeni elbette zamanın tahribatı değildi. Aynı dönem yaşayan Platon'un yapıtlarının çoğu günümüze ulaşırken materyalist sanatçı ve düşünürler, Zeus adına öldürülüyor ya da sürülüyorlardı. Aiskhylos bunların başında gelir.

Tevrat'ta Musa'nın yaptırımlarına yapılan uygulamalara bir örnek:

"Ve vaki oldu ki, bütün bu şeyleri söylemeyi bitirince, onların altındaki yer yarıldı; ve yer ağzını açtı ve onları ve evlerinin halkını, ve Kora'nın bütün adamlarını ve bütün mallarını yuttu. Onlar ve kendilerine ait olanların hepsi ölü-

ler diyarına diri diri indiler; ve yer üzerlerine kapandı, ve cümhurun arasından yok oldular. Ve onların etrafında olanların hepsi bütün İsrail seslerinden kaçtılar, çünkü: Yer bizi yutmasın, dediler. Ve Rabbin yanından ateş çıktı, ve bu tür takdim edilen iki yüz elli kişiyi bitirdi."[16]

Bilimkurgu filmlerini andıran bu anlatımın amacı, yalnızca cezalandırmak değil, korkuyu yerleştirmek ve aykırı girişimlerin uğrayacağı korkunç sonu insanların bilinçaltlarına yerleştirmekti. Cezalandırılmaktan korkan bireylerin topluluğu her zaman yönetenlerin amacı olmuştur:

"Herkes kılıcını kuşansın, ve herkes kendi arkadaşını, ve herkes kendi komşusunu öldürsün. Ve Levi oğulları Musa'nın söylediği gibi yaptılar; ve o gün kavimden üç bin kadar adam düştü. Ve Musa dedi: Bugün size bereket versin diye kendinizi Rabbe tahsis edin, çünkü herkes oğluna karşı ve kardeşine karşı kalktı."[17]

Musa kendi ırkından binlerce kişiyi, Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmek için katletmişti. Çünkü onlar, kendisi gibi düşünmüyor, Tanrı'nın birliğine inanmıyorlardı. Dayattığı iktidara karşı çıkmışlardı...

Hıristiyanlık ve Şiddet

Aziz Paulus, kötülerin cezalandırılması, iyilerin başarısı için taşınan kılıcı kullanmayı öğütlemişti. Çünkü Tanrı'nın buyruğu böyleydi. Yine Tanrı'nın buyruğu adına, bütün bir Hıristiyanlık tarihi savaşların, katliamların tarihine dönüşmüştür.

İskenderiye Kütüphanesi'nin ve tarihin ilk kadın filozofu Hypatia'nın başına gelenler bu konuda yeterince fikir veriyor.

Büyük Konstantin döneminde Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesinin ardından, belirttiğimiz gibi, Hıristiyanlık, özünden oldukça uzaklaşmış ve eski dinle uzlaşarak

sistemin gereksindiği biçimde örgütlenmişti. Ancak eski inanışların etkisinin ortadan kalkması uzun bir süreci içerecekti.

Hıristiyanlığın eski inançlar diye nitelediği inanışlar ise, resmi düzeyde ifade edildiği gibi, yalnızca pagan inançlar değildi. Asıl hedef Yunan felsefesinden güç alan bilimsel çalışmalar ve filozoflar oldu. Sparta ve Atina arasındaki savaş, Yunan sitelerinin gücünü çökertmiş ve dağlardan inen Makedonyalılar ülkeyi ele geçirmişlerdi. Bu bir büyük uygarlığın çökmesini getirecekti. Ardından Helenistik denen çağ başlayacak, onu Roma egemenliği izleyecekti.

Bu dönem, Yunanistan'ın ve Mezopotamya'nın bilgileri, iki büyük merkezde toplanmıştı. Bergama ve İskenderiye bilginin toplandığı merkezler olarak hızla yükselişe geçmişlerdi. Romalılar, önce Bergama'yı ve ardından İskenderiye'yi ele geçirerek bu kültür merkezlerini çökerttiler. Helen kültürünün daha hakim olduğu Bergama ve ünlü kütüphanesi, tümüyle imha edilirken, İskenderiye Kütüphanesi, Jull Sezar'ın ve Antonius/Kleopatra'nın yarattığı tahribata rağmen Hıristiyanlığın egemenliğine kadar yaşamayı sürdürdü.

İskender tarafından kurulan kent, Stoacılığın yeni yatağı haline gelmişti. Öte yandan Yeni Platonculuk da kente hakim olan bir başka felsefi akımdı. Platinos'da simgelenen felsefi düşüncelerin zenginliği, Hıristiyanlığın hedefi haline gelmişti. İskender'in generallerinden Ptolemeus tarafından kurulan kütüphane, zamanla 400.000 kitaplık bir zenginliğe, kentin gurur kaynağına dönüşmüştü.

Kütüphane, büyük darbeyi 415 yılında yedi. Gelişmeleri geçtiğimiz yüzyılın en önemli bilim adamlarından biri olan Carl Sagan'dan dinleyelim:

Adı Hypatia'ydı. İskenderiye Kütüphanesi'nden saçılan aydınlığın son ışığıydı o. Onun paramparça edilerek öl-

dürülüşü, kuruluşundan 700 yıl sonra kitaplığın yok edilişiyle ilgilidir. (...) Kadınların elinde çok az olanakların bulunduğu ve onlara eşya gözüyle bakılan bir dönemde, Hypatia serbestçe ve kurallara aldırış etmeden dolaşırdı. Her yönden güzel bir kadınmış, peşinden koşan çok erkek olmasına rağmen evlenme önerilerini reddettiği biliniyor. (...) Yaşadığı dönemde Hıristiyan Kilisesi daha yeni doğmuştu; gücünü kökleştirerek putperestliğin etkisini ve gücünü silmeye çalışıyordu. Hypatia, bu köklü sosyal güçlerin patlama noktasında dedantör rolündeydi. Başpiskopos Cyril, Hypatia'nın Romalı valiyle yakın dostluğunu, bilgisini, öğrenimini ve bilimin simgesi olmasını hazmedemiyor, bilimin putperestlikle eş görülmesi nedeniyle de ondan nefret ediyordu. Hypatia yaşamının tehlikede olduğunu biliyordu ama öğretilerini yaymaya devam etti. 415'te yolda kıstırıldı, elbiseleri parçalandı ve katiller ellerindeki deniz kabuklarıyla Hypatia'nın etlerini kemiklerine kadar kazıdılar, kalıntısı yakıldı, eserleri yok edildi ve adı unutuldu. Cyril'e ise azizlik payesi verildi. (...) Hypatia'nın öldürülmesinden sonra kitaplığın son kalıntıları da yok edildi. Bu olayla tüm uygarlık, belleğinin, keşif ve icatlarının, düşünce ve ihtiraslarının büyük bir bölümünü yitirdi. Yıkılıp yakılan yapıtların bazılarının bölük börçük ancak başlıklarını ve bazı yazarlarının adlarını biliyoruz. Kayıp çok büyüktü... Sophocles'in 123 yapıtından günümüze sadece yedisi kaldı... O görkemli kitaplıktan bugüne tek bir kağıt tomarı bile kalmadı... İşte bu yüzden İskenderiye öncesinin binlerce yıllık büyük Mısır uygarlığını bilen, değerini anlayan da azdır... Geçmişle bağlarımız çok zayıf ve ince... Geçmişimizi ne denli anlıyoruz. Hayret edilecek bir durum... Kozmik evrimin kanıtları İskenderiye Kütüphanesi'ndeki papirüs tomarlarından daha kö-

tü silinip süpürülmüştür... Biz bu küçücük gezegenimizde nadir fakat tehlikeli bir türüz..."[18]

Hıristiyanlığın bu özelliği sürecin derinleşmesiyle birlikte daha da belirgin bir hal alacaktı. Roma İmparatorluğu'nun dağılması ve Avrupa'ya feodal derebeylik sisteminin hakim olmasıyla, Hıristiyanlık, bu sistemin ihtiyaç duyduğu biçimde örgütlenecekti. İlk Hıristiyan tarikatları, İznik Konsülü'nde tasfiye edilmişlerdi; ve Hıristiyanlık Roma, Antakya, Kudüs ve İstanbul kiliseleri çerçevesinde bir örgütlenmeye yönelmişti. Roma'nın bölünmesinin ardından Roma Kilisesi Batı Avrupa'nın ademi merkeziyetçi sistemine uygun biçimde kurumlarüstü ve son derece etkin bir kimlik geliştirirken, Antakya ve Kudüs Kiliseleri etkilerini kaybetmiş, İstanbul Kilisesi Doğu'nun merkezi örgütlenmesine uygun biçimler almıştı. Roma ve İstanbul Kilisesi arasındaki tarihsel bölünme gerçekte, iki kilisenin farklı toplumsal sistemlere dayanmalarından kaynaklanıyordu. Katoliklik Batı'nın feodal sisteminin, Ortodoksluk ise Doğu'nun merkezi feodalitesinin ihtiyaç duyduğu sistemler olarak buna uygun temellere oturdular.

Katoliklik, Batı'daki gelişmelerin, kapitalizmin uç vermesi ve hakim sistem olmaya yönelmesiyle gelişimini sürdürecek, Hıristiyanlığın ana gövdesi haline gelecekti.

Katolik örgütsel hiyerarşinin tepesinde Papa vardı. Papa, irili ufaklı çok sayıda feodal otoritenin hüküm sürdüğü Avrupa'da, bu otoritelerin üstünde bir otorite olarak, onlardan bağımsız bir örgütlenmeyi gerçekleştirmiş ve bunun hukuki temelleri de oluşturulmuştu. Çeşitli ülkelerde büyük araziler kilisenin mülkiyetinde toparlanmış, Papalık başlı başına bir ekonomik güç haline getirilmişti.

Başlangıçta, paganizmi yıldırma amacına dayandırılan iş-

kence ve baskı uygulamaları, sistemli biçimde geliştirilmiş ve feodal düzeni ve papalık egemenliğini güçlendirici biçimde kurumlaştırılmıştı. Engizisyon mahkemeleri adı verilen bu kurumlaşma, düzeni koruma adına her yolu meşru kabul ediyor, uygulamalarının temeline de işkenceyi koyuyordu.

Bugün insanlığın yüz karası bir dönem olarak kabul edilse de, engizisyon yüzlerce yıl insanlığın, aklın, bilimin gelişimine set çeken bir sistem olarak varlığını sürdürdü, insanların canını aldı. Devrimler ve toplumsal mücadeleler sonucunda varlığına son verilmiş olsa da, kilise o dönemle hesaplaşmamış ve insanlık suçunu reddetmemiştir.

O dönemde, bilim adamlarının çoğu çalışmalarını gizli sürdürmek zorunda kalıyorlardı. Kilisenin öngördüğü ve mutlak olarak kabul ettiği doğruların dışında şeyler söylemenin cezası, önce işkence görmek ve ardında da yakılmaktı çünkü. Dünyanın kendi ekseninde döndüğünü söyleyen Galileo bile engizisyona çıkarılmış ve yaşayabilmek için söylediklerini inkâr etmek zorunda kalmıştı. Hıristiyanlığın farklı bir yorumu sapkınlık anlamına geliyordu ve ceza yine aynıydı. Diğer dinlere mensup olmak, suçtu. Bu suç diğer dinler açısından da geçerliydi. Yani her etkin din diğerini suç kabul ediyordu.

İslamiyetin uygulamalarına birazdan değineceğiz. Ama örneğin Yahudiler açısından da durum farklı değildi. Her yerde eziliyorlardı. İnançları açısından onlara da hakim olan, diğer dinleri aşağılamak ve kendilerini ayrıcalıklı görmekti. Ezilmelerinin nedeni, egemenlik kuramamalarıyla anlatılabilir.

Kendisi de Yahudi kökenli olan Marx, Yahudiliği öncelikle ekonomik bir kategori olarak alır. Gerek Hıristiyanlık

ve gerekse İslamiyet, ticarete ve faizciliğe belli sınırlar ve yasaklar koymuştu. Ancak toplumsal yaşam bu türden etkinliklere ihtiyaç duyduğundan, bu işleri yapmak Yahudilere kalıyordu. Sistem bir yandan onları aşağılayarak ezerken bir yandan da ihtiyaçları gereği yaşatıyordu. Denetimlerindeki ekonomik gücün siyasi bir güce dönüşmemesi için de sürekli baskı altında tutuluyorlardı.

Ermeni asıllı seyyah Simeon'un Roma'da 1611 yılında tuttuğu notlar, Yahudilerin durumları hakkında verilebilecek iyi örneklerden biridir:

"Papa memleketinin iyi özelliklerinden biri de, Yahudilerin her cumartesi günü kiliseye gitmeye zorunlu tutulmalarıdır. Kadın, erkek ve çocuk ve ihtiyar bütün Yahudilerin toplanması için Trinite adlı kilise ayrılmıştır. Kiliseye gitmeyen ağır para cezasına tutulur. Aynı gün, ajanlar ve askerler evleri yoklarlar ve gizlenmiş bir kimseyi bulunca ağır cezalara çarptırırlar Yahudiler ister istemez kiliseye gelince başlarını açarak kiliseye girerler. İsa'nın hayatını temsil eden resimleri gördüklerinde, içleri alt üst olur ve bakmaya cesaret edemezler. Sonra, sıra sıra otururlar. Her sıranın başında elinde bir çubuk olduğu halde yasakçı olarak bir asker durur. Yahudiler yerlerine oturduktan sonra, Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'e ve Yahudi lisanına vakıf bir rahip kürsüye çıkarak, İsa'nın Allah ve Mesih olduğuna ilişkin bir vaaz verir ve Yahudileri ağır sözlerle suçlar. İçlerinde hahamlar ve sofular, dinlememek için kulaklarını tıkar ya da uyur gibi yaparlar. Ama bunu gören askerler, ellerindeki çubukla onların kafalarına şiddetle vurur ve gözlerini açtırırlar. Böylece ruhları Allah nuru ile aydınlanır."[19]

Marx'ın Protestanlığın kurucusu, Luther'den yaptığı alıntı

Hıristiyan Avrupa'nın Yahudilere bakış açısını bütün çıplaklığıyla ortaya koyar. Nazilerin soykırımlarını temellerinin ne kadar derinlere indiğini gösterir Luther'in sözleri.

"Kapitalistin o eski moda, ama durmadan yenilenen örneği olan tefeciyi ele alan Luther, iktidar sevdasının, zengin olma arzusunda bir etmen olduğunu çok yerinde olarak belirtir. Kafirler, tefecinin katmerli bir hırsız ve katil olduğunu aklın ışığı ile anlayabiliyorlardı. Biz Hıristiyanlar ise, bunlara öylesine bir onur veririz ki, yalnız paraları için onlara düpedüz taparız. (...) Bir kimse bir başkasının rızkını yerse, çalarsa, elinden alırsa, bu adamı açlıktan öldürmüş ya da düpedüz katletmiş kadar (yani bir kimsenin yapabileceği kadar) büyük bir cinayet işlemiş olur. Tefecinin de yaptığı budur ve koltuğunda rahat ve huzur içersinde oturmaktadır; oysa, darağacında sallanmalı ve leşi, eğer üzerinde bu kadar eti varsa, çaldığı guldenler sayısında kargalar tarafından gagalanıp didiklenmelidir. (...) Oysa biz, küçük hırsızları asarız. (...) Bunlar zindanlara tıkılır, büyük hırsızlar ise altın ve ipekler içerisinde kibirlenirler. (...) İşte bunun için, bu dünyada, para delisinden, tefeciden daha büyük (şeytandan sonra) insan düşmanı yoktur, çünkü o, bütün insanlar üzerinde Tanrı olmak ister. Türkler, askerler, despotlar da kötü insanlardır, ama bunlar gene de insanları yaşamaya bırakırlar ve kendilerinin kötü ve düşman olduklarını itiraf ederler, üstelik ara sıra bazı insanlara merhamet etme zorunluluğunu da duyarlar. Ama bir tefeci ve para delisi, bütün dünyanın açlıktan, susuzluktan, sefaletten, yoksulluktan kırılmasını ister; böylece her şey onun olacak ve herkes sanki tanrı imiş gibi gereksinmelerini ondan alacak onun ebedi kölesi olacaktır. Soylu ve dindar görünmek için güzel pelerinler giyinir, altın zincirler, yüzükler takar, ağız-

larını silerler. (...) Tefecilik her şeyin kökünü kurutan, Cacust'tan, Greion'dan ya da Antus'tan da beter korkunç bir canavardır. Mağarasına çekip götürdüğü öküzleri, halkın gözünden gizlemek için kendisini donatır ve dindar görünür. Ama Herkül, öküzlerin böğürmelerini ve tutsak ettiği insanların feryatlarını duyacak, Cacus'u uçurumlar ve kayalar arasında arayıp bulacak ve öküzleri bu hain ve cani kimsenin elinden kurtaracaktır. Cacus, dindar tefeci, çalan, soyan ve her şeyi yiyen habis ve cani demektir. Ve bütün bu yaptıklarının bilinmesini istemez, kimse onu bulamayacak sanır, çünkü mağaraya sürüklediği ayak izlerini, sanki mağaradan dışarıya bırakmışlar gibi düzenler. Tefeci de dünyayı böyle aldatır, sanki yararlıymış, herkese öküz dağıtıyormuş gibi davranır, oysa hepsini parçalar ve tek başına yer bitirir. (...) Ve biz, eşkıyaların, katillerin, hırsızların nasıl işkenceyle kemiklerini kırıyor, kafalarını kesiyorsak, bütün tefecilerin de, kemiklerini daha beter kırmalı, öldürmeli, peşlerini bırakmamalı, lanetlemeli ve kafalarını kopartmalıyız."[20]

Yahudilerin Avrupa'dan tasfiyeleri süreci, kapitalizmin yükselişi ile başlamıştır. Bu süreç onların yoğunlaştıkları sektörlere burjuvazinin talip olması ve üslenmesiyle hızlanmış, emperyalizm süreciyle de büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yani, Nazilerin katliamlarını tümüyle Alman vahşetiyle açıklamak yanlıştır. Yüzlerce yılın birikiminin bir sonucudur bu. Gerek İspanya'da, gerek Çarlık Rusyası'nda ve diğer Avrupa ülkelerinde, bu insanlar yüzlerce yıl pogromlara, sürgünlere maruz kaldılar. Naziler, önemli bir sermaye gücü durumundaki Yahudileri tasfiye ederken, Hıristiyanlığın armağanı gelenekleri avantaj olarak kullanmışlardı. Aynı dö-

nem Türkiye de Yahudilerin de aralarında yer aldığı gayrimüslim azınlıkları, aynı ekonomik nedenlerle, bu kez İslami gelenekleri arkasına alarak tasfiyeye yönelecekti.

Engizisyon zulmünün insanları inlettiği feodal sistemde, ekonomik hareket bourgların çevresinde oluşuyordu. Her bölgenin bir feodal beyi vardı ve bunların yaşadıkları, askerleri tarafından korunan şatolarına bourg (burj) adı verilmekteydi. Bourgların etrafında haftanın belli günleri pazar kurulur, halk değiş tokuş ya da nakit yoluyla alışveriş yapardı. Bin yılı bulan bu süreç zamanla bourgların çevresinde yerleşim alanlarının oluşmasına ve önce kasabaların ardından da kentlerin doğmasına neden olacaktı.

Bu oluşum para merkezli ilişkilerin ve bu çerçevede iş kollarının oluşumunu getirecek, daha önceki zamanların sürekli dolaşan Yahudi faizci ya da tüccar tipinin yerini, yerleşik tüccarlar ve zenaatçılar alacaktı.

Öte yandan Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasını izleyen döneme hakim olan çok sayıda yerel otoritenin yerini belli merkezlerde toparlanmış siyasi iktidarlar almaya başlamıştı. Kent merkezli ekonomik süreç derinleşiyor, faaliyetleri bourgların çevresinde yoğunlaştıklarından burjuvazi adı verilen yeni bir sınıf ekonomik gücü eline alıyordu. Bu yükselen yeni sınıfla feodal iktidarlar arasındaki çatışmalar Avrupa'yı uzun bir devrimler sürecine sokacaktı.

Bu ekonomik güçler, ilk elde merkezi feodallerle yeni sınıfın uzlaşmalarını getirmişti. Dolayısıyla değişim eski kurallara ve yapılanmaya uymuyor, yeni kurumları ve düzenlemeleri gerektiriyordu.

Protestanlık bu sürecin sonucudur. Yani Roma Kilisesi'nin varlığının yaşanan değişime, merkezileşmeye, uluslaşmaya ve kapitalizmin yükselişine engel olucu biçimde kıta

düzeyinde örgütlenmesinin ve ekonomik gücünün yarattığı rahatsızlığın bir sonucu.

İngiltere'nin Roma Kilisesi'nden ayrılmasını, kapitalizmin geliştiği diğer ülke ve bölgeler izledi. Hollanda, Kuzey Almanya ve diğer kuzey ülkelerinin ardından Fransa ve İsviçre de bu sürece doğru yol aldı.

Bu değişim pek çok savaşı, çatışmayı içermiştir ve genellikle de din savaşları olarak nitelenir. Yüzlerce yıl içinde oluşturulan kültür ve değerlere yönelik bir değişim talebi elbette kökeninde yatan ekonomik nedenlere eklenmiş ve giderek sözkonusu savaşları karakterize eder hale gelmiştir. Ama gerçek nedenin mezhep çatışması olarak tanımlanması doğru olmaz. Bu savaşlar toplumsal gelişmenin eski düzene özgü kurumlara, eski elbiseye sığamamasının bir sonucudur.

Katoliklerle Protestanlar arasındaki savaşların simgesi, Saint Barthélemy katliamıdır. Uzun süren savaşlardan sonra, Fransa'nın kuzeyinde Protestanlar, güneyinde ise Katolikler egemenlik kurmuşlardı. Sonuçta 1570 yılında Saint-Germain Antlaşmasıyla iki taraf uzlaştı. -Bu uzlaşmada ulusal çıkarların telaffuz edilmesi ilginçtir ve dinin üzerine ulusal çıkar kavramının konulmasının o döneme kadar ki başlıca örneğidir.- Bu uzlaşmanın sonucu olarak da kuzeyin kralı Navarro ile güneyin kralı Charles IX'un kızkardeşi Margot'un evlenmesi konusunda anlaşılır. Ancak düğün sonrası, Charles IX'un emriyle Paris'te toplanmış olan Protestan ileri gelenlerin tamamı, rehin olarak alıkonulan Navarro dışında bir gecede öldürülecektir.

Bu katliamlar yetmeyecek ve yüzlerce yıldır köylü isyanlarıyla sarsılan Avrupa'ya kapitalizm hakim olacaktır. Nitekim Navarro da Fransa Kralı olmuştur. Protestanlık, bu yeni sistemin taleplerine uygun biçimde örgütlenirken, Katoliklik

de süreç içinde kendisini cilalamak zorunda kalacaktır.

Ve iktidar egemenliğinin kökeninde yine şiddet vardır. Toplumların sınıflara bölünmesi ve hakim sınıfın iktidarı sürdürme aracı olarak devleti kullandığı zamanlardan beri, şiddet bu amacın başlıca aracı olmuş ve din de bu iktidarın ideolojisini oluşturmuştu.

Yeni sistemin hakimleri, burjuvazi de bu aynı araçları, dini ve şiddeti kullanmaktan çekinmeyecek, daha da ileri daha da büyük ölçekli hedeflere ulaştıracaklardı. Hedefler zamanla ulusal sınırları aştı, bütün dünyaya ulaştı. Asya'nın, Amerika'nın, Afrika'nın doğal süreçleri yaşayan barışçı toplumlarını bir kan banyosunun içine soktular.

Gittikleri her yerde ilk yaptıkları bina sömürge valiliği, ikincisi de kiliseydi. Çinlileri önce afyona alıştırdılar, Çin yönetimi, afyonun ekimini ve kullanımını yasaklayınca da ülkeyi işgal ettiler ve yağmaladılar. İlginç olan iki işgalci ülke İngiltere ve Fransa'da da afyonun kesin biçimde yasaklanmış olmasıdır. Afrika kabilelerinin ülkelerini işgal etmeye hakları vardı, çünkü onlar dinsizdiler; Latin Amerika'nın barış içinde yaşayan yerli kabilelerini katlederken, başlarında bu dinsizleri imana çağıran piskoposlar vardı.

Ancak dünyanın bu vahşetle tanışmak için fazla beklemesi gerekmemişti. Protestanlığın daha ilk dönemlerinde, bütün o iddialarına ve Katolik işkencelerine karşı oldukları iddialarına rağmen, bizzat mezhebin kurucusunun uygulamalarıyla gerçekler açığa çıkmıştı.

Calvin, reformizmin kurumlaşması sürecinin önderiydi. Kurguladığı teokratik devleti uygulama alanı olarak bir Fransız olmasına rağmen, Cenevre kentini seçmiş, kentte oluşan iktidar boşluğunu kendi lehine değerlendirmişti.

Siyasal erkle tanıştığı andan başlayarak, gerici, bağnaz

yüzü açığa çıktı. Her türlü karşı sesi bastıran, değil karşı hareketi, ters bir kımıltıyı, bir gölgeyi bile acımasızca ezen bir diktatördü. Stefan Zweig'in ayrıntılarıyla anlattığı bu süreç, din ve şiddet ilişkisi açısından sonsuz derslerle doludur ve ileri-geri çatışmasının ve iyi-kötü kavramlarının en simgesel örneklerinden biridir.

Calvinist öğretinin asıl temeli, disiplin ve acımasız sertliktir. Calvin'in anlayışına göre insanın bu dünyada başı dik ve aydınlık bir vicdanla yaşama hakkı kesinlikle yoktur, her zaman "Tanrı korkusu"nu yaşayarak, iflah olmaz yetersizliğinin korkusuyla, boyun eğmişlik duygusu içinde tövbe etmek zorundadır.

Baştan itibaren Calvin'in püriten ahlakı, neşe içinde ve kaygı duymadan zevk alma kavramını "günah" kavramıyla aynı kefeye koyar ve dünyada varoluşumuzu süsleyen, varoluşumuza canlılık kazandıran her şeyi, ruhumuzu gevşetmeyi, yüceltmeyi, hafifletmeyi ve kurtarmayı amaçlayan her şeyi -öncelikle sanatı- mağrur ve kötü bir gereksizlik olarak haram sayar.

Ezelden beri mistik ve kültle bağıntılı konulara bile kendi ideolojik pratiğini getirir; kilise ve kült içinden duyguları, istekleri harekete geçiren, duyguları yumuşatan, yatıştıran her şey istisnasız uzaklaştırılır, zira gerçek iman sahibi, Tanrıya, yapay biçimde harekete geçirilmiş ruhla, tatlımsı buhar kokusuyla, zihni bulanmış, müziğin etkisi altında ve sözde dindar (gerçekte günahkâr) resim ve heykellerin güzelliğiyle baştan çıkarılmış olarak yakınlaşmamalıdır. Açıklık sadece gerçekte, kesinlik sadece Tanrının çıplak sözündedir. O nedenle kiliselerden "putlar", resimler ve heykeller, renkli cübbeler, Tanrının masasından ayin kitapları, kutsal eşyaların korunduğu bölümler kaldırılmalıdır; Tanrının

ihtişama ihtiyacı yoktur çünkü.

Ruhu zevkle uyuşturan her şeyden vazgeçilmelidir: Ayin sırasında artık müzik, org bile çalınmayacaktır! Cenevre'de kilise çanları da susmuştur: Gerçek iman sahibine görevi cansız madenle anımsatılmamalıdır. Dindarlık dış görünüşle, özveride bulunup bağış yapmakla değil, sadece içsel itaatkârlıkla kanıtlanabilir. O nedenle kiliseden kuddas ve diğer seremoniler kaldırılmalı, bütün sembol ve metotlara (pratikler) son verilmeli, bütün tören ve şölenler bitmelidir! Calvin, bir kalem darbesiyle takvimden bütün bayramları siler.

Roma katokomplarında bile kutlanan Paskalya ve Noel kaldırılacak, azizlerin günleri silinecek, gelenekler yasaklanacaktır: Calvin'in Tanrısı kutsanmak, hatta insanlar tarafından sevilmek istemez, tek istediği kendisinden korkulmasıdır. İnsanın Tanrıya sürekli korku içinde uzaktan hizmet edecek yerde coşku ve taşkınlıkla ona sırnaşmaya çalışması kibirliliktir. Calvin'in değerlendirmesinin en derin anlamı şudur: Tanrısal olanı dünya üzerinde mümkün olduğunca ululamak için, dünyevi olanı mümkün olduğunca aşağılamak; Tanrı düşüncesine layık olduğu değeri vermek için insan düşüncesini bütün hak ve değerlerden yoksun bırakır Calvin.

Bu kıskanç, kuralcı, bu tutucu adam Calvin, her zaman insanlığı, iflah olmaz, disiplinsiz bir günahkârlar güruhu olarak görmüş ve dünyamızın karşı konulamaz binlerce mükemmel kaynaktan fışkıran zevklerine hayatı boyunca öfke duymuştur. Calvin sık sık takdiri ilahinin, kullarını böylesine yetersiz ve ahlaktan yoksun, günah işlemeye eğilimli, kutsal olanı bilebilme konusunda yeteneksiz günahkârlar olarak yaratmasının anlaşılmaz olduğundan yakınır! İnsanlara baktığında, her defasında tüyleri ürperir; belki de büyük

dinlerin kurucularından hiçbiri, hiçbir zaman insanı böylesine aşağılamamıştır. Calvin insanı iflah olmaz bir hayvan ve başbelâsı olarak tanımlar. 'Insitution Chrétienne' de ise kelimesi kelimesine şunları yazar:

"İnsana sadece doğal yetenekleri açısından bakıldığında başından tırnağına kadar iyi bir şeyin izi bile bulunamaz. İnsanda övgüye değer olan şey de Tanrının inayetinden kaynaklanır... Bütün adaletimiz adaletsizlik, bütün meziyetimiz pislik, bütün şerefimiz kepazeliktir. Ve bizden kaynaklanan en iyi şeyler, etin kirliliğiyle mikroplanmış ve günaha dönüşmüş, pislikle karışmıştır."

Eğer biri, felsefi olarak insanı, Tanrının son derece başarısız ve kötü bir eseri olarak değerlendiriyorsa, teolog ve politikacı olarak, Tanrının böylesine kötü bir yaratığa en ufak bir özgürlük ve bağımsızlık tanıdığını kabul etmesi mümkün değildir. O nedenle böylesine bozuşmuş ve yaşama hırsı tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir yaratık kısıtlanmak zorundadır, çünkü "eğer insan kendi başına bırakılırsa, ruhu sadece kötü olana meyledecektir."

İnsanın Tanrıyla ve maddi dünyayla ilişkisini kendi kişiliğine göre biçimlendirme hakkı, ancak Ademoğlunun kibirinin beli kesinlikle kırıldığında olabilir ve bu kibir inadı ne kadar sert biçimde kırılırsa, insan ne kadar disipline edilirse ve dizginlenirse, onun için daha iyidir. İnsan özgür bırakılmamalıdır, zira insan özgürlüğü her zaman suistimal edecektir! Tanrının büyüklüğü karşısında insan ancak zor kullanılarak küçültülmelidir! İnsan, itirazsız, dindar, itaatkâr sürüye katılasıya, olağanüstü olan her şey genel düzen içinde tamamen eriyesiye, birey kitle içinde çözülesiye kadar, kibirliliğiyle ilgili aklı başına getirilmeli, gözü yıldırılmalıdır! Kişinin, topluluk yararına haklarından mahrum bırakılması,

bireyin vandalca yağmalanması için Calvin, özel bir yöntem, ünlü "disiplin", "kilise eğitimi" yöntemini uygular. İnsanı dizginlemek için hiçbir dönemde bu dönemdeki kadar sert boyunduruk dayatılmamıştır. İlk andan itibaren bu dahi organizatör, "sürü"sünü, "cemaat"ini, maddeler ve yasaklardan oluşan -bunlara "hizmet emirleri" deniyordu- dikenli telle çevrili bir ağıla sürer ve ahlak terörünün uygulanmasını denetlemek için kendi makamını, görevi ilk başlarda son derece iki anlamlı biçimde "Tanrıya katıksız tapınılması için cemaati denetlemek" olarak tanımlanan "Konsistorium"u (İdari Makam) kurar.

Ne var ki bu ahlak denetçisinin etki sahası sadece görünüşte dinsel yaşamla sınırlıdır. Çünkü Calvin'in totaliter devlet anlayışında dünyevi olanla dünya görüşünün tamamen içiçe geçmesi sayesinde, artık en özel yaşam pratikleri de devletin denetimine girer. Konsistorium'un casuslarına, "anciens"lere "herkesin yaşamına dikkat etmeleri" ısrarla söylenir. Dikkatlerinden hiçbir şey kaçmamalıdır, sadece "söylenen söz değil, aynı zamanda görüşler ve düşünceler denetlenecektir."

Elbette böyle bir genel denetimin uygulanmaya başladığı andan itibaren Cenevre'de özel yaşam diye bir şey kalmamıştır. Calvin bir hamlede, casus ve gözlemcilerini her zaman şikâyet ya da ihbardan sonra gönderen Katolik engizisyonun ötesine geçmiştir. Cenevre'de, Calvin'in bütün insanların her zaman kötüye eğilimli olduğu doğrultusundaki dünya görüşüne uygun olarak, herkes daha baştan potansiyel günahkârdır ve üzerlerindeki baskıyı kabullenmek zorundadırlar. Calvin'in dönüşünden bu yana bütün evlerin aniden kapıları açılmış ve bütün duvarlar birdenbire saydamlaşmıştır. Gece gündüz her an kapınız hızla çalınabilir ve

din polisi "denetim"e gelebilir; Cenevrelilerin buna direnmesi de olanaksızdır.

En zengini de, en yoksulu da, en yaşlısı da, en genci de ayda bir kez, bu profesyonel ahlak-ajanları tarafından sorgulanmak zorundadır; saçlarına ak düşmüş, saygın, deneyimli adamlar, okul çocukları gibi, duaları ezbere bilip bilmedikleri ya da örneğin Calvin'in bir vaazını neden kaçırdıkları konusunda saatlerce -zira "hizmet emirleri"nde şöyle denir: "Araştırmayı rahat yapabilmek için zaman tanımak gerekir"- sınavdan geçerler.

Ancak bu din ve ahlak dersiyle denetim son bulmuş olmaz, çünkü bu ahlak örgütü her şeye burnunu sokar. Kadınların giysilerinin fazla kısa ya da fazla uzun olup olmadıklarını, gereksiz dantellerle bezenip bezenmediklerini ya da tehlikeli biçimde dekolte olup olmadıklarını kontrol eder, saçların şekline bakar, parmaklardaki yüzükleri, dolaptaki ayakkabıları sayar. Tuvalet masasından mutfağa geçip, izin verilen biraz çorba ve bir parça etin dışında şeyler yenip yenmediğini, herhangi bir yerde tatlı, ya da marmelat saklanıp saklanmadığını araştırır. Din polisi evi gezmeye devam etmektedir. Kitap dolabına el atıp Konsistorium'un sansür damgasını taşımayan kitaplar bulunup bulunmadığına bakar, herhangi bir kutsal resmin ya da tespihin olup olmadığını görmek için dükkanları köşe bucak araştırır. Hizmetçiler evsahipleri, çocuklar ebeveynleri hakkında sorguya çekilir. Aynı zamanda din polisi, kutsal olmayan şarkıların çalınıp çalınmadığını, insanların şeytana uyup neşeye gark olarak günah işleyip işlemediklerini denetlemek için sokakların sesini dinler.

Artık Cenevre'de her türlü eğlence biçimi, her "paillardise" kovuşturulur. İşten sonra bir yudum şarap içmek için

tavernaya gitmek isteyen ya da kağıt ve zar oyunlarından zevk alan Cenevrelilerin vay haline! Bu insan avı günbegün sürer, ahlak ajanları pazar günleri bile dinlenmez. Pazar günleri bütün sokaklar denetlenir, bütün kapılar çalınarak, tembel ya da gevşek kişilerin, Bay Calvin'in vaazıyla yüce duygulara ulaşacak yerde, yatakta kalmayı tercih edip etmediklerine bakılır.

Öte yandan kilisede de denetçiler, kimin geç geldiğini ya da erken çıkmak istediğini ihbar etmek için yerlerini almıştır. Bu resmi ahlak koruyucuları her yerde yorulmaksızın çalışırlar; akşamları Rhone sahilinde karanlık köşelerde dolaşarak günahkâr çiftlerin birbirlerine dokunup dokunmadıklarını denetler, hanlarda yatakların içini, yabancıların bavullarını ararlar. Cenevre'den giden ya da Cenevre'ye gelen bütün mektupları açarlar; Konsistorium'un son derece iyi örgütlenmiş teyakkuz durumu kent sınırlarını aşmıştır. Yolcu arabalarında, mavnalarda, gemilerde, yabancı pazarlarda ve komşu hanlarda Calvin'in paralı casusları vardır; Lyon ya da Paris'te herhangi bir hoşnutsuzun söylediği söz derhal Cenevre'ye bildirilir.

Aslında zaten dayanılmaz olan bu denetimi daha da dayanılmaz kılan, her resmi ve ücretli denetçiye, kısa süre sonra yetkisiz kişilerin eklenmesidir. Çünkü devletlerin yurttaşlarını terör atmosferinde tuttuğu her yerde, iğrenç gönüllü muhbirlik boy verir. İlke olarak muhbirliğe izin verildiği, hatta arzu edilir olduğu bir yerde, aslında dürüst insanlar korkudan muhbir haline gelirler; "Tanrının saygınlığına karşı suç işlemiş olmak"la suçlanmalarını engellemek için herkes birbirini gözler. Korkunun ateşi bütün muhbirlere sabırsızlıkla yol gösterir. Aslında Konsistorium, birkaç yıl geçtikten sonra bütün denetimleri kaldırabilirdi, çünkü artık bü-

tün Cenevreliler birer denetçi olmuşlardır. Gece gündüz demeden kara bir ihbar seli akmakta ve düşünsel engizisyon değirmenini sürekli hareket halinde tutmaktadır.

Yaşama keyif katan, yaşamı yaşamaya değer kılan her şey Calvin tarafından yasaklandığı için, böyle sürekli bir ahlak terörü altında kim kendini güvencede hissedebilecek kadar Tanrının emirleri gereğince yaşadığını düşünebilir? Tiyatro, her türlü eğlence, şenlikler, dans, bütün oyunlar yasaktır; hatta buz pateni gibi masum bir spor bile Calvin'in hırçın kıskançlığını uyandırır. Neredeyse papaz giysisine benzeyen en sade giysilerin dışında bir şey giymek yasaktır; yani terzilere, Belediye Meclisi'nin izni olmaksızın yeni modeller dikmeleri yasaklanmıştır. 15 yaşından küçük kızların ipek elbise, 15 yaşından büyüklerin ise kadife elbise giymeleri yasaktır; altın ve gümüş işlemeli elbiseler, altın şeritler, düğmeler, tokalar ve her türlü altın ve süs eşyası yasaktır; erkeklerde ortadan ayrılmış uzun saç, kadınlarda ise her türlü yapılmış saç yasaktır, sivri başlıklar, eldiven, dantel ve açık ayakkabı yasaktır.

Tahtırevan ve voitures roulantes (Döneme özgü küçük bir tekerlekli taşıt) kullanmak yasaktır. Aile şölenlerinin yirmi kişiden fazla insanla kutlanması, vaftiz ve nişan törenlerinde belirli miktarın dışında yemek ve hatta reçel, marmelat gibi tatlılar sunmak yasaktır.

Burada üretilen şarap dışında şarap içmek, şerefe kadeh kaldırmak, av eti, tavuk eti, hamur işi yemek yasaktır. Eşlerin düğünlerinde ve düğünlerinden altı ay sonra birbirlerine armağan vermeleri yasaktır. Elbette evlilik dışı ilişki de yasaktır, bu konuda nişanlılar için de hoşgörü yoktur. Yerli halkın meyhaneye gitmesi, meyhanecinin herhangi bir yabancıya, yabancı duasını etmeden önce ve onu konuklarının

casusluğunu yapmaması her kuşkulu söz ve harekete dikkat etme konusunda uyarmaksızın yemek ve içki vermesi yasaktır. İzin almaksızın kitap yayınlamak, yurtdışıyla yazışmak, her biçimiyle sanat, kutsal resimler, heykeller ve müzik yasaktır.

En dindar mezmur şarkılarda bile "hizmet emirleri" melodiye değil, sözün anlam ve ruhuna dikkat edilmesinin "titizlikle gözetilmesi"ni emreder, çünkü Tanrıya sadece canlı sözle hamdüsena edilmelidir. Özgür Cenevreliler, bir zamanlar olduğu gibi çocuklarına istedikleri isimleri veremezler. Yüzyıllardan bu yana alışılmış Claude, Amadé gibi isimler, İncil'de yer almadığı için yasaklanarak İsaak ve Adam gibi isimler dayatılır. İnsanın renksiz varoluşuna neşe katan her şey, yasak kapsamına girer. Elbette basılı ve sözlü düşünce özgürlüğünün izi bile yoktur. Suçların en büyüğü olarak değerlendirilen, Calvin ve diktatörlüğünü eleştirmek de yasaktır: "Kamusal meseleler üzerine Meclisin söylediklerinden farklı şeyler dile getirmeme" konusunda kentlilere trampet eşliğinde sürekli uyarı yapılır.

Yasak, yasak, yasak: Dehşet verici bir ritm. Ve insan kendi kendisine soruyor şaşkınlıkla: Bunca yasaktan sonra Cenevrelilerin yapabilecekleri ne var? Çok şey yok. Yaşayabilir, ölebilir, çalışabilir, itaat edebilir ve kiliseye gidebilirler. Daha doğrusu kiliseye gitmek, ihlali halinde ağır cezaların öngörüldüğü yasal bir zorunluluktur. Pazar günleri iki kez olmak üzere haftada üç kez verilen vaazı, çocuklar için de ahlak derslerini kaçıranların vay haline! Tanrının gününde bile zorun boyunduruğu gevşetilmez, yükümlülükler acımasızca sürdürülür. Karınlarını doyurmak için her gün yerine getirdikleri zorlu hizmetten sonra Tanrıya hizmet

etmek zorundadırlar; hafta içi iş, hafta sonu kilise -insanın içindeki şeytan ancak böyle öldürülebilir ve elbette yaşamın bütün özgürlükleri ve sevinçleri de.

Bu ortama muhalefet edenleri bekleyen son ise yakılmaktır. Zar zor kaçarak canını kurtarabilenler ise sapkın olarak suçlanmakta ve sığınacak yer de bulamamaktadırlar. Katolik ülkelerde zaten Protestan olanların cezası ölümdür. Protestanlar ise 'Aziz'lerinin sapkın olarak nitelediği insanları kabul etmezler.

Sapkın olarak nitelenenler arasında, Calvin'in en önemli muhalifi olan Castellio da vardır. Sapkın olarak tanımlanmasına şöyle cevap verir bilim adamı olarak sahip olduğu değer nedeniyle yoksul bir hayata mahkûm edilse de sürgünde yaşama olanağı bulabilen Castellio:

"Ben sapkın denilenlerin tümünün sapkın olduğuna inanmıyorum... Bu tanım bugün öylesine hakaret dolu, öylesine korkunç, öylesine aşağılayıcı ve dehşet vericidir ki, eğer biri kişisel düşmanından kurtulmak istiyorsa, izleyeceği en kolay yol onu sapkınlıkla suçlamaktır. Çünkü insanlar bu suçlamayı duyduklarında öyle büyük bir korkuya kapılırlar ki kulaklarını tıkayıp, onu kovuşturmakla kalmaz, sapkınlıkla suçlananın lehinde söz söylemeye kalkışanları da ezerler."

Her defasında bazen dinleri, bazen renkleri, ırkları, men şeyleri, toplumsal idealleri dünya görüşleri nedeniyle daha küçük ve güçsüz bir grup, daha güçlü olanlar tarafından, insanın içindeki yok etme enerjisinin boşaltılması için seçilir; sloganlar, bahaneler değişir, değişmeyen sadece iftira, aşağılama, yok etme..ir. Ne var ki bir düşün insanı hiçbir zaman gözlerinin bu tür laflarla kamaştırılmasına izin vermemeli ve kitlesel içgüdünün rüzgârına kapılmamalıdır: O,

hep yeni baştan ürettiği bir itidal ve adalet içinde doğru olanı aramakla yükümlüdür. Tarih, tüm çekilen acılara rağmen, baskı ve şiddet kadar ona direnen onurlu insanlarla, devrimcilerle de doludur.

Sapkın nedir? Kendisine ve okuyucularına sık sık bu soruyu sorar Castellio. Gerek Calvin, gerekse de diğer engisizyoncular tek geçerli yasa kitabı olarak İncil'e dayandıklarından, Castellio da İncil'i sayfa sayfa inceler, fakat bu sözcüğe, bu kavrama bir kez bile rastlayamaz. Sapkınlık kavramının bulunması için dogmatizmin, Ortodoksluğun, birlik doktrininin ortaya çıkması gerekmiştir. Diğer bir deyişle Hıristiyanlığın iktidar dini olması. Sapkın olarak nitelenmek için ille de Tanrıyı inkâr etmek de gerekmez. Her din hatta her mezhep ötekine sapkın demektedir.

"Vahim bir soru!" der Castellio "Bütün bu farklı yorumlar arasında hangisi "gerçek" Hıristiyanlık, hangisi Tanrının sözünün "doğru" yorumudur? Katolik yorum mu, yoksa Lutherci, Zwinglici, Anabalist, Calvinci yorum mu? Dini meselelerde gerçekten mutlaklık ve kesinlik var mıdır, gerçekten Kutsal Kitap her zaman anlamlandırılabilir mi?"

Gerçekte Castellio, Hıristiyan inanışını reddeden bir insan da değildir. Bunu hiçbir eserinde yazmaz. Hıristiyan inancının temel yasalarını kabul eden, fakat yaşadığı ülkede otoriter tarzda talep edilen biçimini reddedenlere sapkın denilmesine itirazı vardır. Yani sapkınlık -nihayet en önemli ayrım yapılmıştır- mutlak değil, nispi bir kavramdır. "Bir Calvinist Katolikler için, öte yandan bir Anabalist Calvinistler için sapkındır. Fransa'da mümin sayılan biri Cenevre'de dinsizdir, ya da tersine. Bir ülkede suçlu diye yakılan biri, komşu ülkede şehit mertebesine çıkarılır. Bir kent ya da yörede gerçek bir mümin olarak değerlendirilirken, hemen

yanındaki bir başka kent ya da yörede aynı nitelikleriniz nedeniyle sapkın olarak aşağılanırsınız; öyle ki eğer bugün biri rahat yaşamak istiyorsa kent ve ülke sayısı kadar düşünce ve dine sahip olması gerekir. (...) Kime sapkın dendiğini düşündüğümde sadece şunu bulabiliyorum: Bizimle aynı düşüncede olmayan herkese sapkın diyoruz."[21]

İslamiyet ve Şiddet

İktidar sürecini sürdürmenin başlıca aracı olarak şiddeti temel almak ve dinsel inanışı buna uygun biçimde uyarlamanın örnekleri, diğer dinler gibi İslamiyet'te de fazlasıyla vardır.

İslam tarihçileri, kitaplarında en uzun bölümü, kuruluş sürecinde, Mekkelilerin ilk Müslümanlara yaptıkları zulme ayırırlar. Ancak, İslamiyet'in bir devlet dini olmasından sonra uyguladığı şiddete hemen hemen hiç değinilmez. Oysa gerek Peygamber, gerek Dört Halife dönemi, zulmün pek çok örneğiyle doludur. Sonrasında da İslamiyet, çeşitli devletlerin, hanedanların şiddetlerinin başlıca dayanağı olmuş, buna uygun biçimlenmiştir.

Asaf suresinde Tanrı şöyle der: "Biz nice kasabaları yok etmişizdir; geceleyin veya gündüz uykularında iken baskınımıza uğramışlardır. Baskınımıza uğradıklarında çağrıları 'Gerçekten biz haksızdık' demekten ibaret kalmıştır.[22]

Tanrı'nın insanlara, kendi kullarına böyle saldırması mı daha anlaşılırdır, yoksa bu vahşi saldırılara dinin alet edilmesi mi?

İslamiyet'in ilk savaşı olarak Bedir Savaşı bilinir. Oysa ilk çatışma başkadır: Hicretin birinci yılında, Peygamber ve yandaşları, Medine yakınlarındaki Ebva ve Veddan köylerine baskında bulunur. Saldırının nedeni bu köylerin İslami-

yet'i kabul etmemeleridir. Yeni gelişen dinin başarısını riske atmamak için baskın gece yapılır ve ayrım yapılmadan, kadın-erkek, çocuk-ihtiyar herkes öldürülmeye başlanır. Durumdan, yılan köylüler teslim olur ve İslamiyet'i kabul ederler. Saldırının şiddetinden, Müslümanlar arasında da rahatsız olanlar olduğunu fark eden Muhammed, durumu şöyle açıklar:

"Onlar müşriklerdendir. (Harp halinde) kimsenin kimseyi korumaya kudreti yoktur. Korumak yalnızca Allah'a ve Resulü'ne aittir."[23]

Tevbe (Tövbe) suresi ise şöyledir: "Müşriklerden kimi bulursanız öldürün"[24]

Şiddetin açıklamalarından biri olarak Tevrat'taki öyküler sık sık kullanılıyordu: Vaktiyle peygamberlerden biri bir köy halkının kırıldığını görür. Şaşkına uğrayarak Tanrı'ya bunun nedenini sorar.

'Ey Allahım! Sen bunları toptan helak ettin ya, bunların içinde çocuklar var, hayvanlar var, günahsız insanlar var. Nasıl olur da bunların hepsini kırar geçirirsin?' O sırada bir karınca ayağını ısırır. Canı yanan Peygamber, karınca yuvasını ateşe verir.

Bunun üzerine Tanrı ona şöyle seslenir: Anladın ya! Senin ayağını ısıran bir karınca değil mi idi? Buna karşılık bir karınca yüzünden sen hepsini yakmadın mı?"

Bu olayı yorumlayan Peygamberin hadisi şöyledir:

"Nebiler (Peygamberler)'den birini karınca ısırmış. O peygamber, karıncaların köyünün yakılmasını emretmiş ve köy yakılmış. Bunun üzerine Allah o Peygambere 'Seni bir karınca soktu değil mi? Ya sen Allah'ı tespih eden (Allah'a tapan) ümmetlerden bir ümmeti yakmadın mı?' diye hitap etmiştir."[25]

Verilen örnek ve yorum, "suç"suz insanların kurban olabileceğinin anlaşılabilirliği üzerinedir.

İslamiyet yaygınlaştıkça, kabile düzeninin hüküm sürdüğü Arapların merkezi bir devlet altında toparlamak, şiddetin aşırı düzeyde gündemde kalmasını getirdi. Şeriat, son derece katı kuralları içeriyor, inen ayetler de, bununla bağlantılı olarak yönetimi kolaylaştırıcı hükümler içeren, sindirici yıldırıcı ayetler oluyordu.

Maide Suresi'nin 33. ayeti aynen şöyledir: "Allah ve Peygamberleriyle savaşanların yeryüzünde bozgunculukla uğraşanların cezası öldürülmek veya asılmak yahut çapraz olarak el ve ayaklarını kesmek ya da yerlerinden sürmektir. Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara Ahrette büyük azap vardır."[26]

Peygamberin ölümünden sonra da durum sürdü. Ebubekir'i izleyen Ömer dönemini, sistemin oturması ve devletleşme sürecinin tamamlanması olarak tanımlayabiliriz. Bu dönem, pek çok ülke işgal edilmiş, İslamiyet yaygınlaştırılmıştır. Ele geçirilen ülkelerde yapılanlar binlerce yıl boyunca tüm işgalcilerin yaptıklarından farklı değildir. Yağma, talan ve egemenliği esas kılıcı bir kurumlaşmaya yönelmek... Bunların başında da dini inanışın ele geçirilen ülkeye kabul ettirilmesi gelmektedir. Yaşamla ölüm arasındaki tercih doğal olarak yeni dinin kabul edilmesidir. Başlangıçta iki dinlilik olarak başlayan süreç, zamanla işgalcinin dininin içselleşmesi olmaktadır. Hıristiyanlar açısından da İslamiyet açısından da durum aynıdır.

İskenderiye Kütüphanesi'nin akıbetine değinmiştik. İlk darbe Sezar'dan gelmişti. Kleopatra ve Antonius, Oktavianus'la savaşırken, kitapları yakarak savunmalarını güçlen-

dirmişlerdi. Onları Hıristiyanlar izlemiş, kendilerine zarar vereceğine inandıkları kitapları yakmışlardı. Son darbe de Ömer'den geldi ve kalan tüm kitapların yakılmasını emretti. Kuran kelâmının dışında kaynaklar, yükselen yeni gücün işine gelmiyordu. Böylece elbirliğiyle "dünyanın hafızası" olarak bilinen büyük kütüphane yok edildi.

Şiddetin egemen olduğu diğer kültürler gibi İslamiyet'te de şiddet övgüsü yoğundur. İnsanlar barışa değil savaşa, işgale yönlendirilirler. Tüm düzen, yayılmak, yeni ülkeleri işgal etmek ve yönetmek esasına dayanır. Peygamber ve dört halifeye, sahabilere atfedilen yüksek ahlaki standardın sürdürülemediğini herkes kabul eder. Ama ahlaksızlığı çok uç noktalara ulaştırmış halifelerin nasıl olup ta dinsel işleyişin önderi olarak kaldığı sorgulanmaz. Örneğin Yezid de halife idi, öte yandan "Deli" denen Osmanlı padişahı İbrahim de. öldürülmeden önce Yeniçeriler tarafından tecavüz edilen "Genç" Osman, Abdülhamid ve evet Vahdeddin de halifeydiler. Yani Şeriatın başı, yani Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi... Bir olgu değerlendirilirken süreç bir bütün olarak ele alınmalıdır. Hıristiyanlık nasıl İsa'nın yaşamı değil, bir bütün olarak kilisenin bugüne kadar geçirdiği aşamalarla birlikte ele alınıyorsa, aynı biçimde İslamiyet de bir bütün olarak dayandığı kurumlarla, felsefesiyle, aşamalarıyla birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır. İskenderiye Kütüphanesi'ni yakanlar da İslamiyet adına hareket ettikleri iddiasındaydılar, Sıffın'da birbirleriyle savaşanlar da. Kerbelâ Faciası'nın sorumluları da mağdurları da aynı İslamiyet iddiasındaydılar. Bu çelişik durum yüzlerce yıl boyunca sürdü. Osmanlı halifesinin cihat ilanına karşı bağımsızlık talebiyle ayaklanan Araplar kafir mi idiler?

İslamiyet açısından bir yol ayrımı anlamına gelen Sıffin

Savaşı'nda Ali'nin dört yüz kez tekbir getirdiği söylenir. Ali, savaşlarda, birini öldürdüğü zaman tekbir getirirmiş. Yani bir günde tam dört yüz kişiyi öldürüyor ve bu olay destanlaşarak bugünlere taşınıyor.

Alevilerin tarihini yazan Et-Tavil, Timurlenk'in Suriye'de estirdiği terörü şöyle anlatır:

"Timurlenk, ansızın Halep'e baskın yaparak üstün bir güç sergiledi ve niyet edilen kaçışı engelledi. Aralarında kararlaştırılanın aksine, yabancı askerlerin kentin girişinde sıkışmasıyla izdiham o denli arttı ki, kapılar kaçanları almaz oldu, insanlar birbirlerini eziyorlardı, kapılar cesetlerden tıkanmıştı. Binlerce insan öldürüldü. Timurlenk Halep'i zaptetti.

"Sidi Sudun tarafından haksız yere öldürülen elçinin akrabası bir komutan, öç almak için istediği müsaadeyi Timur verince, öldürme yağma ve eziyet etmede o denli ileri gitti ki, insan kafalarından büyük bir tepe oluşturdu; bütün komutanlar da öldürüldü. Bu felaket yalnızca Sünnilerin üzerine bindi. (...) Timur semavi bir afetmişçesine Şam üzerine sefere çıkmadan önce Sa'dülensar'ın kızı Alevi Dürretüssadef beraberinde Alevilerden kırk bakire kızla geldi, ağlayıp bağırarak Şam'a esir getirilen Ehlibeyt'in kızlarının intikamının alınmasını istiyordu. (...) Şam, Haçlı saldırılarından korunabilmişti. Haçlılardan sonra da Şam'ın refahına halel gelmedi. Şehir Duma'yla Şam kalesi arasındaki Tevre köprüsüne kadar genişlemişti. Timur'un istilasıyla zenginliği şaşalı ünü yok oldu; uygarlığı söndü, teknik gücünü yitirdi.

"Timur Şam kentini helak etti; ancak kaleye sığınmış olanlar kurtulabildi. Dışarıda öldürme faaliyeti ta ki Timur'un isteği doğrultusunda Aleviler Şam halkının hayatını eski pabuçlarla satın alıncaya dek sürdü.

"Timur onlara aman verdikten sonra kendisini kentin ayanından birinin kızıyla evlendirmelerini istedi. Gelini hazır olunca da; sokaklarda örtüsüz dolaştırılmasını emretti; buna itiraz edilince onlara 'Peki Peygamber kızlarının üstü başı açılmış getirilmesi size göre nasıl cevaz buldu' diye sordu ve Şam halkını ikinci kez katletti.

"(...) Hıristiyan bir aile dışında Şam'da Timur'un katlinden kurtulan olmadı. Timur, Sünnilerin öldürülmesini, Alevilerin sağ bırakılmasını emretmişti; ama yanlışlıkla büyük Alevi Şeyh Ahmed Kurfays'ın öldürüldüğünü duyunca, Sünnilerin de öldürülmesini durdurdu.

"Şam'dan sonra, Bağdat'a giden Timur, orada doksan bin kişiyi öldürdü. Anadolu'ya geldi ve Yıldırım Bayezid'i Ankara yakınlarında yaptığı savaşta yenerek Osmanlı devletini neredeyse ortadan sildi. Sonra İzmir sahillerine inerek denizle kent arasına toprak yığarak kentin denizle bağlantısı kesti ve Hıristiyan İzmir'i aldı, insan kafalarından bir kale inşa etti."[27]

Timurlenk'in giriştiği Sünnilere yönelik büyük katliamların nedeni, kendisinin Şiilik duygularının derinliğinden çok, Ortadoğu'da Sünniliğin devlet mezhebi olmasından kaynaklanıyordu. Onların tasfiyesi, Moğol egemenliğinin güçlenmesi açısından gerekliydi.

Yavuz Sultan Selim ise, katliamlarını Şiilere ve Alevilere yöneltmişti. Aynı kaynakta, Alevilere yönelik katliamların bir kısmı da ayrıntılarıyla anlatılıyor:

"Kerh olayında olduğu gibi, bu fetvalar Alevi yağmalanmasının, kadını ve çocukların esir alınmasının gerekçesini oluşturdu. Sultan Selim, on kişi üzerinde nüfuzu ya da yetkisi olan herkese konumunu ve yetkisini resmileştiren ve görevlerini onaylayan ferman vereceği bahanesiyle Halep'te-

ki bütün emir ve şeyhleri topladı. Alevilerin emirleri, mukaddemleri ve şeyhleri her yandan gelip, Sultan Selim'in huzurunda dokuz bin dört yüz kişi toplanmıştı. Fetvaya dayanarak hepsini öldürttü ve geri kalan Alevilerin din adına katledilmesini emretti.

"Bütün önderlerinin öldürülmesinden ve Gavri'nin kaçmasından sonra Aleviler şaşkınlık içinde dağlara kaçıp dağıldılar. Ayak takımı da düzenli ordularıyla birlikte onların izini sürdü. Aleviler Nusayra dağına kaçarken, düzenli Türk orduları onları izliyor ve ellerini geçirdiklerini öldürülüyorlardı. O olayların sonrasında yalnızca Halep'te emirler ve şeyhler dışında avamdan kırk bin kişi öldürüldü. Bu belâ Diyarbekir, Mardin, Avasım ve ardından Türk Alevileri Dulkadıroğullarının illerine ve geri kalan Anadolu kentlerindeki Alevilere sıçradı. Şafii mezhebine sığınmayan Alevilerin hepsi öldürülüyordu. Türkler Nusayra dağına kaçanlara 'sürek' adını taktı ki, sürgün edilenler, sürülenler, anlamına gelir; daha sonra bu kelime Arapçalaştırılarak 'Surak'a dönüştü ve Alevilere uzun süre 'Surak', 'Sevarik', dağlarına da Surak dağı dendi. Bugün de Sayhun, Ümraniye ve Safita bucaklarında bu adla anılan kimi Halep kökenliler vardır.

"Halep'te Alevilere yapılan zulümler giderek o denli arttı ki, karısının kendisinden kuşkulandığı adamın önünde yapacağı tek şey işkenceden kurtulmak için intihar etmek kalıyordu. Fetvaya göre onun tövbesi de kabul edilemezdi.

"(...) Türkler bütün Celebe ovası ve Lazkiye dolaylarını da işgal edip Lazkiye'deki Alevilere saldırdılar. Kalenin batısında ve güneyinde deniz limanına kadarki bölgede oturan ve liman bölgesinin tümüyle ellerinde bulunduğu Aleviler, bunun üzerine deniz tarafına kaçmak zorunda kaldılar ve saldırılar sürünce hepsi de denizde boğuldu. Lazkiye'de ata-

larının mezarı dışında Alevilerden eser kalmadı, hatta kimileri bu mezarlar üzerinde bile hak iddia etti."[28]

Sultan Selim döneminde Osmanlıların Doğuda ve Güneyde iki büyük rakibi vardı. İran'da Safeviler ve Mısır'da Memluklar. Her iki ülkede de Şii ve Alevi inanış yaygındı. Öte yandan Anadolu'daki göçmen Türkmen kabileleri de Alevi idiler. Başlangıçta tüm göçebe beylikler gibi Alevi olan Osmanlılar kurulu düzene geçtikten ve güçlendikten sonra, bir iktidarın gerektirdiği kurumlaşmayla bağlantılı olarak, Sünniliği benimsemiş, bunu iktidarlarının bir aracı olarak kullanmışlardı. Sonrasında da Sünnilik yayılmacılığın ve baskının simgesi haline geldi.

Yavuz'un Anadolu'da Alevilere yönelik katliamlara başlamadan önce yediden yetmişe tüm Alevilerin saptanmasını ve deftere kaydedilmesini emrettiği biliniyor. Sözü tarihçilere bırakalım:

"Fetvaların kaleme alınmalarını müteakip Kızılbaşlara karşı şiddetle harekete geçmek zamanının geldiğine kani olan Selim, müfritlerin tespit edilerek bir deftere kayd edilmesini emretmek suretiyle Kızılbaş katliamına girişmiştir."[29]

"Ayağı uğurlu padişah Rum diyarında yerleşmiş bulunan Kızılbaş tutkunlarını ve Alevi tavşanlarını araştırmak için ülke yöneticilerine uyulması gerekli buyruklar gönderip, yediden yetmişe varınca ol yaramazlardan idüğü saptanan eşkıyanın adları defter olunup mutlu kapuya bildirilmesine ferman-ı hümayün çıkarmıştı."[30]

Defterdar Mehmet Efendi Selimşahname adlı kitabında Yavuzun katliam hazırlıklarına ilişkin şu bilgiyi verir:

"Her şeyi bilen Sultan, o kavmin (Kızılbaşların) etbâını kısım kısım ve isim isim yazmak üzre, memleketin her tarafına bilgiç katipler gönderdi. Yedi yaşından yetmiş yaşına

kadar olanların defteri divana getirilmek üzere emredildi."

"Getirilen defterlere nazaran, ihtiyar genç 40.000 kişi yazılmıştı. Ondan sonra her memleketin hakimlerine memurlar defterler getirdiler. Bunların gittikleri yerlerde kılıç kullanılarak, bu memleketteki maktullerin (öldürülenler) adedi kırk bini geçti."[31]

Buradaki 40.000 rakamının yanıltıcı olduğunu belirtelim. Öncelikle, yalnızca Orta Anadolu ve Rumeli'deki Alevi nüfus deftere kaydedilmiştir. Yani Kürdistan, İran ve Suriye'deki kırım buna dahil değildir. Öte yandan, dönemin gelenekleri gereği, yalnızca yetişkinler, reşit erkekler nüfusa kayıtlıydı. Yani gerçek rakam çok daha yüksekti. Selim'in katliamlarının kadın-erkek, bebek-çocuk ayrımı yapmadan gerçekleştiği konusunda tarihçiler hemfikirdir. Her zaman düzenden yana, devletçi olmuş sağcı tarihçi İsmail Hakkı Danişmend bile şunları söylemekten kendini alamaz:

"Bir sefer esnasında Anadolu Türklerine karşı irtikap ettiği zulümlerle cinayetler akla sığmayacak nispetleri bulmuştur. Bu kanlı Hırvat'ın nazarında kabahatlıyla kabahatsızın hiçbir farkı olmadığı Osmanlı membalarında bile itiraf edilir... Konya çayırında eşkıya cüsselerinden çâhlar doldurmuştur. Fakat bu eşkeyi, asilere taraftarlıkla itham edilenler bir takım zavallılardır ve ekserisi masumdur."[32]

"Yavuz'un ilk ittihaz ettiği tedbir, Osmanlı arazisindeki Şiilerin gizli defterlerini tanzim ettirmek ve isimleri bu defterlere geçen 40 bin Şii'yi kılıçtan geçirmek olmuştur."[33]

"Getirilen defterlere nazaran, ihtiyar genç 40.000 kişi yazılmıştı. Ondan sonra her memleketin hakinlerine memurlar defterler getirdiler. Bunların gittikleri yerlerde kılıç kullanılarak, bu memleketteki maktullerin (öldürülenler) adedi kırk bini geçti."[34]

"Eyalet valilerinden tespit edilebilen 40 bin Kızılbaşın isimlerini muhtevi defterler geldi. Selim Han, hepsinin öldürülmesini emir buyurdu."[35]

Ve hüküm:

"Hükm-i katl-i âm-ı cemaât-ı Kızılbaş der memalik-i rum-ı ma'delet-tuhûm."[36]

Tüm bu katliamların eksik bırakılmayan yanı ise, hepsinin şeyhülislamların çıkardığı fetvalarla dini bir temele dayandırılması, dini bir vecibe haline getirilmesidir. Osmanlı düzeni, şeriat esaslarına dayanıyordu. Yeraltının ve yerüstünün tek sahibi Tanrı idi. Sultan da Tanrının temsilcisi olarak her şeyin sahibi olmuş oluyordu. Ele geçirilen topraklar sisteme dahil ediliyordu. Bu yeni ülkelerdeki insanlar da çeşitli baskılarla İslamlaştırılmaya çalışılıyordu. Bunun çeşitli yöntemleri vardı. Ama tüm yöntemlerin temelinde gayrimüslimlerin ikinci sınıf kabul edilmeleri yatıyordu. Ağır vergiler ve aşağılanma bu halkların adeta yazgılarıydı.

"Osmanlı Türklerinin döneminde, özellikle 16-19. yüzyıllarda, Ermenilere karşı alışılagelmiş eziyetlerden ve fakirleştirmeden başka yalnız yaşayan Ermenileri, hatta... ölüleri bile aşağılamak Türkler için alışkanlık olmuştu.

"Bir ölüm töreni için Türk yönetimlerinden özel bir izin belgesi alınıyordu ve bu 'izinname' Ermeni din adamına devrediliyordu. O 'izinname' açıkçası Hıristiyan Ermeniye hakaret etmek için kaba bir dille yazılıyordu.

"Ermeni din adamlarına verilen vefat (cenaze) töreni belgesinden örnek vermek istiyorum:

Hey sen ki köstebek gibi siyah elbise giyinmiş,
Şeytanî takı kafasında duran,

Tanrının tahtından kovulmuş, adanmış,
Sakalın tuz biber, saçların siyahımsı,
Gözlerin yalancı, vücudun iki büklüm,
Görünüşün kötü, dinin vahşi,
Varlığın bile zararlı, Allah'ı kahretmiş,
Doğuşun ve kökenin kötü, kahrolmuş nesne,
Hey ihtiyar kertenkele, sen papazlar başı,

İlan ediliyor ki, sizlerin o mide bulandırıcı topluluğunuzdan ve Şeyh mahallesinin sakinlerinden ve Osmanlı görkemli, muhteşem imparatorluğunun vatandaşlarından, basım işi sahibi Cenanın oğlu Marutyan felç olarak aniden hastalanıp gebermiştir. -En büyük Allah bütün küfredenleri yok edip küfredilsin, paramparça etsin- ne kadar da onun mide bulandırıcı cenazesini toprak da kabul etmek istemiyorsa da, ne yapmak lazım, işte sıcaktan ve havadan onun pis havası İslam halkını rahatsız edeceğinden, ortadan kaldırmak için, geberme yerinde çöplüğün içinde derin bir çukur kazdıktan sonra, içine atarak okuduktan ve üfledikten sonra gömmemiz bizim yetkililer tarafından yasallaştırılmıştır."

Ve bu insanlık dışı cenaze töreni izin kağıdı yüzyıllar önce veriliyordu, Ne Ermeni fedai vardı ortada ne de 'komitacı' Ermenilerle Türkler barış içinde birbirleriyle yaşıyorlardı(!)[37]

Bütün dinler "Bensiz hiçbir şey yapamazsınız" diyen O'nun iradesine bağlıdırlar. Ve O'na inancını yitirmiş olanların, ne kadar güçlü olursa olsunlar, ne kadar askeri ve parasal veya savaş tekniğine sahip bulunurlarsa bulunsunlar hiçbir başarı şansları yoktur.

Eğer inancın ve vicdanının sesine kulak verip, bu yolun kesin bir yol olduğuna inanmışsan, kaosu fethetmek ve hu-

zuru sağlamak istiyorsan, düzen ve imandan yanaysan, ezilen din kardeşlerine karşı borçlu hissediyorsan, merhamet ya da din sevgisiyle doluysan, bakışın Tanrı ve onun elçisine çevrilmişse, "Tanrısal iradenin bir sonucu olarak bir yanıtım sana: Tanrı rızası için verileceğini göreceksin; saldır ve kazanacaksın"[38] diyordu O. Bir başka kelam, buyruk; Müslümanlardan geliyordu, farklı bir yorumla; "Tanrı yolunda, kafirlere karşı İslam'ı üstün ve yenilmez duruma getirmek için can ve mal ile birlikte savaşmak"[39] gerektiğine inanıyordu Müslümanlar. "Mümin sayılabilmek için mutlaka cihat etmek lazım geldiği"[40] ise 1979 tarihli Diyanet Takviminde yazılıydı. Bu anlayışın Kuran'daki tam karşılığıysa şöyleydi: "Hafif ve ağır savaşa kuşanıp çıkın ve Tanrı yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihat edin."[41]

Yukarıdaki cümleden de anlaşılacağı üzere, bütün barış söylemlerine rağmen, dinlerin tarihi kazanmak için saldıran havarilerin tarihidir.

İbraniler, Asr-ı Saadet dönemi, Hariciler, Sünni-Şii çatışmaları, Emeviler, İran ve Suudi Arabistan. Çok fazla kan ve çok fazla ölü olarak tarihe geçtiler.

Bütün dinler benzer bir gelecek rüyasını vaad etmişlerdir: Sonsuz inanç, Kutsal kitap, cennet ve kılıç.

Cennet inanışının kökenlerini altın çağ rüyasına kadar götürebiliriz. Mitolojik inançların yaygın olduğu zamanlarda, sınıfsal ayrım ve şiddet derinleştikçe çaresiz kitleler, insanların bir zamanlar herkesin mutlu olduğu bir dönemin yaşandığına ve gelecekte de o günlerin yaşanacağına inanırlardı. Bu özlenen günlere altın çağ deniyordu.

Ancak geçen yüzlerce yıl bir altın çağı getirmeyince, mutluluk bu kez ölüm sonrasına, cennet kavramına aktarıldı. İyi olmanın mükafatı öldükten sonra cennette yaşamaktı. Ta-

bii bu cennetin anlamı, iktidara ve onun afyonu dinin vecibelerine, kayıtsız koşulsuz uymak demekti, itaat demekti.

Cennetin, kılıçların gölgesinde olduğunu söyleyen Buhara, İslam dininin egemenliğini sağlama aracının Kuran ve kılıç olduğunu vurgular. Buharı'nın söyledikleri İslam'ın, aynı zamanda zorbalığın ve kılıç gücünün bir ürünü olduğu biçiminde de okunabilir. "İnananlar" kendileri gibi düşünmeyenlere karşı son derece acımasız ve savaşçı olabiliyorlar. İslam dininin ilk dönemi vahşet dolu sahneleriyle Müslümanların putperestlere karşı yürüttüğü savaşa tanıklık etmiştir. "Nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin, tüm gözetleme yerlerinde bekleyin yakalamak için. Eğer tövbe ederler, namaz kılarlar ve zekat verirlerse serbest bırakın. Tanrı bağışlayan ve acıyandır"[42] diyordu, Tövbe süresi. Tabii bu dönüşüm için belli süreler de veriliyor. Antlaşma koşullarında en az dört ay. Savaş koşullarında ise çok kısa. Bütün inisiyatif o anda temsil yetkisine sahip olana bağlıdır. İsterse 1 gün veya 1 hafta.

Kuşkusuz, fetva Müslümanlar için bir yaptırım aracı değil. Kafirin ya da "dinden dönen"in öldürülmesi yollu uygulama, Müslümanlardan önce Hıristiyanlarda da vardı, onlardan da önce ise Yahudilerde.

Elimizdeki verilere şöyle bir bakınca rakamsal olarak bile bu uğurda ölenler dehşet veriyor ama en ürkütücü sonuç Yahudi peygamberi Davut'tan geliyor; "Fırat ırmağında, Hamat kentinde, Tsoba Kralı Hadareşar'ı yendiği zaman, bin cenk arabası ve 700 atlıyı tutsak alır ve yürümelerini engellemek uğruna atların ayaklarını kırdırır. Davut, Suriye'yi işgal ettiğinde ise 40 bin yaya askeri öldürür."

İslam peygamberi Muhammed ise, "Yahudi kabilelerinden Benu Nadır ve Benu Kaynuka'yı Medine'den sürgün

etmesinin yanı sıra, Benu Kurayza kabilesini de 25 gün sıkı bir kuşatmaya alır. Kuşatma sonunda teslim olan Benu Kurayza erkeklerinin tenasül bölgesi kullanılır durumda olan herkesi ki, sayıları 700-900 arasıdır, çukurlar kazdırıp tek tek boynunu vurdurarak, çukurların içine atıp üstünü kapattırır. Kabile kadınlarını ve çocuklarını esir aldıktan sonra da mallarını yağmalar."[43]

Osmanlı'nın Mirası

Kendisini Tanrı'nın temsilcisi sayan Osmanlının bize devrettiği şiddet ve kanlı tarih üzerine çok şey söylenebilir. Ele geçirilen ülkelerde yapılanlar ya da Anadolu halkına reva görülen muameleyi, hanedanın birbirlerine reva gördükleri muamele yeterince açığa çıkarıyor.

Kanla örülü bu tarihin bir büyük tarih olarak anlatılması, geçmişle hesaplaşma yerine bu geçmişin pürü pak gösterilmesi toplumsal kültürümüzün büyük açmazlarından biridir.

Kuyucu Murat'ın dirlik ve düzenlik adına gerçekleştirdiği akıl almaz katliamlar, Osmanlı adaleti ve düzeni hakkında çarpıcı bir örnek olarak yer almıştır tarihte.

Katliamların nedeni olarak Celali Ayaklanmaları gösterilir. Osmanlı düzeni, savaşlara ve fetihlere dayanıyordu. Yüzlerce yıl savaştan savaşa sürülen bir yandan da ağır vergilerle ezilen Anadolu köylüsü, düzenin iyice yozlaşmasıyla birlikte baş göstermeye başlamıştı. Doğrudan sistemin kendisine yönelik devrimci ayaklanmalar değil, düzensiz, birbirinden kopuk, parça parça gelişen ayaklanmalardır bunlar ve toplumu saran yozlaşmanın açık kanıtlarıdır.

Murat Paşa'nın Kuyucu lakabını almasının nedenlerini Peçevi İbrahim Efendi şöyle anlatıyor:

"Saltanatın namusunu korumakta, kesin kararlı idi. Celali

diye adı çıkan kimsenin Cuhûd (cıfıt) imana gelmez, merdi mülhid tövbekar olmaz dizesinin anlamına uygun olarak, ne imanına, ne Müslümanlığına, ne de tövbesine kesinlikle güvenmezdi; ölümden gayrı bir araçla onun doğru yola getirilebileceğine inanmazdı. (...) İslam gazileri birçok haini yakaladılar. Bunları serdara getirip değerli ödüller aldılar. Ondan sonra eşsiz vezir kuyular kazdırdı ve getirilen melunları bu kuyular başına çökerterek birer birer boyunlarını vurdurdu. Böylece her gün bir, iki kuyu dolardı. Ve yeni bir kuyu daha kazılması gereği duyulurdu."[44]

Devletin resmi tarihçileri bu katliamları açıklayabilmek için yine şeriata sığınıyorlardı:

"Murat Paşa tüm yaptıklarının şeriat uğruna olduğunu söyleyip daha fazla mülhidi katletmek için tanrıdan yardım istiyordu: İlâhi, bugün düşman katlinde ben kulunu mahcup etme! Pirliğime merhamet eyle! Din-i mübin ve Peygamberimizin şeriatı lâneti için niyetimin doğruluğu ve şeriat namusunu parçalayan müfsitlerin ortadan kaldırılması bâbında garezsizliğim dergâh-ı ehadiyetinde malumdur. Senden yardım rica ederim!"[45]

Peçevi İbrahim Efendi, yazdığı tarih kitabında, Kuyucu'yu son derece erdemli bir kişilik olarak tanıtır. Ancak erdemin adı ölümdür onların indinde, kandır.

"Sonunda Murat Paşaya Kuyucu Koca lakabı verildi. Ve bu takma adla dünyaya velvele vererek, yalnız Celali adını taşıyanları değil, belki onları yedirip içirenleri ve komşularını bile kırdı.[46]

Bu iğrenç mantığı bir de Batılı gözüyle okuyalım: Kuyucu zulümden sonra Kuran'dan ayet okur, zulmün büyüklüğüne inanırdı. Kuyucu Murat Paşa kendi ifadesine göre acımasızca yaptığı her eylemden sonra gözyaşlarını tuta-

mayıp ağlardı. Fakat sert davranmanın vezirler için Tanrısal bir buyruk olduğuna inanmıştı. Her an moralini yüksek tutmak için Kuran'dan ayetler okurdu. Savaşa girişmeden önce atından iner, yere kapanır, gözyaşları ile ıslattığı topraktan bir parça alır ve ak saçları ile sakalına sürerdi. Sonra yüksek sesle Tanrıya şöyle yakarırdı. "Yarabbi beni bu gün de mahcup etme. Kulunu inançsızlara karşı terk etme, benim ihtiyarlığıma acı. Dinim ve devletim için samimi duygularımı tek sen bilirsin." "Döktüğü kanların kendisine Tanrı tarafından verilen bir ganimet olduğunu ve eğer bir damla kanı esirgemek üzere acıma duygusu gösterirse Tanrıyı kızdıracağına inanırdı."[47]

Bir başka Batılı tarihçi Hammer, Celalilerden Canbolatoğlu ve yandaşlarının sonunu şöyle anlatıyor "Osmanlılar tarafından yirmi cellat, takım takım getirilen esirleri idam etmekle uğraşıyorlardı. Sadrazamın çadırı önünde yirmi bin asinin başından vücuda gelmiş tepeler yükseldi."[48]

Aynı olaya Naima'da değinmiştir:

"Ol gün gurûbe dek (gün batımına kadar) ruûs-u maktûa-ı aâdadan (kesilmiş düşman başlarından) defterle adetleri zeptedilen, yirmi altı bin kelleyi büride (kesilmiş baş) işgâ-ı serdar-ı Behram- iktidara (Behram kudretli serdarın önüne) getürülüp otag-ı zernitak (altın kuşaklı otağ) önünde püştevar (tepe halinde) yığıldı. (...) Yirmi neferden fazla cellatlar, darb-ı rikabdan (ense vurmaktan) dinlenmeyip güruh güruh getirilen eşkıyanın kellelerini katederlerdi."[49]

"Kuyucu Murat, kudretli serdar kudretini altın kuşaklı çadırının önüne kesilip yığılan canlardan alıyor. Cellatlar durup dinlenmeden ense vuruyor ve otag önünde masum insanların cesetlerinden tepeler yığılıyordu."[50]

Kuyucu'nun estirdiği terörün, Anadolu'nun derin hafıza-

sında çok ciddi izler bıraktığı kesindir. Tarihte benzerine pek az rastlanan ve yüz binlerce köylünün katliamıyla sonuçlanan olayların ardından Anadolu köylüsünden yaratıcılık ve toplumsal sevinç adına ne geleceğini düşünün!

Tarihçi Naima'dan öğrendiğimize göre, katliamlar sırasında, yeniçeriler küçük bir çocuğu öldürmek istemezler. Bunun üzerine Kuyucu, çocuğun kellesini bizzat kendi keser ve emre uymayanları da öldürtür. Sonrasında tüm emirler uygulanacaktır.[51]

Osmanlı Kuyucu'nun katliamlarını şöyle savunur:

"Bu siyak üzere eşkıyanın istisalhlerinde mübalâğa etmekle sazı kûtehbinler (kısa görüşlüler) Cenâb-ı âlilerine (yâni Kuyucu-Murad paşaya) taan edip kan dökmeğe haris ve merhametsizdir derlerdi. Bu itiraz, tamamen garez ehlinin vesvesesinden ibarettir. Aslında, şer'an ve aklen bir bölük katli vâcip me'lunları mahvetmekle şer'i, ve peygamberimizin sünnetini ihyâ ettiği meydandadır."[52]

Kanla Beslenen Hanedan

Ve her kimseye evladımdan saltanat müyesser ola, karındaşların ni namı alem için katletmek münasıbdır. Ekser-i ulema dahi tevciz etmiştir, anınla amil olanlar...."[53]

Bu ünlü sözler, tarihimizin "medâr-ı iftiharı" Fatih Sultan Mehmet'e ait. Taht kavgalarını engellemek için kardeş katlini olumlamakta, hatta kural haline getirmektedir.

"Kanunname gereğince idam edilen kardeş ve yeğenlerin katli için soruşturma ve yargılama yapılması ve fetva alınması gereksizdir. Zira onlar kanun gereğince yaşaması mümkün olmayan kimselerdir. Bu yüzden cülüs vaki olunca

derhal katledilirler. Bu hal kardeş katlini doğuran sebeplerin ortaya çıkardığı bir usuldür."[54]

Fermanı çıkaran Fatih'ti ama, katliamlar zinciri ondan çok önce, daha Osmanlılar bir beylikken, Osman Gazi'nin amcası Dündar'ı öldürmesiyle başladı. Osman, kardeşleri Halil ve İbrahim'i de öldürttü.

Murat "Hûdavengidâr", oğlu Savcı Bey'i öldürttü.

Onun oğlu Yıldırım, bütün kardeşlerini öldürttü.

Onun oğulları birbirleriyle savaştılar. Sağ kalan Çelebi Mehmet padişah oldu.

Fatih, beşikteki kardeşini öldürttü.

Onun oğulları Bâyezid ve Cem birbirleriyle savaştılar. Bayezid, Avrupa'ya kaçan kardeşini dillere destan bir hazineyi rüşvet vererek zehirletti.

Bâyezid'in üç oğlundan Selim, taht ağabeyi Ahmed'in hakkı olduğundan darbe yaparak tahta geçecek ve babasını zehirlettikten sonra, sırasıyla iki kardeşini öldürtecek ve yaptırdığı türbelere gömdürecekti. Ardından yeğenlerini, kardeşlerinin çocuklarını öldürttü.

Onun tek oğlu vardı; ünlü Kanuni Sultan Süleyman. Kardeş katili olmayacaktı, ama o da oğlu Mustafa'yı öldürttü. O ölünce de birbirine giren iki oğlundan İran'a kaçan Bayezid'i ve dört oğlunu rüşvet vererek öldürttü.

Sarhoş lakaplı Selim'in oğlu Murat, tahta geçer geçmez ilk işi beş kardeşini boğdurtmak oldu.

Onun oğlu Mehmet, on dokuz kardeşini boğdurtmakla kalmadı, babasından hamile olduğunu düşündüğü yedi cariyeyi de hamile haldeyken boğdurttu.

Onun oğlu Ahmet henüz çocuk yaşta tahta oturmuştu ve öldüğünde tahta çıkacak yaşta çocuğu yoktu. Çaresiz tahta kardeşi Mustafa'yı çıkardılar. Ama, yıllardır harem dairesinde bir odada kapalı kalarak ölümü bekleyen Mustafa çıldırmıştı. Tahta çocuk yaştaki Osman (Genç) çıktı.

Önce kardeşlerini yalnızca harem dairesine kapatmakla yetinse de Osman da Şehzade Mehmet'i boğdurarak geleneğe uydu. Bir yıl sonra yeniçeriler tarafından ırzına geçildikten sonra kendisi de öldürüldü.

Yeniden amcası Mustafa tahta çıkarılacak, ancak deliliğinin iflah olmaz düzeyde olduğu bir kez daha görülünce tahta, Osman'ın henüz sünnet olmamış en küçük kardeşi Murat geçecekti.

On bir yaşındaki Murat, Osmanlı tahtının en kanlı padişahıydı. Büyüyünce, o da kardeşlerini öldürttü.

Murat, eşcinseldi ve çocuğu yoktu. Yaşayan tek şehzade ise, kapalı odada ölümü bekleye bekleye çıldırmış olan İbrahim'di.

Oğlu büyüyünce hemen tahttan indirildi ve oğlu Mehmet onu öldürttü.

Onun kardeşi Süleyman'ı tahta geçirmek için harem dairesinde kapalı olduğu odaya saray görevlileri geldiğinde öldürüleceğini sanarak ağlamaya ve yalvarmaya başlamıştı.

Kısa süre sonra onun da çıldırdığı anlaşılacak ve tahttan indirilecek, yerine Ahmet geçecekti. O da Patrona Halil isyanı sırasında katledilecekti.....

Evet sahne kapanacak gibi görünmüyor...

Öldürme Biçimleri

Osmanlılar, "suçlu"ları öldürme konusunda çok sayıda teknik geliştirmişlerdir. Kurbanın nerede öldürüldüğü, dini, milliyeti, asaleti, işi gibi pek çok neden bu biçimi etkiliyordu.

Yüksek yerden atarak öldürme, iple boğarak öldürme, nehirde boğarak öldürme, esrarla zehirleterek öldürme, çuval içinde asarak öldürme, çuvalla denize atarak öldürme, kurşunlarla ağırlaştırılmış çuvala konulup denize atarak öldürme, uykuda öldürme, dumanla boğarak öldürme, baş keserek öldürme, elle boğarak öldürme, orman yakarak içindekileri öldürme, kurşunla öldürme, hançerlenerek öldürme, boyuna taş bağlanıp denize atarak öldürme, asarak öldürme, zehirleyerek öldürme, diri diri gömerek öldürme, ana karnındaki çocukların öldürülmesi, aç köpeklere yedirterek öldürme, vücudu dağlayarak öldürme, dibekte (Havanda) döverek öldürmek, üstüne taş yığarak öldürmek, ateşte yakarak öldürme, eve doldurup yakarak öldürme, katranla yakarak öldürme, at torbasıyla boğarak öldürme, taşlayarak öldürme (Recm Cezası), bağırsakları çıkarılarak öldürme, tomruğa vurarak öldürme, cesedin parçalanarak etlerinin dağıtılması suretiyle öldürme, linç edilerek öldürme, el ve ayaklarının baltayla kıyılarak ve ensesi yüzülerek öldürme, file çiğneterek öldürme, insanları belinden ikiye ayırarak öldürme, kazığa vurarak öldürme cezası, kol ve ayaklar kırılarak öldürme, ata bağlayıp parçalayarak öldürme, çengele asarak öldürme, çarmıha vurarak öldürme, vücudu parçalara ayrılarak öldürme, cinsel organı dağlanıp denizde boğarak öldürme, neft dökülerek öldürme, derisi yüzülerek öldürme, ağızdan kurşun akıtılarak öldürme, denizde tekneyle birlikte yakarak öldürme, kol ve bacaklarını ayırarak öldürme.

Bu kadar, öldürme biçimini keşfetmiş bir tarihin, insanlığa ne tür yeni buluşlarla katkıda bulunduğunu bir düşünelim. Şanlı tarihimizde, bir hastalığın tedavisi için kaç ilaç bulunmuştur? Kaç yeni keşifle insan yaşamı aydınlatılmıştır?

Evliya Çelebi'nin Osmanlının resmi celladı, "Cellatlar Celladı" Kara Ali tasviriyle konuyu bitirelim:

"Kara Ali geçiyordu. Bazularını sıvamıştı. Kılıcı belinde bağlıydı. Ucu aşıklı ve yağlı kementler, kemerinde asılıydı. İşkence aletlerinden kerpeten, burgu, demirkıl, deri yüzen tentraş, el ve ayakkırmaya mahsus baltalar iki yanına takılıydı."

Kara Ali, 20 yıl başcellat olarak aralıksız insan öldürdü. Ama tek başına yetmediğinden 20 yardımcısı vardı.

"20 muavini yalın kılıç ardında yürüyorlardı. Ama neuzubillah hiçbirinin suratında nur yoktu."

"Tanrının kelâmından daha kesin bir kehanet yoktur."

Bu nedenle, daha kesin bir kehanet olmadığı için öldürüldü kelamı kabul etmeyenler. Ve bu gerekçeyle, müminin inandıklarına inanmayanlar kafir ilan edildi. Kafirler, yani düşmanlar oldukça cihat da hep olacaktı; Fetva da öyleydi zaten: "İslamiyet için birleşenlere cihat farzdır."

Müminin cenneti kafirin cehennemi oldu.

Tanrının kehaneti devam ediyor!...

Kan Var Bütün Kelimelerin Altında

Posta arabalarından söz et bana
Kan var bütün kelimelerin altında
Ezop'un şu lanetli dilinden söz et
Kan var bütün kelimelerin altında
Umulmadık bir gün olabilir bugün
Aslan kardeşçe uzanabilir kayalıklara
Bir çay söyle yağmurların kokusunda
Kan var bütün kelimelerin altında
İşte durup dururken şurda
Bir yelpaze gibi açıldı sesin
Gözün en gürültülü kanadında
Göğün en ince dalında

Kan var bütün kelimelerin altında
Umulmadık bir gün olabilir bugün
Bir çeşme gibi akabilir Cumartesi
Çığlığındaki sessiz harfler
Dün gecenin ağırlığıdır damarlarında
Ne güzel konuşur sokak satıcıları
Fötr şapkalarıyla ne kalabalıktırlar
Ve çiçekçi kızların göğüsleri
Daha suçsuzdur kırlangıç yumurtasından
Kan var bütün kelimelerin altında
Yaprağını dökecek ağaç yok burda
Ama ışık sökebilir olanca renklerini
Sürekli işbaşındadır belleğin
Tanık şairler arasında
Oyuncu arkadaşlar arasında

Yolculuk bir kafiye arayabilir
Atının kuyruğundaki düğümde
Ölüm bir kafiye arayabilir
Ak gömleğinde

Yol bir kafiye arar ve bulur
Dönemeçlerin benzerliğinde

Kan var bütün kelimelerin altında
Bir gül al eline sözgelimi
Kan var bütün kelimelerin altında
Beş dakika tut bir aynanın önünde
Kan var bütün kelimelerin altında
Sonra kes o aynadan bir tutam
Beyaz bir tülbent içinde
Koy iç cebine
Bütün bir ömür kokar o ayna
Kan var bütün kelimelerin altında
İşte o kandır sensin gülüşün
Sızmıştır hayatın derinlerine
Siyahtır orda kırmızıdır
Daldan dala artar
Sever çocuklara anlatılan masalları
Ama iş savunmaya gelince
Yalnız alevi savunur
Ve güneşin solmaz çekirdeğini
Yalnız doruklarda

Umulmadık bir gün olabilir bugün
Kan var bütün kelimelerin altında

Cemal Süreya

Devlet ve demokrasi kavramlarına ilişkin tartışmalarımız kesilmeden sürüyor. İktidarı simgeleyen adların arasındaki çelişkiler ya da toplumsal bir barışın gerekliliğine ilişkin söylem, devletin ve demokrasinin işlevlerine ilişkin değerlendirmeleri de kaçınılmaz biçimde gündemde tutuyor.

Weber'in devleti, "Sürekli işlemler yapan yaptırımcı bir siyasal örgüt, düzenin uygulanmasında, idari personeli, fizik güç ve şiddetin meşru kullanımı tekeli haklarını başarıyla elinde tuttukça 'devlet' olarak anılacaktır"[55] biçimindeki sözlerini, değineceğimiz konularla ilişkisi nedeniyle hatırlatarak başlamak istiyorum.

Devletin oluşumu mülkiyetin oluşumuyla bağlantılı olarak ele alınır. Topluluk yaşantısının birtakım kurallara, geleneklere neden olduğu yöneticilerin oluştuğu ve bunun da zamanla devlet örgütüne dönüştüğünü düşünmek uzun süre devletin oluşmasını açıklama yolu olarak kabul ediliyordu.

Ancak, bilim adamlarının Kuzey Amerikalı yerli gruplar ve Amazon, Borneo yerlileri arasında yaptıkları incelemeler devlet olgusunun merkezine mülkiyetin oluşumunu koydu.

İnsanlar binlerce yıl boyunca avcı ve toplayıcı göçebe kabileler halinde yaşamışlardı. Bu aynı zamanda, topluluk yaşantısının ve bu yaşantının en küçük toplumsal birim olarak ailenin doğması sürecini içermişti. Bu topluluk yaşantısının dayandığı kurallar, gelenekler ve yöneticiler elbette vardı.

Ancak, bu yöneticilik ayrıcalıklı bir yaşantıya, bu ayrıcalıkların korunmasına yönelik kurallara ve örgütlere dayanmadıkça bir devlet oluşumu da sözkonusu olmayacaktı.

Önce Kaos Vardı

İnsanlığın toprağı işlemeye başlamaları, göç etmeden de yaşayabilmeyi öğrenmeleri, köyleri ve zamanla da kentleri doğurdu. Bu süreç, aynı zamanda işlenen toprağın sahiplenilmesini ve bu sahiplerin arasından en güçlülerin yönetici haline gelmelerini içerecekti. Bu elbette birebir herhangi bir insanın iradesine dayanmayan ve binlerce yılı içeren bir süreçti ve toplu, sabit yaşama alanlarına sahip olmanın bir sonucuydu. Herodot Tarihi'nin Medlerin devletleşmeleriyle ilgili bölümü, insanların devletleşmelerinin ve ilk elde ihtiyaç duydukları kurumlaşmanın çok güzel bir örneğidir.

"Kimi seçeceğiz? Sorusu ortaya çıkınca herkes Deiokes'i öne sürdü, göklere çıkardılar, 'onu seçelim', dediler. Deiokes 'Krallığın şanına layık bir konut isterim' dedi, hüküm sürebilmek için koruyucular da istiyordu. Med'ler 'olur' dediler; gösterdiği yerde koskoca bir kale yaptılar, bütün Med'ler içerisinden dilediğini seçip verdiler yanına koruyucu olarak. İşbaşına geçer geçmez Med'leri surlarla çevrili

tek bir kent kurmaya, yalnız bunun için çalışmaya ve öbür kasabaları ikinci sırada tutmaya zorladı. Baktı ki ne dese yapıyorlar, bu sefer büyük ve sağlam kale bedenleri yaptırdı, bunlar birbiri arkasına sıralanmış birçok surdur ki, bugün buraya Akbatana diyorlar. Surlar öylesine düşünülmüş ki, her biri öbüründen bir savaş sahanlığı kadar yukardadır. Şüphesiz toprak da elverişliydi böyle bir yapı için, çünkü yokuştur, ama sanatın payı da büyüktür. Hepsi yedi surdur, sonuncusunun içinde kral sarayı ve hazine vardır. En büyük sur, aşağı yukarı Atina'nın çevresi kadardır. Birinci duvarın mazgalları beyazdır, ikincisinin kara, üçüncüsünün parlak kırmızı, dördüncü donuk mavi, beşinci reçine rengindedir. Böylece surların mazgalları bir renk sıralaması yapmış olur. Son ikisine gelince, birinin tahkimatı gümüş, öbürününki altın rengindedir.

Deiokes'in sarayının çevresini kuşatan kendisi için yaptırdığı yapılar işte böyledir; halka kalenin çevresini gösterdi yerleşmek için. Bu kaleyi tamamlamış olmak üzere Deiokes birtakım kurallar da koymuştur, şöyle: Kralın yanına kimse giremez; işler aracılar eliyle görülür, kimse kralın yüzünü görmez; ayrıca karşısında gülmek, tükürmek, bunu yapan kim olursa olsun, büyük terbiyesizlik sayılır. Çevresini böyle gösterişli kurallarla kuşatması, kendisiyle beraber büyüyen ve ne doğum, ne de değer bakımından kendisinden aşağı olmayan yaşıtları onu görüp kıskanmasınlar, bir kötülük etmesinler diyeydi; gözlerine görünmediği sürece, onlarda üstün bir kişi etkisi yapacaktı."[56]

Toprağın daha az çabayla işlenebildiği bölgelerde başlayan devletleşme, insanlığın evrimiyle bağlantılı olarak yaygınlaşacak ve bu ilk devletler arası ilişkinin başlıca özelliği savaş olacaktır. Yeni işlenmiş toprakları ele geçirmek, geliş-

mek, yönetici sınıfın ihtiyaç duyduğu gelirlere ulaşabilme amacı bu savaşların nedenidir.

Artık, tarımcılıkla ya da hayvancılıkla uğraşmayan iki meslek grubu da oluşmuştur. Askerler ve din adamları. İlk grup yönetici grubun korunması ve yeni topraklara yönelme ihtiyacını karşılarken, ikinci grup yöneticinin gereksindiği ideolojik gıdanın sahibidir. İktidar olgusu, bunu mutlak bir düzene dönüştürmek için bir inanış doğurmak zorundaydı. İnsanlar her zaman doğayı açıklamak için bir takım güçlerin varlığına sığınmış, inanış, hayatı açıklamanın, varolmanın biçimlerinden biri olmuştu. Ama artık din, yöneticilerin dini ve Tanrılar oların Tanrılarıydı. Savaş Tanrısıydı, Hükmeden Tanrıydı, emreden Tanrıydı, köleleri olan Tanrıydı.

Din ve şiddet bölümünde kısaca değindiğimiz, Zeus'un egemenliği sürecini bir kez daha bu gözle inceleyelim:

Homeros'la birlikte Yunan Mitolojisi'nin yaratıcısı olarak bilinen Hesiodes'in önceleri denizcilikle uğraştığı biliniyor. İşler ve Günler ve Thegonia adlı eserlerini burada kaleme aldı ve kendisine kadarki Yunan inanışlarını bir araya getirerek toparladı. Eserlerinde mitolojiyi ele alış biçimi, özellikle iktidar kavramı açısından düşündürücü bölümlerle doludur. İktidarın günlük hayat ve gündelik işlerle ilişkisini yorumlar. Mitoloji deyip geçemeyiz. Efsaneler, tarih-öncesi muazzam çağların stenografisidir; ve insanlık durumunun o dönem içinde bulunduğu sorunları anlayabileceğimiz biricik kaynaktır.

Hesiodes, "Önce, Kaos vardı" diyerek başlar. Bu evrensel bir "Kaos"tur; hareketini, ağır da olsa durmaksızın sürdürür, tahrip eder, yakar, yıkar. Sonra Gaia (Yeryüzü) görünür. "Kaos" kapkara geceyi getirir. Yıldızlardan oluşan Uranüs (Gökyüzü)'nü yaratır, Yeryüzü, Gökyüzü ile sevişir

ve Cronos doğar. Cronos, güçlü ve iştahlı babasından nefret etmektedir. Onun zulmünden bıkan öteki tiranları (devler) yanına alır ve isyanı başlatır. Bu kaostur. Bunun simgesi olan babasını öldürür. Sıra kendisine gelmiştir ve Cronos Yeryüzü ile evlenir. Doğan her çocuğunu yutarsa da son çocuğu Zeus onun hükümranlığına son verecektir.

Zeus'tan önceki dönem, tarihe Titanlar Dönemi olarak geçmiştir. Bizim kültürümüze bu devler olarak geçmiş. Bu dönem tüm kültürlerde bir kargaşa dönemi olarak geçer. İnsanın doğa karşısında çaresiz olduğu derin bir hafızası vardır. Depremler, gök gürültüsü, şimşek, fırtınalar, insanların henüz kabileler halinde yaşadıkları dönemlerin sarsıcı afetleridir ve mitolojiye devler, ucubeler, tek gözlü yaratıklar olarak geçeceklerdir. "Yeryüzünde ve gökyüzünde doğan bütün çocuklar için en dehşetli olanları bunlardı." Hayatın büyük bir kısmını bu devler, felâketler sembolize ediyordu. Doğal felaketler, vahşi hayvanlar, bunların hepsi düşmandı.

Zeus, bu kaosa karşı savaştı. İşe, babası aleyhine imha hazırlamakla başladı. İçgüdüsel bir psikolojik kesinlikle, Cronos'u başka ucubelerin dünyaya gelmelerini engellemek için- bağladı ve hayalarını koparark iğdiş etti. Titanların birinin elindeki şimşekleri alarak, onlara karşı kullandı. Düşmanları, tek-gözlü Sikloplar, yüz tane elleri ve elli tane başları bulunan devler, yılan vücutlu ve güzel yüzlü yarıperiler, insan eti yiyen canavarlardı: Yani insanın hayal gücünün yarattığı kötülükler. Ürpertici bir ırk. Onlar ve Cronos bir yandaydı, Zeus ve yandaşları bir yanda. Sonuçta "Kaos" Tartarus Adası'na sürüldü.

"Orada, Zeus'un bir sözle harekete getirdiği bulutların altındaki sisli kasvetlilikte, gizleniyorlardı... Ve orası, kasvetli yeryüzünün ve sisli Tartarus'un kaynağı ve sonu idi."

Hesiodes'in anlatıları, "Kaos"tan çıkan iktidarın, kargaşanın anti-tezi halini almasının öyküsüdür. Zeus'un, Titanlarla yaptığı klasik savaş tamamen bunu gösterir. Zeus, kötülükleriyle ve yararlarıyla, iktidarın simgesidir. İktidarı, olup bitenlerin ve bundan böyle düzenin, bir ölçüde tahmin ve kontrolü uğrunda kullandığından, simge haline gelmişti.

Semavi dinlerin kitapları ise "Önce kelâm vardı" diyerek başlarlar. Tanrı onlarda da başıbozukluğa karşı düzenin temsilcisidir. Tanrıçaların ve Titanların, Siklopların yerini, melekler, cehennem zebanileri, şeytan imgeleri almıştır. İktidar ise varlığını Tanrı kelamıyla açıklar ve iktidar aygıtları bu düzeni korumakla görevlendirilirler.

Hesiodes'e göre, Zeus, "Kaos"u dizgin altında tutabiliyor; ama onun tekrar başkaldırmasını önleyemiyordu. Cronos'un güçleri, sisli kasvetliğin altında gizli uzak köşelerde hapistiler. Ama güvenilir nöbetçilerin bekçiliklerine rağmen, hâlâ canlıydılar ve düzene itaatsizlik durumunda yine kaos başlayacaktı. Yani iktidar, kaba ve dehşetli de olsa, kaosa tercih ediliyordu.

İktidar Kavramı Tanımlanıyor

Kırk dört yaşında sürgün edilen ve çaresizlik içinde bunalan bir hükümet memuru, 1513 yılından itibaren Floransa dışında fakir bir hayat sürüyordu. Orada Prens adlı bir kitap yazdı: Diktatörlüğe nasıl ulaşıldığı ve korunduğu üzerine bir incelemeydi bu. Kitabın yazarı Machiavelli'ydi. Bu kitap sayesinde, düşmanı Lorenze de Medici'nin hâkimiyetindeki Floransa hükümetinde kendisine yeni bir iş olanağı sağlayabileceğini umuyordu. Kitap, iktidar ve yöneticilik üzerine yazılmış eserler arasında hâlâ en önemlisi kabul edilmektedir.

Her şeyden önce, onun iktidar çözümlemelerinde, ahlâk unsuruna yer verilmez. Machiavelli, "iyi silahlar"ın olmasını ister; çünkü "İyi silâhların bulunmadığı yerde iyi kanunlar da bulunamaz ve silahların iyi olduğu yerlerde de, kanunlar iyi olmalıdır." "İyi kanunlar", belli ki, prensin, hak kitlesi tarafından nefret edilmesini önleyen kanunlardı. Eğer prensin iktidarı için gerekli olan siyasi bir parti dejenere ise, yapılan iyi işlerin bir yararı dokunmaz. Machiavelle, nefretin, kötü işlerle olduğu kadar iyi işlerle de yerleşebileceğini söyler.

Prensin yapacağı şey, hangi sistem iktidarına hizmet edecekse, onu benimsemek olmalıdır. Bu tebaalarının hisleriyle bir ölçüde uzlaşmayı gerektirebilirse de, şartlar neyi emrediyorlarsa, öyle hareket edilmelidir.

Machiavelli, bir ülkenin yönetimi için, vatandaşlarında derin bir kanun ve düzen duygusunun yerleşmesinin şart olduğunu söylüyordu. Papa VI. Alexander'ın gayri meşru çocuğu Cesare Borgia'ya bunun için hayranlık besledi. Cesare Borgia, babasının desteği ve kendisinin zorba askerleriyle, Romangna'ya boyun eğdirmiş, Colonno ve Orsini adlı yönetici klikleri dağıtmış, Urbino dükalığını ele geçirmişti. Ama Machiavelli'nin Cesar'ı örnek almasının nedeni onun askeri başarıları değil, iktidar aygıtını yerleştirmekteki başarısıydı. Cesare, her türlü hukuku ve ahlaki kuralı hiçe sayarak otoriter bir sistem örgütlemişti. Machiavelli'nin dikkat çektiği de buydu. İktidar, "Kaos"a tercih ediliyordu. Ama bu kaos tarih öncesinin doğa karşısındaki çaresizliği çağrıştıran kaos değil, hakim sınıfların iktidarlarını sürdürmekte sıkıntıya düşmelerinden kaynaklanan "Kaos"tu. Machiavelli'ye göre, iktidarda bir boşluk oluşunca, şu veya bu şekilde muhakkak doldurulmalıydı. Böyle bir durumda, bu işi

yapabileceğine inanan biri iktidarı eline geçirir; iktidar, sokakta düşmüş yatıyorsa, tutar, ayağa kaldırır. Cesare Borgia'nın yaptığı buydu, ve Machiavelli de doğru buluyordu.

Machiavelli'nin devletinde, prensin hareketlerine karşı çıkılamaz. Prensin, başka yerlerde olduğu gibi, ilâhi haklara sahip olduğu için, veya bu mevkie Tanrı tarafından getirildiği için, ya da rahiplerin otoritelerini yüklendiği için değil, bu mevkie el koyabildiği ve koruyabildiği için kendisine karşı konamaz.

Ama burada bir nokta ortaya çıkıyor. Bir kanun veya ahlâk sistemi bulunmaksızın, kurumları kurmak ya da iktidarı başkalarına aktarmak mümkün değildir. Doğru, bir prensin oğlu, babasının gücünü eline geçirebilir; fakat bunu, kurumlara dayandırabilmelidir. Dönemin Fransa'sı ve İspanyası'nda, iktidar aygıtının daha iyi organize edildiğini söyler.

Machiavelli'nin amacı, bir iktidar teorisi kurmaktan çok dönemin yöneticileri için; bir el kitabı yazmaktı. Ölümünden sonra, adı çoğu kez siyasi ahlaksızlıkla, maşinasyonizmle birlikte anılır oldu. Çünkü hiçbir sisteme yeterince tâviz vermemişti. Açıkça, siyasi bir hedef uğrunda ahlâki kurallara hiçbir ödün vermiyordu. Dünyada, iktidar aygıtları için geçerli olan başlıca kural hâlâ budur.

Onun yazdıklarını, belki, en iyi şekilde ele almanın yolu sebep olduğu neticeler üzerinde durmaktır. Machiavelli, iktidarı ellerinde bulunduran iş adamlarının -prenslerin değil- nasıl hareket etmeleri gerektiğini söyledi. On dokuzuncu asırdaki Amerikan ve Avrupalı büyük kapitalistler, kendi hareket alanları içinde, Machiavelli'nin koyduğu kuralları oldukça yakından uyguladılar. Onların yirminci yüzyıldaki vârisleri, tekelleri yönetenler, bugün dahi, onun bıraktığı

mirasa karşı mücadele hâlindeler. Onlar, Machiavelli'nin ortaya koyduğu söylenen teoride bir boşluk bulunduğunu iyi biliyorlar ve bu boşluk da, kendilerinin, muazzam güçlere sahip ve kurumlara dayanan ekonomik güçlerinin, toplumsal süreçle kaynaştırılması, toplumsal değerlerin onların ihtiyaçlarına göre uyarlanmasıdır.

Her iktidar açısından, toplumdan destek bulmak, varlığını meşruiyete dayandırmak önemlidir. Tarihin en zalim tiranları, kralları bile din lafzını dillerinden düşürmemişlerdir. Özellikle burjuva devrimlerle birlikte birey haklarının gelişmesi, demagoji eklektik bir söylemi politikanın başlıca özelliği haline getirmiş, iktidar yolunda her yolun kullanılması ilkesi, öz olarak değişmese de biçimsel anlamda yeni ve daha ince biçimler kazanmıştır.

Toplumsal süreçler, topluluk yaşantısı ve kültürü, elbette yönetim organlarını gerektirir ve süreç derinleştikçe, genişledikçe, bu gereklilik daha da karmaşık bir hal alır. Daha çok sayıda örgüt, kurum ve ilke demektir bu.

Russel'e göre, "Örgütlenme büyüdükçe, yöneticilerinin gücü artar. Örgüt, kaçınılmazcasına, bazı kimselerin ellerindeki güçleri, onun boyutlarıyla doğru orantılı artırır."

İnsanlık tarihi bu gücün doğru biçimde adil bir bölüşüm esaslarıyla kullanıldığı örneklere pek rastlamadı. Bunu toplumsal gelişmenin ulaştığı düzeyin, henüz bu türden olgun örneklere yeterli olamaması ile açıklamak gerekiyor.

İktidar kavramını değerlendirirken, önemli olan, iktidarın devlet aygıtının kendisi olmadığının altını çizmektir. Toplumsal süreci bir bütün olarak denetimi altında tutan bir örgütler toplamı olarak devleti yöneten kurumun adıdır iktidar. Devlet yapısı temelde değişmeden farklı iktidar biçimleri oluşabilir. Örneğin eski Yunanistan'da demokrasi de, ti-

ranlık da aynı köleci devlet yapısının iktidar biçimleriydi.

Kölelik, avcı ve toplayıcı kabilelerin sabit yerleşik hayata geçmelerine kadar dayanır. Savaşlarda tutsak alınan insanlar önceleri öldürülüyordu. Sonraları, tarımcılığın gelişmesiyle tutsaklar köleleştirilerek çeşitli işlerde kullanılmaya başlandılar ve bu uygulama, zamanla tüm dünyaya yayıldı. "Toprak üzerinde ortaklaşa mülkiyetin etkilerinin sürdüğü eski doğal topluluklarda, kölelik ya kendini göstermez ya da çok ikincil bir rol oynuyordu. Köylü kenti olan ilkel Roma'da bu böyledir; buna karşılık Roma "evrensel kent" durumuna geldiği ve eski İtalya toprak mülkiyeti gitgide sayısı az, son derece zengin bir toprak sahibi sınıfının eline geçtiği zaman, köylü nüfusun yerini bir köleler nüfusu tarafından almıştı. Pers savaşları çağında, kölelerin sayısı Korinthos'ta 460.000 ve Aigina'da 470.000'e çıkmıştı.[57]

Atina ve Roma'da kölecilik sistemi karakterize eden başlıca özellikti. Çünkü üretimi bu sınıf gerçekleştiriyordu ve sistem, köle üretiminin kullanılarak yeni köle alanları ele geçirmek, onları vergilendirerek gelişme esasına dayanıyordu. Bu Atina'da bazen demokrasi adıyla, bazen de tiranlık adıyla sürüyordu. Gerçekte sık sık adı geçen Yunan demokrasisinin çok abartıldığının altını çizmemiz gerekiyor. Antik Yunan kentlerinin çoğunda krallık sistemi vardı. Halkın genel katılımı ile kararların alındığı demokrasi uygulaması sınırlıydı ve sık sık kesintiye uğruyordu. Atina'nın en ünlü zamanlarında, Perikles gibi diktatörlüklerin iktidarları söz konusuydu.

Öte yandan demokrasi uygulaması, yalnızca yurttaşlık statüsü taşıyanlar için geçerliydi. Nüfusun dönem dönem %75'ini oluşturan köleler dışında kalan nüfusun da çok azı bu yurttaşlık hakkına sahipti. Roma'da ise, krallık, cumhuri-

yet ve imparatorluk dönemleri, farklı iktidar biçimlerine sahip olsalar da, aynı köleci devlet esasına dayanan iktidarlardı.

İktidar biçimlerinin çeşitli farklılıklar göstermesi, diğer dönemlerde de sürdü. Burjuva sermayenin çözülmesi sürecinde, kapitalizm birçok ülkede kraliyet iktidarının kollayıcılığında gelişme olanağı bulmuştur. Fransız İhtilali sonrasında da Fransa'da İmparatorluk, krallık, askeri diktatörlük iktidarları yaşandı. Ama tamamına hakim olan süreç kapitalizmdi ve devlet örgütü artık bu sürecin kollayıcı ve geliştirici örgütü olmuştu.

Kısacası, devlet yapısı temelde değişmese de uygulamada sonsuz çeşitlilik gösterebilir. Türkiye'de önemli olan iktidarın dayandığı güçler ve bu iktidarın kendisini ifade ediş biçimidir.

Modern Bir Devletin Özellikleri

Rosa Luxemburg, toplumları üretim süreci bağlamında, iki bölümde inceler: Doğal ekonomik süreç toplumları ve sanayi devrimi sonrası toplumlar.

Gerçekten de sanayi devrimi, sonuçlarıyla dünya açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu devrimin yaşandığı Batı Avrupa toplumlarında, uzun süredir yükselen kapitalizm kesin biçimde egemenlik kurmakla kalmadı, alnı zamanda kendi ulusal sınırlarının dışına da taşarak dünyayı ele geçirmeye yöneldi.

Bu süreç aynı zamanda devlet yapılanmasının da uygun bir dönüşümü içermesini kaçınılmazlaştırmıştı. Avrupa'yı iki yüzyıl boyunca sarsan devrimler ve savaşlar, feodalizmin kesin biçimde tasfiyesiyle sonuçlanmış ve ademi merkeziyetçi devletler merkezi devletlere dönüşmüştü.

Devrimler öncesinde de bazı tarihçiler tarafından mutla-

kiyetçi devletleri olarak tanımlanan süreç, bu merkezileşmenin temellerinin atıldığı süreç olmuştu.

Mutlakiyetçi dönemin özelliği uluslaşma ve onunla bağlantılı merkantilist politikalardı. Ticaretin ve zanaatçılığın gelişmesi, manifaktürlerin fabrikalara dönüşmesi, bu sektörlerin yoğunlaştığı kentlerin gelişimi, sermayenin bu merkezlerde toparlanmasına neden olmuş ve diğer bölgeler, krallıklar kendilerini korunmak zorunda hissetmişlerdi.

Önce Baltık Denizi çevresinde ve sonra İngiltere'de yaşanan sermayenin merkezileşmesi ve güçlenmesi süreci, Avrupa'nın diğer krallıklarının, kendi topraklarındaki ticareti belli kurallara dayandırmaların getirmiş ve iktidarlar, kendi sermaye birikimlerini doğuracak politikaları temel almalarına neden olmuştu.

Belirlenmiş sınırların oluşması, merkezi otoritenin güçlendirilmesi, iktidarın dilinin ve kültürünün diğer etnik grupları etkileyerek asimile etmeye başlamaları, hep birbirini tamamlayan birbirleriyle iç içe geçmiş gelişmelerdi ve sonuç uluslaşmayla kapitalizmin gelişiminin, feodalizmi tasfiyesi oldu.

Kapitalist ilişkilerin üzerinde yükselen ulus devletlerin oluşumu, aynı zamanda genel çerçevesi günümüzde de süren modern devletlerin oluşması anlamına geliyordu. Bu devleti karakterize eden özelliklerin çoğu elbette devletin binlerce yıllık tarihinin aktardığı özelliklerdi. Ancak değişen toplumsal güçler bu özellikleri de yenilenmeye zorlamıştı. Öte yandan yeni misyonlar da yüklenmiştir artık devlet. Bu özellikleri kısaca özetleyelim.

Belli Bir Coğrafyayı Denetim Altında Tutmak

Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra, Avrupa yüz-

lerce yıl ademi merkeziyetçi iktidarlara sahne olmuştu. Kurulan yeni krallıklar bir feodaller koalisyonun lideri, ya da "eşitler arasında birinci" pozisyonundaydılar. Merkezileşme süreci, uluslaşma ve savaşlar ortaya belirlenmiş sınırlar çıkardı. Kapitalizmin öncelikle uç verdiği Almanya ve İtalya'nın 19. yüzyılda merkezileşmeleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altındaki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sınırlar da az çok belirlenmişti. İki dünya savaşı ve Doğu Bloku'nun çözülmesinin ardından yaşanan gelişmelerle Avrupa ülkelerinin sınırları şimdilik belirlenmiş oldu.

Toprak sahibi olma ve o toprağın resmi sahibi olmak devlet olmanın başlıca koşullarından biri olmayı sürdürüyor. Topraksız devlet olmaz. FKÖ (Geçmişte; çünkü bugün statüsü tartışmalı da olsa bir devletleri var.) ve PKK gibi örgütler için kullanılan topraksız devletler sözü ise bir ironidir.

Buna karşılık dünyanın diğer bölgelerinde sınırların belirlenmesi sorunu hâlâ ciddi savaş nedenlerinden biridir.

Avrupalılar, sanayi devriminden aldıkları rüzgârla dünyanın istilasına giriştiklerinde, ele geçirdikleri bölgelerde oluşturdukları sınırlar, o coğrafyanın sınırlarını değil, kendi egemenlik alanlarının sınırlarını belirliyordu. Sonrasında, bu ülkeler siyasal "bağımsızlık" elde etmeye başlayınca her birinin muhatabı, paylaşım savaşları koşullarında bölgeyi paylaşanlar farklı farklı güçler olduğundan farklı ülkeler olmuş ve coğrafya doğal sınırlarıyla değil, emperyalizmin paylaşımına göre oluşmuştu.

Afrika'nın büyük bölümü, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Portekiz ve Hollanda arasında paylaşılmıştı. Bu ülkeler göstermelik biçimde de olsa bölgeden çekildiklerinde ise, kıtanın tarihiyle, coğrafya ve kültürüyle hiçbir ilgisi ol-

mayan ülkeler çıkmıştı ortaya. Yüzlerce yıl boyunca farklı kültürlerin ve alışkanlıkların temsilcisi olana halklar aynı ülkenin yurttaşları olmaya zorlanırken, aynı kültürün, dilin insanlarının arasına sınırlar sokuluyordu. Bugün Ruanda, Uganda ve Burundi'de, kamuoyuna Hutu-Tutsi vahşeti olarak yansıtılan katliamların gerçek sorumluları emperyalistlerden, iki farklı tarihleri boyunca birbirleriyle ilişkileri olumsuz olmuş iki kültürden üç ülke yaratmaya kalkan, bu halkların topraklarını daha önceden işgal etmiş olan İngiltere, Fransa ve Belçika'dan başkası değildir.

Aynı şey Ortadoğu açısından da geçerli. İngiltere ve Fransa, bölgedeki fiili işgallerine son verirken, ellerine cetvel alarak petrol kaynaklarının belli ellerde toplanmaması için öyle bir coğrafi bölünme yarattılar ki elli yıldır işin içinden çıkılamıyor, savaşlar sona ermiyor.

Egemenlik

Günümüzde devlet olabilmenin önde gelen ölçülerinden biri de denetim altındaki topraklarda egemenlik kurabilmektir. Emperyalizm süreci, geçmişin fiili işgalinin yerini ekonomik boyunduruğun almasıydı. Sermayenin ve teknolojinin açtığı olanaklarla, zamanla bu çevre ülkelerin iç pazarlarının genişletilmesine dayanan yeni sömürgeci yöntemler esas oldu.

Bu bağlamda, egemenliğin gerçek sahibi emperyalizmdi ve devlet örgütü de buna uygun bir re organizasyona tabi tutuldu. ABD'nin etkisinin artmasıyla dünyanın en yaygın devlet biçimi haline gelen uygulamanın temelinde, militarist güçlerin kesin egemenliği vardır. Ülkeyi fiili olarak sivil bir iktidar yönetiyor görünse de gerçekte egemenlik, ABD ordusu tarafından organize edilen silahlı kuvvetlerin denetimindedir. Sivil yöneticilerin de katıldığı ve askerlerin kesin

denetimindeki Milli Güvenlik Konseyleri, sistemin temel kurumu olarak işbaşındadır. Toplumsal istikrarın bozulduğu dönemlerde egemenlik açıkça silahlı kuvvetlere geçer.

Anayasal Öncelik ve Hukukun Üstünlüğü

Anayasa, burjuva devrimleriyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Kavramın mantığı, yurttaş haklarının her türden tehlikeye karşı güvence altına alınmasına dayanır. Ancak uygulamalar, gerçeğin buna uymadığını açığa çıkarmıştır. Kişilik haklarının güvence altına alınması, ancak toplumsal gelişmeyle, insanlık değerlerinin içselleştirilmesiyle mümkün olur.

Türkiye, Anayasa ile ilk kez 1876 yılında tanıştı, ama sonra rafa kaldırıldı. Cumhuriyet Anayasası'nın çıkışı 1924'tür. DP tarafından üzerinde oynanan haline 1961 yılında son verilmiş, AP iktidarının Türkiye'ye lüks bularak kırptığı bu Anayasa 12 Mart Darbesi ile kuşa çevrilmiş ve 12 Eylül sonrasında da yerini yenisine bırakmıştır. Kısacası, anayasa kendisini koruyacak güce sahip olmamıştır hiçbir zaman. Türkiye'nin en geçerli yasası, birçok ülkede olduğu gibi, MGK tüzüğüdür.

Bu arada İngiltere gibi hiçbir zaman Anayasaya sahip olmamış bir ülkenin varlığı da unutulmamalı. Kısacası, çoğu zaman devlet örgütünün varlığının ölçülerinden biri gibi alınsa da dünyanın çoğu açısından soyut bir kavramdır Anayasa. Bunu devlet yönetme ve toplumsal kurallar bağlamında oturmuş gelenekler olarak tanımlamak daha doğru olur. Bu durumda da dünyadaki pek çok devletin henüz "modern" bir nitelik kazanmadığını söylersem durumu abartmış olmam.

Anayasa açısından geçerli olan bu özellik, kuşkusuz hukuki durum açısından da söz konusudur. Çevre ülkelerin en

gelişmişlerinden biri olan ve son olarak ABD'nin önayak olmasıyla G-20 (Dünyanın en önemli yirmi ülkesi)'ye giren Türkiye'de hukukun ne oranda üstün olduğu, yeterince ortadadır. Hepimiz biliyor ki, caydırıcı yasalar, yalnızca çaresiz çoğunluk için geçerlidir. Türkiye Cumhuriyeti Hukuku'na göre cinayetin cezası, eğer hafifletici bir neden yoksa idamdır. Ama, bugüne kadar işlenen binlerce faili meçhulün hiçbiri bırakın cezalandırılmayı, kimlikleri konusunda kovuşturmaya bile uğramamıştır. Yargısız infazın mantığında, hukukun üstünlüğü talebi yatar. Ancak, birilerinin başkalarını vatan haini ilan ederek öldürdüğü ya da buna azınettirdiği bir yerde, hukukun üstünlüğü ancak uzak bir rüya olmaktadır.

İktidarın Kişisel Olmaktan Çıkarılması

Kapitalizm öncesi dönemlerde, iktidar belli kişiliklerde simgelenirdi. Çoğu kez hiçbir hükmü olmasa da tiran, kral, imparator, sultan gibi unvanların sahibi, soylu, ilahi bir kişilik olarak egemen sınıf ve katların temsilciliğini yapardı.

Burjuva devrimlerin başlıca özelliklerinden biri de bu kişisel iktidarların hedeflenmesi oldu. Bugün kağıt üzerinde belli kişiliklerde simgelenen iktidarlar döneminin sona erdiği iddia edilir.

Özellikle Batı Avrupa sözkonusu olduğunda, bu bir yere kadar açıklayıcı. Kişisel iktidarın yerine sınıf iktidarının bu ülkelerde yerleşik hale geldiklerini söyleyebiliriz. Nitekim, Churcill gibi savaş kazanmış bir lider, seçimleri kaybedebilmiş ve iktidarı yitirebilmiştir. Ama çevre ülkeler açısından hanedan örnekleri iyice azalmış olsa da kişisel iktidarlar sürmektedir.

Tersi durumda, usulsüz kredi aktardığı iddialarını "Verdiysem ben verdim!" diye efelenerek kestirip atan Demi-

rel'in inişli çıkışlı 35 yıllık iktidarını başka türlü açıklayamayız. Bu türden kişiliklere, diktatörlere dünyanın pek çok çevre ülkesinde rastlıyordu. Bu durumun nedeni, bu insanların yetenekleri değil, sözü edilen ilkenin ya da özelliğin dünya genelinde yerleşik olamamasından kaynaklanıyor.

Bu durum, elbette Doğu Bloku'nda simgelenen uygulamalar açısından da geçerlidir. Sosyalist tandanslı bu ülkelerde yöneticinin ancak ölünce değişebilmesi, bu ülkelerin sözü edilir sosyalist demokrasiyi yerleştirememelerinden başka türlü açıklanamaz.

Bürokrasi

Çağdaş devlet uygulamalarının bir diğer özelliği de, bürokrasi aygıtıdır. Kapitalizm öncesi toplumlarda, özellikle, ademi merkezi feodalizmin yerine merkezi feodalizmin egemen olduğu Doğu toplumlarında çok güçlü bir bürokrasinin varolduğunu görüyoruz. Bizans, Osmanlı, Çin, Hindistan gibi başlıca Doğu devletleri bunun açık örneğidir. Özel mülkiyet uygulamada aksasa da yoktur ya da düzenin sarsılmasının işaretidir ve merkezi feodalite, ayrıcalıklarla donattığı emrine asker verdiği memurlarıyla toplumlarını yönetmeyi amaçlamıştır doğu toplumlarında.

Batıda ise bürokrasinin ilk örneği, Romalılar döneminde ruhban sınıfının örgütlenmesiyle başlar. Bu örgütü devralan Katolik Kilisesi örgütlenmeyi çok daha ileri boyutlara taşımıştır. Ancak, devlet bürokrasisi, hem işlevleri ve hem de örgütlenmesi açısından Katolik hiyerarşisinden ve feodal bürokrasiden farklı özelliklere sahiptir.

Sivil ve askeri olmak üzere iki ayakta gelişen kapitalist devlet bürokrasisi, modern devletin de başlıca simgelerinden biri olurken, aynı zamanda burjuva sınıfın genişlemesinin,

toplumsal süreci en ince ayrıntılarına kadar denetlemesinin de simgesi oldu.

Askeri bürokrasinin, burjuva sınıfın politikalarını kollama ve yeri geldiğinde bu politikaları fiilen yürütme işlevini de yüklenmesi, kapitalizmin yükseliş dönemlerinde, Bonaparte ve Bismarck'da simgelenen girişimlerle başlayacak ve günümüze kadar sürecekti.

Marx, Louis Bonaparte'nin 2 Aralık 1851 tarihinde gerçekleştirdiği askeri darbeyi incelediği Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire adlı eserinde, gerçekleştirilen askeri darbeyi, herhangi bir sınıfın iktidarı ele alacak güce sahip olamadığı koşullarda, askeri bürokrasinin iktidara burjuvazi adına el koyması olarak tanımlıyordu.

Fransa'da burjuva rejimin oturması ihtilal ile tamamlanan bir süreç olmamıştı. İhtilali izleyen fırtınalı günlerin ardından Napolyon imparatorluğunu ilan ederek cumhuriyeti lağvetmişti. Onun devrilmesinin ardından geçmişe oranla yetkileri hayli budanmış olsa da krallığa dönüşecek ve ancak 1848 devrimiyle cumhuriyet yeniden kurulacaktı.

Ancak, cumhuriyetin ömrü üç yıl sürdü. Meclisteki iki partinin sistemi toparlamakta yetersiz kalmaları ve bir halk ayaklanması olasılığı nedeniyle cumhurbaşkanı Bonaparte, ordunun yardımıyla gerçekleştirdiği darbeyle meclisi feshetti ve imparatorluğunu ilan etti.

Marx'a göre, feodalizme karşı devrimlerde başı çeken burjuva sınıf, iktidar süreciyle birlikte gericileşmişti. "Burjuvazi, feodalizme karşı kendisinin yaptığı bütün silahları, şimdi kendisine karşı döndüğünü, kendisinin kurduğu bütün eğitim olanaklarının şimdi kendi kültürüne karşı döndüğünü ve kendi yarattığı tanrıların hepsinin şimdi kendisini yüzüstü bıraktıklarını sezinliyor."[58]

Burjuva sınıfın egemenliği, tümüyle örgütlenmemiş olduğu sürece, kendi saf siyasal ifadesini bulmamıştı, öteki sınıfların uzlaşmaz çelişkileri de belirgin bir biçimde kendini gösteremiyordu ve kendini gösterdiği yerde de, devlet gücüne karşı her türlü savaşımı, sermayeye karşı savaşıma dönüştüren bu tehlikeli gidişi göremiyordu. Eğer burjuvazi her toplum hareketinde, "düzen"i tehlikede görüyorsa, nasıl, düzensizlik rejimini, kendi öz rejimini, parlamenter rejimi, kendi konuşmacılarından birinin deyimine göre ancak savaşım içinde ve savaşımla yaşayan bu rejimi toplumun tepesinde tutmak isteyebilirdi?

Parlamenter rejim tartışmayla yaşar, peki nasıl yasaklayacaktı tartışmayı? Her çıkar, her toplumsal kurum, bu düzende, genel düşüncelere çevrilmiştir.

Herhangi bir çıkar, herhangi bir toplumsal kurum, nasıl düşüncenin üzerinde yükselebilecektir ve kendini bir inanç unsuru olarak zorla kabul ettirebilir?

Parlamenter rejim, her şeyi, çoğunluğun kararına teslim eder, peki parlamento dışındaki büyük çoğunlukların kendileri de karar vermek istemezler miydi? Devletin tepesinde keman çalındığı zaman, aşağıdakilerin oynamaya koyulmamalarını nasıl bekleyebilirsiniz?[59]

Marx bürokrasinin kapitalizmin gelişimi ile aldığı yola özellikle dikkat çekiyor, kapitalist devlet açısından taşıdığı temel rolün altını çiziyordu:

Askeri ve bürokratik muazzam örgütü ile, karmaşık ve yapma devlet mekanizması ile, yarım milyon insandan bir memurlar ordusu ve bir ikinci beş yüz bin askerlik ordusu ile, bu yürütme gücü, Fransız toplumunun bütün bedenini bir zar gibi saran ve bütün deliklerini tıkayan bu korkunç asalak yapı, mutlak krallık döneminde, devrilmesine yardım

ettiği feodalitenin sona erişinde meydana geldi. Büyük toprak sahiplerin ve kentlerdeki bütün mülk sahiplerinin senyörlük ayrıcalıkları, devlet iktidarına özgü birçok özel nitelikler haline dönüştüler; feodalitenin ileri gelenleri, maaşlı devlet görevlileri oldular.[60]

Askeri zorla kapitalizmin uzlaştırıldığı ikinci önemli örnek ise Bismarck Almanyası'dır. Avrupa'nın en kalabalık halklarından biri olan Germenler, çeşitli otoriteler arasında parçalanmışlardı. Güneyde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve kuzeyde Prusya Krallığı, iki güçlü Germen devletini oluşturuyordu. Buna karşılık, pek çok kent-devlet Almanya'nın asıl gövdesini oluşturmaktaydılar.

1848 devrimleri tüm Avrupa gibi, Alman şehirlerini de sarsınca, Prusya bu fırtınalı ortamı kendi lehine kullanarak, Alman Birliğini oluşturdu.

Birliğin başbakanı olarak Bismarck'la özdeşleşen bu dönemin başlıca özelliği, 'askeri zor'un başlıca yönetim biçimi olmasıydı. Birliği oturtma çabası, Almanya'yı hem kendi içinde hem de çevre ülkelerle ilişkisi açısından militarist bir devlet haline getirmişti. Dünyanın başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, emperyalistler arasındaki bölüşümü sürecinde pay sahibi olamamak yükselen bu yeni emperyalist gücü saldırganlaştırıyor, varlığını koruyabilmek için yeni pazarlara ihtiyaç duyuyordu. Bu süreç dünyayı kana bulayacak iki dünya savaşına kadar gidecekti.

Bonaparte ve Bismarck'da simgelenen ve Engels'in Bonapartizm olarak nitelediği askeri bürokrasiyi fiili olarak iktidara taşıyan, askeri zor'u temel yaptırım aracı olarak kullanan yöntem, kapitalist devletin başlıca biçimlerinden biri haline gelmiştir ve bu özelliğini 20. yüzyıl boyuncu korumuştur.

Otorite ve Meşruiyet

Weber'e göre, "otorite, verili özgül bir içeriğe sahip bir emre, bir grup insanın itaat etmesi olasılığıdır."[61] Meşruiyet ise, "Bağlayıcı olarak düşünülenin prestijini tanımlar. Meşru otorite aktörün kendisi için bir şekilde zorunlu ya da ibret verici değerlendirdiği için en azından kısmen itaat ettiği bir otoriteyi tanımlar."[62]

Toplumsal süreçleri belirleyen tartışılmaz bir otorite ve bu otoritenin meşrulaştırılması, devletin önde gelen özelliklerinden biridir. Bunu otoritenin tekelleştirilmesi olarak da tanımlayabiliriz. Toplum içinde daha başka otoritelerin devlet disiplinine bağımlı olması, günümüzde, modern bir devlet olabilmenin de ölçülerinden biridir. Ancak önemli olan, bu özelliğin kullanım biçimidir. Devlet örgütünün binlerce yıllık evrimi sürecinde belirginleşen otoritenin halk yararına kullanımı ise, ancak hukukun halktan yana olması ve yerleşik bir hal almasıyla mümkündür. Bugün için sözkonusu olan ise tam tersi, sermayenin korunması ve yeniden üretimine yönelik bir otorite ve meşruiyettir.

Yurttaşlık

Sık sık karşımıza çıkan kavramlardan biri de yurttaşlıktır. "Yurttaşlık evrensel olarak siyasi topluluk içinde eşit haklar ve görevler, özgürlükler ve sınırlamalar, güçler ve sorumluluklar veren bir statüdür."[63]

Kavramın kökeni, köleciliğin oluşmasına kadar gider. Başlangıçta köle sahipleriyle köleler arasındaki farkı belirlemek için kullanılan kavram, Fransız İhtilali ile eşitlikle özdeşleşen bir içerik kazandı. İhtilalin fikir babası, Rousseau, yurttaşlığı şöyle tanımlıyordu:

"Bütün öbür kişilerin birleşmesiyle meydana gelen tüzel

kişiliğe eskiden site denirdi; şimdi ise cumhuriyet ya da politik bütünlük deniyor. Üyeleri ona, edilgen olduğu zaman devlet, etkin olduğu zaman egemen varlık, öbür devletler karşısında da egemenlik diyorlar. Ortaklara gelince, onlar bir birlik olarak halk, egemen gücün birer üyesi olarak teker teker yurttaş, devlet yasalarına boyun eğen kişiler olarak da uyruk adını alırlar.[64]

Fransız İhtilali'nin sloganları, "özgürlük, eşitlik, kardeşlik"ti. Yurttaşlık kavramı ise bu sloganların simgesi olmuş, kraliyet sonrası mutlu günlerin habercisi misyonu yüklenmişti.

Ancak sürecin gelişimi farklı oldu. Herkesin eşit bireyler olması, ancak kağıt üzerindeydi. Ekonomik güç ve mülkiyet, eşitliği, kardeşliği, özgürlüğü uzak geleceklere itmişti.

Vergilendirme

Vergilendirme, devletin ilk oluştuğu dönemlere kadar uzanır. Ancak, kapitalizm sürecinin farklılığı, vergilendirmeyi, sistemin temel özelliklerinden biri haline getirmesidir.

Doğal ekonomik süreçlerde, vergilendirme daha çok rantiye ve mal sömürüsüne dayanırdı. Köle ya da serf, çalışmak zorundaydı ve ihtiyacının fazlası, kendisine sorulmadan alınırdı. Feodal de elde ettiği geliri daha büyük feodallerle paylaşmak zorundaydı. İşgal edilen bölgelerde de bu sistem geçerliydi. Eski imparatorlukların işgal ettikleri ülkeleri vergilendirmelerinin gerçek anlamı, yerli feodallerin vergilendirilmeleri, ya da ülkeyi paylaşan yeni feodaller üzerinden aynı işlemin tekrarlanmasıydı.

Kapitalizm süreciyle yaşanan uluslaşma ve ulus devletler, devlet aygıtının güçlenmesi ve genişlemesi, vergilendirmeyi de sistematikleştirdi. Sivil ve askeri bürokrasinin istihdamı ve savaş politikaları, kapitalist ekonominin güçlenmesi için

gereken ihtiyaçların giderilmesinde vergi başlıca kaynaklardan biri oldu.

"Vergiler, zorunlu askerlik, el koymalar (müsadereler) ve dahası. Bu aygıtı inşa edimi -çalıştığı zaman- başka amaçlar için kullanacağı kaynakların hükümete verilebildiği düzenlemeler yarattı... Böylelikle başlıca Avrupalı vergilerin hemen hemen hepsi, belirli savaşlar için ayrılan olağanüstü toplamalar olarak başladı ve hükümetlerin rutin kaynakları haline geldi."[65]

Ancak silahlı azgelişmiş ülkelerin devleti, bilinen anlamıyla ne işlevsel bir yükümlülük taşır ne de demokrasi anlayışındaki muğlaklıklar zamanla giderilebilir. Biraz ondan, biraz şundan katarak 'yeni' bir yönetme biçimine bürünürler. Tarihleri boyunca iç savaşlarla ve kardeş kanlarıyla sulanan bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmaya çalışırlar. Demokrasi anlayışları yönetenlerin mutlulukları üzerine yükseldiği gibi, barış konusunu da kendilerinin iç huzurunu sağlamak ve yeni pazarlar üretmek olarak algılarlar. Tartışmalara şöyle bir baktığımızda barışı, yeni pazarlar ve yeni işgücü olarak değerlendiren 'bizim' kapitalistlerimiz için barışın kaçınılmaz olduğu gerçeği bizzat kendileri tarafından dile getirilir. Onlar için akan kanın veya süren savaşların anlamı 'barış sürecinde' kazanacakları yeni pazarlarla değerlendirilir.

Egemenlerin barıştan anladıkları şey bugünkü durumdur. Bugünkü durumu olumlayarak barış gelecekmiş gibi beklemekse devletin yapısını ve işlevini unutmak anlamına da gelebilir.

Toplum Kavramı ve Devlet

Toplum, bütün sosyal bilimlerin başlangıç kavramıdır. Araş-

tırmacılar, konularına önce, toplumu tanımlayarak başlar ve bu konulara uygun yüklemelerle soruna girerler. Bu da çoğu zaman farklılaşan toplum tanımlamalarına neden olur. Bazen ulus kavramıyla ya da halk kavramıyla benzer/eşleşen anlamda kullanılır. Fransız Toplumu, Amerikan Toplumu gibi. Bazen de toplumsal ekonomik sistemlerle özdeşleşen bir anlam sözkonusu olur. Kapitalist toplum, feodal toplum gibi.

Bu durumda, çeşitli toplumbilimcilerin deneylerini de ortaya çıkardığı bir sonucun altını çizelim: İnsanlara hangi topluma ait oldukları sorulduğunda, genellikle ulusal aidiyet duygusundan kaynaklanan cevaplar alınıyorsa da siyasal eğilimlerden, sosyal kuruluşlara kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içeren çok farklı cevaplara da rastlanıyor.

Toplumbilimci M. Mann, toplum kavramını; sınırlarını, kendisi ve çevresi arasındaki belirli bir etkileşim düzeyinin oluşturduğu bir sosyal etkileşim alanı olarak görür. Ona göre, toplum sınırları olan bir birimdir ve görece yoğun ve istikrarlı olan, yani sınırlarını kesen etkileşimle kıyaslandığında içsel olarak şekillenmiş bir etkileşim içerir.

Toplumun tanımlanmasında kullanılan başlıca ölçü, genellikle zaman ve mekan olarak net biçimde belirlenebilen kurumlara dayanmasıdır ve toplumun üyeleri arasında bir ortak kimliğe mensup oldukları duygusunun olması gerekir. Bu toplum ile devlet arasındaki ilişkinin biçimi de toplumsal gelişme düzeyini belirleyecektir.

Toplumu 'sınırlarını, kendisi ve çevresi arasıdaki belirli bir etkileşim düzeyinin oluşturduğu bir sosyal etkileşim ağı' olarak gören Mann, toplumun bu çok daha esnek anlamını yakalamıştır. Toplum, 'sınırları olan bir birimdir ve görece yoğun ve istikrarlı olan, yani sınırlarını kesen etkileşimle

kıyaslandığında içsel olarak şekillenmiş bir etkileşim içerir.[66] Giddens, toplumların içine yerleştikleri öteki sistemik ilişkiler dizisi arka planında yarı kabartma halinde 'göze çarpan' özel türde 'sosyal sistemler' olduklarını yazar. Giddens toplumu şunlarla tanımlar:

> Zaman ve yer boyunca belirlenebilen kurumlar kümelenmesi;
> Sosyal sistem ile özgül bir yer ya da kaplanan alan' arasında bir ilişki;
> Yerin meşru olarak kaplandığı iddiasının desteklenmesiyle iç içe normatif öğelerin varlığı;
> Toplumun mensupları arasında bir tür ortak kimliğe sahip oldukları duygusunun hakim olması.[67]

Kapitalizm öncesi doğal ekonomik süreçler döneminde, toplum kavramı, uygulamada çok daha küçük birimler için kullanılmaktaydı. Kullanılan dil ya da hakim kültür açısından ortaklıklar sözkonusu olsa da, aidiyet duygusu daha çok yaşanılan alanla sınırlıydı. Bu açıdan bir devletin egemenlik alanındaki topraklar, çok farklı kültürlere ve yaşama biçimlerine sahip olabiliyordu.

Kapitalizmin yükselişi ve ulus-devletlerin oluşumu, topluluk yaşantısını da belli sınırlara oturttu. Burjuvazinin, askeri ve sivil bürokrasinin, işçi sınıfının ve köylülüğün yaşama biçimleri aşağı yukarı belirlenmiş durumdaydı. Örneğin, Marx'ın 19. yüzyıl sanayi proletaryasının yaşama biçimi üzerine değişik kaynaklardan yaptığı aktarmalar, aşağı yukarı tüm Avrupa için geçerliydi ve sonrasında da kapitalist egemenliğin yaygınlaştığı birçok ülkede geçerli hale geldi.

"Londra'nın doğu yakasında Lpoplar, Milwall, Green-

winch, Deptford, Limehouse ve Canning Town bölgelerinde, en az 15.000 işçi ile aileleri tam bir felaket ve yoksulluk içersindeler. (Altı ayı geçen bir işsizlik ve çaresizlik döneminden sonra) 3.000 kalifiye makine işçisi işyerinde taş kırıyor. (...) Aç insanların oluşturduğu kalabalığı yarıp işyerinin kapısına güçlükle ulaştım. (...) Bunlar karnelerini bekliyorlardı, ama dağıtım henüz başlamıştı. Avlu çevresi sundurmalarla çevrili kare şeklinde büyük bir meydandı, ortaya öbek öbek kar yığılmıştı. Orta yerde, gene koyun ağılları gibi hasırla çevrilmiş küçük bölmeler vardı, iyi havalarda insanlar burada çalışıyorlardı. Ama benim gittiğim gün buralarda o kadar çok kar vardı ki, kimse yere oturup çalışamazdı. Gene de bazıları sundurmanın altında kaldırım taşı yontmakla uğraşıyorlardı. Hepsi büyük birer taşın üzerine oturmuş, ellerindeki kocaman çekiçlerle, buz kaplı kayaları yontuyor ve 5 kilelik iş çıkardıktan sonra günlük işlerini bitirmiş oluyorlardı. (...) Hakettiği yevmiye, 3 peni ile bir de yiyecek karnesiydi. Avlunun bir yanında, üzeri tahta küçük bir baraka vardı. Kapısını açtık, içerisi, ısınmak için birbirine sokulmuş insanlarla doluydu. Önlerindeki üstüpüyü didikliyorlardı ve belli miktarda bir yiyecekle kimin daha uzun süre çalışabileceğini tartışıyorlardı: Onlar için işe dayanıklılık bir onur sorunuydu. Bu tek bir işyerindeki... yedi bin kişi aldıkları yardımla yaşıyorlardı (...) ve bunların yüzlercesi (...) altı-sekiz ay öncesine kadar bir zanaatçıya ödenen en yüksek ücreti alıyorlardı. (...) Tasarruf ettikleri bir miktar parayı bitirdikleri halde, hâlâ rehine verecek bir şeyleri olduğu için yardım almak üzere kiliseye henüz başvurmamış olanlar da hesaba katılırsa, bunların sayıları iki katına çıkabilir. İşyerinden ayrılınca, Poplar çevresinde pek çok görülen tek katlı küçük evlerin çevrelediği sokaklarda yürü-

düm. Bana kılavuzluk eden, işsizler komitesi üyelerinden birisiydi... İlk ziyaretimizi yirmi yedi haftadır işsiz olan bir demir işçisine yaptık. Ailesiyle birlikte küçük bir arka odada oturuyordu. Odada az da olsa eşya vardı ve ocak da hafiften yanıyordu. Çok soğuk bir gün olduğundan, bu, küçük çocukların çıplak ayaklarının donmaması için gerekliydi. Ocağın önündeki tepside üstüpü vardı; çocuklar ile anneleri yardım alabilmek için bunu didikliyorlardı. Adam, işyerindeki taş yontma yerinde biraz yiyecekle üç peni gündelik almak için çalışıyordu. Yüzünde hüzünlü bir gülümsemeyle, bize, öğle yemeğine geldiğini, karnının zil çaldığını söyledi; önündeki yemek, üzerine domuz yağı sürülmüş birkaç dilim ekmek ve bir bardak sütsüz çaydı. (...) Çaldığımız ikinci kapıyı orta yaşlı bir kadın açtı, tek sözcük söylemeden bizi arka yandaki küçük bir oturma odasına götürdü. Bütün aile, burada, gözleri, sönmekte olan ateşe dikili, sessizce oturuyordu. Bu insanlarla küçük odalarını öylesine bir yalnızlık ve umutsuzluk havası doldurmuştu ki, böyle bir şeye bir daha tanık olmak istemem. Kadın, oğullarını göstererek, "Yirmi altı haftadır, dedi, hiçbir iş yaptıkları yok bayım. Bütün paramız bitti; ilk zamanlarda babayla benim bir yana koyduğumuz yirmi sterlinin hepsi. Çalışamayacağımız günleri atlatır diye biriktirdiğimiz bu para da işte tükendi." Bir banka defteri getirerek, hırsla, "Şuna bakın!" dedi; yatırılan ve çekilen paralar dikkatle birer birer yazılıydı; ilk beş şilinlik yatırımla bu küçük servetin nasıl başladığını, ufak ufak artışlarla yirmi sterline nasıl çıktığını ve bunun ardından sterlinlerin yavaş yavaş eriyerek tekrar şilinlere dönüştüğünü, en son çekilen parayla da defterin nasıl boş bir kağıt parçası gibi değersiz hale geldiğini gördük. Bu aile, işyerinden yardım alıyor ve bu da ancak

günde bir-iki lokmalık öğüne yetiyordu. Daha sonra, kocası gene işyerinde çalışan bir demir işçisinin karısını ziyaret ettik. Besinsizlikten hastalanmış, üstündeki giyeceğiyle bir şilteye uzanmıştı; yatak-yorgan gibi şeyleri hepsi rehine verildiği için üzerine bir kilim parçası örtmüştü. İki perişan çocuk güya analarına bakıyorlardı, oysa onların da en az anaları kadar bakıma gereksinmeleri olduğu besbelliydi. On dokuz haftalık zorunlu işsizlik, onları bu duruma düşürmüştü. Geçmiş acı günleri anlatırken inleyen ana, geleceğe bağladığı bütün umutlarını yitirmiş gibiydi. (...) Dışarı çıkınca genç bir çocuk arkamızdan koştu, evine girmemizi ve eğer olanaklıysa kendisine yardım etmemizi rica etti. İçerde genç bir kadın, iki güzel çocuk, bir deste rehin makbuzu ve bomboş bir odaydı bize gösterdiği."[68]

Aynı eserde tarım proletaryasının yaşamı ise şöyle anlatılır:

"Mal sahibi (...) haftada 10 şiline çalıştırdığı bir adamın sırtından ayrıca bir kâr sağlar; bu zavallı ırgattan, aslında 20 sterlin bile etmeyen evinin kirası için yılda 4-5 sterlin kira sızdırır ve bu işi 'ya evimde ,oturursun ya da başka bir yere çıkarsın, ama benden bonservis falan isteme' diyerek tehditle sürdürür... Bir insan, durumunu iyileştirmek istese de, demiryolu yapımında ya da taşocağında çalışmaya kalkışsa, aynı zorluk ve tehdit hazırdır: 'Ya bu düşük ücretle benim için çalışırsın ya da haftaya buradan defolur gidersin; domuzunu al, bahçeye ektiğin patatesleri de sök götür.' Mal sahibi (yani çiftçi) eğer işine gelirse, bu gibi durumlarda işten ayrılanları cezalandırmak için ev kirasını da yükseltir."

"Genç evli çiftler, yetişkin erkek ve kız kardeşler için iyi örnek oluşturmazlar: Olayları görüp saptamak olanaklı

olmamakla birlikte, kardeşler arası cinsel ilişkiden dolayı bu işe katılan kadınların büyük ıstıraplarla ve bazen ölümle yüz yüze geldiklerini söylemek için yeter bilgiler vardır." Uzun yıllar Londra'nın en berbat mahallelerinde görev yapmış olan bir taşra polis memuru, köyündeki kızlar için şunları söylüyor: "Bunlardaki açık-saçıklığı ve utanmazlığı, büyük oğlanlarla kızlar, analarla babalar aynı odada yatıp kalkıyorlar ve domuzlar gibi yaşıyorlar."[69]

Ancak kapitalist toplum yapısının bugününü anlayabilmek için geçmişte yaşananlar mutlaka bilinmelidir. Toplumsal süreç üzerine araştırmalar yaparken, çoğu zaman kuru bilgiler ulaşır bize ve rakamların teorik bilgilerin karmaşası içinde, hayatın yalın gerçekleri ve içerdiği şiddet ortamı anlaşılamaz.

Toplumsal sürecin motoru olan çalışanların yaşadıkları sefalet çevre ülkelerde vahşet boyutlarına ulaşmıştır ve bu sefalet bugün de sona ermiş değil. Emperyalist metropollerde süreç içinde oluşan refahın çevre ülkeler ulaşması çok geç ve çok ağır işleyen bir süreci içeriyor ve aradaki farklılığın korunması esasına dayanıyor.

Yoksulluğun toplumsal süreç açısından açığa çıkardığı en önemli sonuç, şiddetin ulaştığı düzeydir. Dünyanın her yerinde şiddet yoksul yerleşim alanlarında yoğunlaşır. Toplumsal eşitsizliğin neden olduğu çaresizlik duygusundan başka bir nedeni yoktur bunun. Devlet politikalarının amacı ise, bu şiddetin kendi varlığına yönelmesini, örgütlenerek siyasal bir içerik kazanmasını engellemeye yöneliktir.

Burjuvazi, yaşanan toplumsal çalkantılardan. devrimlerden çeşitli sonuçlar çıkarmış çeşitli önlemler almıştı. Daha Fransız İhtilali sonrası, çalışan sınıflar yararına radikal reformlara yönelik taleplere yönelik sert önlemler alınmış, bu ön-

lemler yasalaştırılmıştı. 1848 Devrimleri ve 1871 Paris Komünü bu önlemleri genel bir uygulamaya dönüştürecekti.

Dönemin dikkat çekici yanlarından biri de, işçi sınıfını uyuşturucu alışkanlıklara yönlendirmekti. Bunların başında da alkol ve afyon gelmekteydi. Afyonun işçi sınıfı içindeki yaygınlığın kavranması açısından vurgulayalım, bu madde bağımlılarının oranı en az günümüzün sigara tiryakilerinin düzeyindeydi. Uzun zaman Amerika'ya özgü bir madde düzeyinde kalan nikotin, ancak afyon yasaklandıktan sonra, yaygınlaşma olanağı bulmuştur.

Afyon ve alkol kaynaklı kültür, sınıf içinde beliren ve toplumsal koşulların doğrudan bir sonucu olarak biriken tepkinin yine yoksulların birbirlerine yönelik şiddetine dönüşmüş, bu durum topluma yönelik belirgin özelliklerden biri haline gelmiştir. Toplum içinde oluşan huzursuzluğun resmi güçleri bulaştırmadan çözme alışkanlığı kuşkusuz değişik biçimler kazanarak günümüzde de sürmektedir. Dünyanın en yaygın suç örgütü olarak kabul edilen Mafyanın varlığını engellemek için ciddi bir çabanın harcanmadığı bilinir. Kural aynıdır: Şiddet ancak devlete yöneldiği zaman ciddi bir tehlike olabilir.

Devlet ve Toplum İlişkisi

Tüm toplumlarda -en güdük gelişmiş olan ve uygarlığın şafaklarına zar zor erişmiş toplumlardan en ileri ve güçlü toplumlara kadar- iki sınıf insan görülür: Yönetenler sınıfı ve yönetilenler sınıfı. Daima az sayıda olan ilk sınıf, tüm siyasi işlevleri yerine getirir, iktidarı tekeline alır ve iktidarın getireceği avantajlardan yararlanır, fakat sayıca fazla olan ikinci sınıf, ilki tarafından yönetilir ve denetlenir.[70]

Devlet olgusu ile, kısaca çerçevesi çizilen toplum arasın-

daki ilişki ise, her iki kavramın da tek tek tanımlanması kadar basit olamamakta, çoğu durumda, iki kavram birbirine geçmekte ve siyasal bir içerik kazanmaktadır. Bunu da doğal bulmak gerek. Devleti, toplum kavramının bir parçası olarak görenler kadar, toplumun içinden çıkmış, ama süreç içinde ona yabancılaşmış ve toplumun üzerinde, onun gelişimini yönlendiren bir kurum olarak görenler de çoktur. Birçok toplumbilimci bu yabancılaşmayı modern devletlerin oluşmaları sürecinin başlangıcı olarak kabul eder.

Bu da tarihsel açıdan sanayi devrimi sürecine denk düşüyor. Doğal ekonomik süreçlerin, feodalizmin çözülmesi ve yerini merkezileşmenin, ulus devletlerin alması, modern devletlerin de doğumu anlamına gelmişti. Merkantilizme koşut biçimde haritacılık ve sınırların belirlenmesi, hapishanelerin düzenlenmesi, bu sınırlar içindeki tüm bireyleri içeren zorunlu askerlik, yerel kültürleri çözülerek egemen kültüre tabi kılmaya zorlayan asimilasyon uygulamalarının başlaması ve tüm bu gelişmelere uygun hukukun yaratılması modern devletlerin oluşmaya başlamalarının ayırt edici özellikleridir.

Bu sürecin dinamik gücü, sanayi devrimini yönlendiren yükselen sınıf olarak burjuvazi idi. Burjuvazi önce feodalizmle uzlaşarak, sonra da onu zor ya da evrim yoluyla siyasal iktidardan uzaklaştırarak devlet örgütünün sahibi oldu. Avrupa'da 14-15. yüzyıllarda başlayan ve 19. yüzyılda en temelde tamamlanan bu süreç, burada oluşan birikimin dünyanın diğer bölgelerinin doğrudan ya da dolaylı işgaliyle dünya düzeni haline geldi.

Marx'ın burjuva devlet aygıtını tanımlarken özenle altını çizdiği özellik, yapılanma ve uygulamalar anlamında, burjuva devlet modellerinin sonsuz sayıda çeşitlilik gösterebileceğidir. Bu çeşitlilik, ülkeden ülkeye olabileceği gibi, aynı ül-

kenin değişik dönemlerinde de sözkonusu olabilir. Bu farklılıklar da genellikle, ülkenin toplumsal gelişme düzeyiyle, devlet toplum ilişkisiyle, toplumun devlet organizasyonunun uygulamalarına tepkisiyle bağlantılıdır. Örneğin, ABD, II. Dünya Savaşı sonrası, kendi düzenini denetimi altındaki çevre ülkelere dayatmış ve MGK Devleti olarak tanımlanan ve temelde aynı işleyişe ve kurumlara dayalı uygulamalar ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Birçok ülkede faşist uygulamalar açıkça tanımlanırken, sistemin yaratıcısı ABD'nin düzenini faşist olarak tanımlayan olmamıştır. Açık gerçek ise şu: Halkın muhalefetine ve devlet uygulamalarına karşı direnmesine hoşgörüyle bakan bir devlet uygulaması yoktur. Bu muhalefetin sistemi sarsıcı boyutlara ulaşması durumunda ise zor kendini gösterir. Engels'in deyimiyle tarihin yüklediği zor tam da burada anlam kazanıyor.

Kapitalizm süreciyle karmaşık bir organizasyon haline gelen ve tüm dünyayı denetlemeye yönelen kapitalist devlet anlayışının toplumla ilişkisine ve sorunları çözümleme biçimine yönelik belirgin sonuçlar çıkarmak mümkündür.

Haklı Olan Her Zaman Devlettir

Öncelikle rahatlıkla diyebiliriz ki, devletin ve topluluğun tercihleri farklılaşmamışsa, devlet daima kendi tercihlerini otoriter eylemlere dönüştürür ve onların tercihleri, en azından topluluk tercihleri kadar açıklayıcı öneme sahiptir. Şili hâlâ dramatik bir örnek olarak önümüzdedir. Halkın ezici çoğunluğunun desteğine rağmen devletin emperyalist-kapitalist sistemden yana tercihi, Allende'nin Unitad Popula iktidarının sonunu getirdi.

Devlet, iletişim olanakları yoluyla empoze ettiği politikalarla halkın zararına olduğu çok açık uygulamalar da meş-

rulaştırılır ve kitle desteği sağlanabilir. Bu sözkonusu destek, elbette izlenen politikaların haklılığı anlamına gelmez. Bu yanılsamaların başında da savaş geliyor.

Emerson ve Waldo'nun öyküsünü bir de ben anlatmak isterim.

Avrupalı emperyalistler, dünyayı talan ederken, Atlantik'in öteki yakasında da önemli gelişmeler oluyordu. Kuzey Amerika'nın zengin kaynaklarının üzerinde yükselen ABD, hızla yükselerek dünyadaki paylaşım savaşlarına katılmıştı.

Onlar da güneylerine yönelerek, artık etkisini yitirmiş olan İspanya'nın sömürgelerine göz dikmişlerdi. Bu süreç, Yüz yıl boyunca iç savaşlarla sarsılmış olan Meksika topraklarının yarısının işgaliyle başlayacak ve kıtanın yarı sömürgeleştirilmesiyle sonuçlanacaktı.

ABD'nin bu emperyalist yayılmacılığına o dönem, çok az sayıda insan muhalefet edebilecek ve sonuç cezaevine tıkılmaları olacaktır. Bunlardan biri de Emerson'du. En iyi arkadaşı Waldo ziyaretine gitti. Dönemin cezaevlerinin sert koşulları, prangalar, zincirler Waldo üzerinde ürkütücü bir etki oluşturdu. Perişan durumdaki arkadaşına bu koşulları yakıştıramamıştı. Ona sen buralara düşecek insan mıydın, ne işin var burada türünden bir şeyler söylerdi. Emerson'un cevabı siyasal tavırda doğrudan yana olmanın simgelerinden biri olarak hâlâ yaşıyor:

"Waldo sen neden burada değilsin?"

Devlet Azınlıkta Kaldığı Anda Demokrasi Son Bulur

Devletin ve topluluğun tercihleri farklılaşmışsa, devlet otoritesini arttırır ve bunu başkaldıran halkın susturulması yolun-

da kullanır. Eğer bu süreç devletin belli zaaflarından ya da toplumsal sınıfların birbirlerine üstünlük kurmada yetersiz kaldıkları bir aşamayı izliyorsa, çözüm kesinlikle otoriter uygulamalara geçmek olur.

II. Dünya Savaşı sonrası süreç, emperyalist ülkelerde askeri cuntalara neden olmadıysa, bunun nedeni toplumsal hareketlerin devlet aygıtını sarsıcı bir düzeye ulaşamamış olmalarıdır. Unutulmamalı ki 1930'lu yıllarda uygulanan New Deal politikaları, otoriter uygulamalardı ve Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerde faşist diktatörlüklere dönüşmüş, insanlık tarihinin kara sayfalarını oluşturmuştu.

ABD'nin denetimindeki kapitalist sistem ülkelerindeki derin devletler, gladyo örgütünün varlık nedeni, sistemi halk hareketlerine, marksist bir iktidar olasılığına karşı kollama, bu tür hareketleri ezmedir. İtalya'da 1970'li yıllarda Komünist Parti'nin iktidar olasılığının oluşması, bu ülkeyi bir anda askeri darbe tehdidiyle karşı karşıya getirmişti. Demokrasi üstüne edilen onca söze karşın esas olan kapitalist devlet yapısının korunmasıydı ve durum bugün de değişmiş değil. Farklı olan, Doğu Bloku'nun çökmesiyle, kapitalist sisteme alternatif olabilme çabalarının da sarsılmasıdır.

Devlet Aygıtı Burjuvazinin Emrinde Bir Kukla Değildir

Kapitalist devlet aygıtının kapitalist sınıfla ilişkileri, uzun tartışmaların konusu olmuştur. Devletin görece özerkliği tartışmaları olarak bilinen bu tartışmaların temel sorunu, devlet uygulamalarının ekonomik, siyasal, toplumsal süreçler üzerindeki etkisiydi.

Belli bir sınıfın çıkarlarına uygun politikalar üretmek, onların mülkiyet haklarını korumak, onların hukukunun kollayıcısı olmak için ille de onlardan biri olmanın gerekmedi-

ği bilinmelidir. Mülkiyetin ve devletin oluşmasından beri böyledir bu. Ekonomik güç sahibi olanlar her zaman kendilerine yardımcı olacak insanlar bulmuşlardır.

Devlet örgütünün genişlemesiyle oluşan askeri ve sivil bürokrasinin görevi sistemi korumaktır. Ve bu bürokrasinin ana gövdesi ekonomik güçten yoksun, mülkiyet bağlamında toplumsal ortalamaya uygun yaşama düzeylerine sahip insanlardan oluşur. Ama binlerce yıllık evrim, bu insanları varolanın korunması konusunda asla değişmeyen bir bağlılığa itmiştir.

Ekim Devrimi ve İç Savaş sonrasında, Bolşevikler Çarlık bürokrasisini yeni sistemin örgütlenmesinde kullandıklarında, bu bürokrasi, yıllarca yok etmek istediği insanlara biat etmekte pek zorluk çıkarmamıştı. Aynı durum feodalizmi yıkan devrimler sonrasında da yaşanmıştı. Bürokrasinin varoluş mantığı, değiştirmeye değil korumaya dayanır ve bu hangi sistem olursa olsun değişmez.

Ancak bu kollayıcı tavrın, birebir kölelikle özdeşleşmesi de sözkonusu olamaz. Savunulan tek tek bireyler ya da şirketler değil, sistemin kendisidir. Bu durum da devlet aygıtının örneğin ekonomik süreç açısından yönlendirici, yeri geldiğinde de girişimci gibi davranmasını anlaşılır kılar.

Devlet Aygıtı Her Zaman Kendisi İçin Eğilimlere Sahip Olmuştur

Devlet aygıtı üzerine yapacağımız son saptama da bu aygıtı oluşturan insanların sahip olacakları kendileri için eğilimlerdir. Bunun en çarpıcı örneklerine devlet mülkiyetinin geniş olduğu örneklerde yaşıyoruz. Devlet kapitalizminin yaygın olduğu ülkelerin hepsinde, bürokrasi, denetlediği gücü kendi olanaklarını güçlendirmek için kullanmaya çalışır. Örneğin,

Türkiye'de en çok yolsuzlukla karşılaşılan ekonomik kuruluşların başında KİT'ler gelir.

Başta bankalar olmak üzere, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren bu devlet işletmeleri, burjuvazinin ekonomik gücünün yeterli olmadığı sektörlerle, kendileri için cazip olmayan sektörlerin devlet tarafından işletilmesi esasına dayanır. Kapitalist iç pazarın genişlemesiyle de talep oranında özel sektöre devredilirler. Özellikle ekonomik gelişmenin ve buna uygun kurumlaşmanın yeterli olmadığı ülkelerde bu şirketler bürokrasinin suistimallerinin ve burjuvalaşma çabalarının aracı durumundadır.

Bürokrasinin kendisi için eğilimlerinin bir önemli örneği de, Doğu Bloku olmuştur. Özel mülkiyetin olmadığı sistem, ekonominin planlı organizasyonu esasına dayanıyordu. Başlangıçta emperyalizm koşullarında sanayileşme ve kalkınma sorununu çözen bu uygulama, süreç içinde bu tür bir uygulamanın gerektirdiği başlangıç koşullarından, Maks'ın öngördüğü ekonomik alt yapıdan ve siyasal olgunluktan, demokrasi geleneğinden yoksun olunmasının bir sonucu olarak bürokrasi diktatörlüğüne dönüştü.

Toplumsal ayrıcalık sahibi bürokrasinin süreç içinde bu ayrıcalıkları kollayıcı bir karakter kazanarak bir egemen sınıfa özgü özellikler kazanması, toplumsal gelişmenin engeli haline gelecek ve sistem çökecekti.

Şiddetin Yürütücüsü Olarak Devlet ve Savaş

Savaş üzerine yapılmış ilk kapsamlı araştırmanın sahibi olan Prusyalı Clautszhewitz, önemini hâlâ sürdüren Savaş Üzerine adlı eserinde savaşı, en yalın haliyle "düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylem"[71] olarak niteler.

Ona devlet ve kanun kavramının dışında moral kuvvet diye bir şey yoktur, kuvvet fiziki kuvvettir. Bu kuvvet düşmana iradenin zorla kabul ettirilmesini sağlar. Bu amaca güvenle ulaşabilmek için düşmanı silahtan arındırmak gerekir ve bu da, savaşın harekatının asıl hedefidir.

"Savaş, sadece politikanın başka araçlarla devamıdır" der Clautszhewitz "O halde, savaşın yalın bir politik eylem olmayıp gerçek bir politik araç, politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlarla uygulanması olduğunu görüyoruz. Savaşın kendine özgü özelliği, sadece araçlarının özelliğinden ibarettir. Bu araçlarla politikanın yönü ve amacının çelişkiye düşmemesini genellikle savaş sanatı sağlar; komutanlar da her durumda bunu isterler; bu istek, gerçekte pek de küçük bir istek değildir; hatta bazı hallerde politik amaç üzerinde o kadar kuvvetli bir tepki meydana getirir ki, askeri isteklerin sadece politik amacın bir mucip nedeni olarak düşünülmesine yol açar. Çünkü, politik niyet amaç, savaş ise araçtır ve araç, hiçbir zaman amaçsız düşünülemez.[72]

İnsanlık tarihi politikanın bu yürütülüş biçiminin örnekleriyle doludur. Binlerce yıllık tarihimiz, insanlığın doğayla mücadeleden başarıyla çıkmaya başladığı ve mülkiyet sahibi olduğu günden bu yana savaşmasının tarihidir. Kendi mülkiyetini korumak isteyenle bu mülkiyete göz dikenin savaşı, kendi köyünü koruyanla bu köye göz dikenin savaşı, kendi sitesini koruyanla bu siteye göz dikenin savaşı, kendi ülkesini koruyanla bu ülkeye göz dikenin savaşı...

"Savaş sanatı, bir yöneticiden beklenen her şeydir... devletinizi kaybetmenin ilk yolu savaş sanatını göz ardı etmektir; devleti kazanmanın ilk yolu savaş sanatında ustalaşmaktır."[73]

Dünya tarihi diye yazılan kitapların çoğu özellikle eski

çağlar sözkonusu olduğunda, genellikle Mezopotamya ve Mısırla başlarlar. Sonra kuzeye yönelir, Yunanistan ve kısmen İran'a geçeriz. Romalılarla birlikte Avrupa'dayızdır artık ve Amerika katılıncaya kadar orada kalırız. Bu binlerce yıl içinde, Asya, Afrika ve Amerika'da neler olup bittiği hakkında pek fikrimiz olmaz. Bu kıtalar ancak Avrupalılar oraları "keşfedince" tarih sahnesine katılırlar.

Bu genel seyri tarihçinin ırkçı önyargılarıyla açıklamak doğru olmaz. Her şeyden önce tarihçinin ulaşabileceği malzemelerle ilişkilidir bu durum. Yazılı tarihin başladığı yerler ve sonrasında da dünyanın yönelimini belirleyen bölgeler tarihin ana konusu olmuşlardır.

Bu tarih kitaplarının ana ekseni her zaman savaşlardır. Dünya tarihi diye savaşların tarihlerini okuruz. Adı büyük olan Aristo değil İskender'dir. Dinler tarihi de bundan nasiplerini almış, savaş tarih olmuştur. Tarihin büyük adları olarak terazinin bir kefesine kralları ve komutanları, diğer kefesine sanatçıları, bilim adamları koysanız hangi kefe ağır basar acaba? Tarihimizi düşünelim. Bize öğretilen büyükleri bir düşünelim... Kaç tane bilim adamı çıkarabilmiştir Osmanlı?

"Bütün dönemlerde, krallar ve hükümranlık sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle, sürekli kıskançlık içinde olup birbirlerine silahlarını doğrultmuş ve gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler; yani, krallıklarının sınırlarına kalelerinin, ordularını ve toplarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; bu bir savaş duruşudur."[74] Bu yazılı tarih kitapları ilk dünya savaşı olarak Yunanlılarla İranlıların savaşını kabul eder. Pers kralı Kserkses (Serbah)'ın Yunan seferiyle başlayan savaş, İskender'le sürecek, sonra da Roma ve Bizans döneminde yükselecektir.

Bin yıllık bir savaştır bu. Doğu ile Batı'nın savaşı... Onu Arapların seferleri izler. Sonra Osmanlıların Batı'yla savaşları başlar. İran'ın ve Arapların misyonunu onlar üstlenmiştir bu kez.

Sarayda kardeşler birbirlerini gırtlaklarken, Anadolu köylüsü yüzlerce yıl Avrupa'nın derinliklerinde, Önasya'nın çöllerinde, Kafkasya'nın buzullarında, Afrika'da savaşır, kılıç sallar, kurşun atar, salgından kırılır, soğuktan donar...

Bu eski dönemlerin savaşların tanımlarken bir tarihçinin soğukkanlılığıyla yaklaşınca, insanlığın belli değerlere ulaşması, olgunlaşması için bütün bunlar belki de yaşanmalıydı dememek mümkün görünmüyor.

Ama bilincin ulaştığı belli bir aşamadan sonra yapılanların, dökülen kanın, sönen milyonlarca hayatın katillerinin bağışlanması mümkün değildir. Onlar insanlık suçu işlemişlerdir.

"Görüşlerinizin hiçbirine katılmıyorum. Ama bunları özgürce açıklayabilmeniz için sonuna kadar yanınızda olacağım" demişti Voltaire. İnsanlığın gelişimi böyle bir bilinç doğurmuştu. Voltaire 1778 yılında öldü. Aradan geçen 222 hâlâ düşünceyi özgürleştiremediyse, bunun tek anlamı, insanlığın böyle bir değeri sindirecek olgunluğa ulaşamamasından, şiddetin ve savaşın iktidarından hâlâ kurtulamadığından başka bir anlam taşımaz.

Günümüzde savaş kadar vahim olan, savaş olgusunun yabancılaşması... Savaşlar, televizyon ekranlarından ve bize verildiği kadarını izleyebiliyoruz. Hakim sinema kültürü bizi her şeyi kanıksatır hale getirdi. Bilgisayar oyunları, çocuklarımızı bu kan banyosuna yeterince hazırlıyor.

Yakın tarihimizin en dramatik ve berbat olaylarından bir hiç kuşkusuz Kardak Krizi'dir. Şovenizm, hırs, yıllardır ekilen düşmanlık tohumları, kin ve nefret tohumları saçma-

yı etkili yayıncılık olarak kavrayan iki ülkenin medyasının marifetiyle iki ülkeyi sonsuz acılara boğacak bir savaşın patlak vermesine ramak kalmıştı. Ne için? Üzerinde insan yaşamayan iki küçük kayalık için? Kayalıkların sakini zavallı keçiler, bu rekabetin sonucunda açlıktan ölme sınırına gelmişlerdi.

O günlerde bir Yunan gazetesinde yayınlanan bir karikatürü hatırlıyorum. İki tank karşılıklı birbirlerini ateş açıyorlar ve kenarlarında iki televizyon şirketinin adı yazılı.

Savaş propagandasının başlı başına bir sektöre dönüşmesi, 2. Dünya Savaşı ile başlar. Naziler bu iş için özel olarak bir propaganda bakanlığı kurmuşlar ve başına da en önemli adlarından Göbels geçmişti. Aradan geçen zaman içinde bu durum artık savaş kültünün en önemli unsurlarından biri haline geldi. Irak'ta binlerce insan bombaların altında kıvranırken, dünya, körfezde petrole bulanarak acı çeken kuşları izledi.

İnsanlık evrildikçe savaşların da biçimi değişti. Yunanlıların çapraz savaş teknikleri, Türklerin hilal ordu taktikleri bir efsane gibi anlatılar. Homeros'un savaşçıları bronz çağının kahramanlarıdır. Akhilleus, Aias, Hektor, Aineia birbirlerine bronzdan yapılma kargılarla saldırırlar. Bronz çağının vahşi "uygarlığı" Asurlular, savaşlarda öldürdükleri kurbanlarının kafalarını kesiyor ve kafataslarını kadeh olarak kullanıyorlardı. Bunu kendileri keşfetmemişti. Kendilerinden önceki kültürlerden devraldıkları bir mirastı bu. Onlar daha da yükseklere çıkardılar.

Asurluların en güçlü oldukları dönemde kuzeydeki dağlardan inen Medler, krallığını saray yaptırarak ve halkla yüz yüze gelmemek için etrafını surlarla çevirerek, Deiokes'in halkı, zulmün başkentini yıktı. Bir 21 Mart günüydü

ve bütün halklar o günü bayram ilan ettiler. Orduların başında Keyaksar, askerlerin ellerinde Ermeni ustalardan öğrenilen demir silahlar vardı. Ceyaxara (Keyaksar) askerlere saflar halinde dizilmeyi öğretmişti ve demir silahlar bronz silahları biçti. Demir çağı başlamıştı.

İnsanlar karasabanla da böyle tanıştılar. Toprağın derinlerine iniliyor, toprak daha bir işleniyordu. Ama demir çağının beyi karasaban değil silah olacaktı.

Çinlilerin gösteri amaçlı kullandıkları barut, demir çağının beyinin hizmetkarlarının ellerinde tüfek oldu, top oldu, insanlığın üzerine yağdı. Kentler yıkıldı, yağmalandı, kırıldı. Bir kent ele geçirildiğinde, işgalci komutanın dört gün kente girmemesi bir kuraldı. Bu sürede askerlerin her dilediklerini yapma hakları vardı.

Hiroşima üzerine atom bombasını bırakarak uçan pilotun yükselen dumanları görünce, "Tanrım ben ne yaptım!" dediği söylenir.

Suçlu elbette o pilot değildi. Tarih boyunca taşınan ve ona aktarılan savaş kültü ve geleneği idi.

İnsanlık evrildikçe savaş kültü de gelişmiş, savaş biçimleri, taktikleri ve savaş araçları çeşitlenmişti. Artık kentleri ülkeleri yok etmek için uçağa da ihtiyaç yoktu, bir düğme yetiyordu hayatı bitirmeye.

Silah tüccarlarının kataloglarına bakarsak, her gereksinime, her hedefe, her keseye uygun silahların bulunduğunu görürüz. Bunlar füzeler uçaklar, elektronik kumanda olanakları, lazer veya kızılötesi hedef bulma düzenekli piyade silahları gibi karmaşık olanlardan en basitlerine, yakın dövüş ve av silahları gibi ucuz ve sağlamlarına, tarımsal kullanım patlayıcılarından molotof kokteyllerine kadar çeşit çeşittirler...

Bu silahlar kademeli olarak üretilir, takımlar halinde

tasarlanır ve birbirlerini değişik durumlarda kullanılabilecek şekilde tamamlar. Düzen korumanın, terörle mücadelenin ve zırhlı savaşın silahları farklıdır. Nükleer caydırıcılık bundan sonra konvansiyonel çatışma olmayacağı anlamına gelmez. Bunun için de güçlere ve harekat alanlarına uygun donanımın öngörülmesi gerekir. Bu yüzden Fransa birkaç yıldır, kısa zamanda uzak mesafelere ulaşabilecek, ateş gücü yüksek bir çevik kuvvet (Force Action Rapide FAR) oluşturmaktadır.

Günümüzün askeri gereçleri, bilimin en son gelişmelerine göre üretilen, ileri teknoloji ürünleridir: Nükleer füzelerde uzay teknikleri kullanılmaktadır. Casus uydulara yakında askeri uydular da eklenecek ve yıldız savaşları çağı başlayacaktır. Nükleer silahlar için fizik teknolojisi, sözde yasak olmakla birlikte hâlâ üretilen ve son derece gelişmiş durumda bulunan kimyasal silahlar için de kimya teknolojisi kullanılmaktadır. Bilimsel gelişmeler anında askeri alana aktarılmakta hatta bazen bilimsel ve teknik gelişmeler askeri gereksinimler tarafından belirlenmektedir. Sanayi, bilim ve makine devrimlerinin silahlara sağladığı güç ve hareket yeteneğinden sonra günümüzde bilgi işlem, otomatik hedef bulma ve yönlendirme konularında kaydedilen gelişmeler yeni ve kökten değişiklikler sağlamışlardır.

Bütün bu silahlardaki karmaşıklık, kullanım zorluğu, onlardan yararlanan insanların da giderek teknolojik açıdan yetkinleşmelerini ve uzmanlaşmalarını gerektirmeye başlamıştır!

Şiddetin Yürütücüsü Olarak Devlet Şiddet Kullanımını Tekelinde Tutar

Devletin en önemli özelliklerinden biri de hiç kuşkusuz şiddetini kullanımını tekelinde tutmasıdır. Topluluk yaşantısının

belli kurallara dayanması ve bu kurallara uymayan başka insanların yaşantılarına zarar verenlerin cezalandırılması doğaldır ve devletin şiddeti tekelinde tutmasının mantığı da buna dayandırılır. Bu cezalandırma hakkının rasgele kullanılamayacağı da kesin olduğuna göre bu hak otoriteye, devlete tanınmalıdır.

Ancak, tarih göstermiştir ki bu hak en genel tanımıyla asayişin sağlanmasından çok insanların denetlenmesi yolunda kullanılmaktadır. Devletlerin kendi yurttaşlarına yönelik şiddetinde her zaman ilk sırayı siyasal nedenler alır. Kendi otoritesini ve örgütünü koruma çabası buna yönelik tehditlerin de acımasızca cezalandırılmasıyla sonuçlanır.

Kapitalizm öncesi dönemlerde, suçun cezası halka açık alanlarda suçlunun cezalandırılmasıydı. Bu, kırbaçlama, organların kesilmesi ya da asılmasıydı. Suçun sistematik olarak tanımlanması ve karşılığında hapishanelerde tutulması, ise kapitalizmle yaygınlık kazanmıştır. Yani binlerce yıllık tarihimize baktığımızda, hapishanelerin tarihinin o kadar da uzun olmadığını görürüz.

Toplumsal gelişme ve olgun bir uygarlık düzeyi elbette hapishaneleri de işlevsiz hale getirecek ve onlara ihtiyacımız kalmayacaktır. Ama bunun yolu paylaşma ve fırsat eşitliğinden geçiyor. Dünyaya gözlerini ezik ve yoksul olarak açan insanlar oldukça "suç" olacaktır. Şiddetin bir içgüdü olmaktan çıkmasının yolu şiddet kültünün, demir çağının bitmesinden geçer ancak ve insansoyu o günlere de ulaşacaktır.

Olsun da Gör

O gün gelsin neşemiz tazelensin de gör
Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör
Seyreyle gülü bülbülü
Çifter çifter aylar gökyüzünde
Her gece ayın on dördü

Kuşlar geçecek damların üstünden
Kuşlar konacak dallara
Kanat seslerini duyup uyanırlarsa
Gene kuşlarla uyusun çocuklar
Olanı biteni anlatma

Hiç görmediğim şey bu
Kurdun gözü yılmış sürüden
Elmanın yarısı soğuk yarısı sıcak
Ağulu bitkilere dolanmış salkım
Güneşten yağmur boşanacak

Yetsin demir çağının beyliği
Yeni bir gün başlıyor demek
Yeryüzünde korkusuz yaşamak
İki milyar kişiye bir dünya
İki milyar kişiye iki milyar ekmek

Yazık olur bu düş yarım kalırsa
Barış günü insan hakkı yenirse

Köroğlu'nun sözü dinlenmelidir
Sivas ilinin Banaz köyünden

Pir Sultan Abdal dirilmelidir
Ah günüm yetse görmeye seni
Seni övmeye gücüm yetse
Barış çağı altın çağ
Son ozanı ben olaydım bu özlemin
Bu özlem bitse

O gün gelsin neşemiz tazelensin de gör
Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör
Seyreyle deli ozanı
Baştan başa sevda baştan başa tutku
Dili baldan tatlı

Melih Cevdet Anday

Bugün gelişmiş kabul edilen örneklerinde dahi, demokrasi terimi halkın kendisini yönetmesi gibi bir anlam taşımıyor. Batının yerleşik örneklerinde de yönetime katılım, ancak yönetici kişiliklerin seçimi düzeyinde kalmaktadır.

Tarih boyunca yüzlerce savaşa tanıklık yapan bu coğrafyada barış söylemleri ve yeni açılımlar öyle sanıldığı kadar kolay olmayacaktır. Bu durum aslında birçok ülke için de geçerlidir. Örneğin Almanya'da, bizdeki "28 Şubat Kararları"ın aratmayacak şekilde kararlar ve kararnameler hayata geçiriliyor: Almanya, "sistem dışı" diye nitelendirdiği parti ve organizasyonları bir bir kapatma yoluna gidiyor. Neonazileri bünyesinde toplayan Almanya Milliyetçi Demokrat Partisi'ni (NDP) kapatmak ve sistem dışına itmek için kolları sıvadı. Federal hükümet Türkiye'de 2000 yılının flaş konusu olan ve adeta "üsttekiler"in söz düellosuna dönüşen "önemli" konu "memurların işten atılmasını kolaylaştıran"

KHK benzeri bir yasa hazırlığı içine girdi. Yasa ırkçı memur ve askerlerin işten atılmalarına ilişkin bir çalışma. Bu iki örneğe bir de Haider konusunu eklersek, Avrupa'nın akıl hocalığı yaptığı demokrasi konusunda ne kadar önde olduğunu, konuyla ilgili tavrı ve samimiyeti yeni bir içerik kazanmış oluyor.

Barış ve demokrasi gibi başat meseleler yine aynı ülkenin dinamikleri tarafından omuzlanırsa anlam kazanacaktır. Ülkenin demokrasi mücadele tarihini alt alta sıralayarak, küreselleşmenin göbeğinde barışı yakalamak, işlevsiz imzalanmış antlaşmalardan farklı olmayacaktır. Lozan'la birlikte azınlıklara tanınan haklar ve peşi sıra devam eden uygulamalar, haksızlıklar, yağmalar ve katliamlar daha dün gibi belleklerde kazılı duruyor.

Yaptırımcı bir siyasal örgüt, düzenin uygulanmasında, fizik güç ve şiddetin meşru kullanımını bir hak olarak kendinde gören devleti taraf durumundan bertaraf durumuna göndermediği sürece haklar ve özgürlükler önündeki en büyük engel olmayı sürdürecektir. Adil bir barış için adil şartlar ve zeminler gerekir. Bu da birileri tarafından hele ki dışarıdan zorlamalarla gerçekleşmeyecek bir olgu olmayı sürdürüyor. Savaşı ve barışı yaşayan dünyanın hiçbir ülkesinde aksi bir durum olmamıştır.

Tarihimizi doğru ve yerli yerine oturtursak, demokrasiyi ve barışı da daha çok anlamanın dışında yaşayabiliriz.

Tarihi kim yazıyor?
Kimin tarihini yazıyorlar?

Gözlemci veya tarihçi, verileri aldıktan sonra, bunları en anlaşılır ve yalın bir şekilde işler. C.P.Scott, "Olgular kut-

sal, kanılar özgürdür" diyordu. Tarihi yazma iddiasında bulunanlar hangi temel kuralı rehber edinmişlerdi?

Hangi tarih?...

Latin Amerikalı tarihçi Eduardo Galeono, "Hangi tarih?" sorusunu yanıtlarken şöyle der: "Bize beyaz adamın tarihini anlattılar, zırhlar içindeki şövalyenin tarihini. Bize anlatılan tarih erkeklerin ve ezenlerin tarihiydi. Anlatılmayan bir başka tarih vardı; ezilenlerin, kadınların ve çocukların tarihi..."

Bir başka tarih var anlatılmayı bekleyen...

Ezilenler, Azınlıklar, Uluslar ve yoksullar hâlâ damarlarından kanıyorlar. Görünen o ki, bir başka tarihin öznelerinin kendilerini anlatması geciktikçe barış da gecikecek. Demokrasi de, insan hakları da...

"Toplumsal barış" adına affetmeyi değil, gerçek barış adına özür dilemeyi seçmedikçe asla kalıcı barıştan söz edemeyeceğiz. Üzerinde yaşadığımız topraklar 150 yıldır süren göçebe hayata tanıklık etti ve halen ediyor. Yapılagelen bunca zulüm ve kanın hesabıyla hesaplaşmayı reddettikçe tarihin tekerrür etme tehlikesi her geçen gün büyüyor.

Burada, ölümün kıyısında, hayat şaşılacak derecede basit bir çizgi takip eder. En elzem olan şeylerden başka her şey kasvetli bir uyku içindedir. İlkelliğimizin ve sağ kalışımızın sırrı budur. Daha basit, daha incelikli hayat sürseydik, şimdiye kadar çoktan delirmiş, kaçmış ya da ölmüş olurduk. Bir kutup yolculuğunda, nasıl her düşünce, his ve hareket onca hayatın devamı uğrunda harcanır ve bu nokta üzerinde toplanırsa, biz de öyleyiz. Başka her şeyi bırakmışız. Zira lüzumsuz yere enerji harcamayı istemiyoruz. Canı-

mızı kurtarmanın biricik yolu bu. Bazen sakin saatlerde geçmiş günlerin anlaşılmaz hatıraları, buğulu bir ayna gibi, gözümün önüne şimdiki hayatımın resmini çiziyor. Böyle zamanlarda, bir yabancı gibi, kendi kendime karşılıklı oturuyorum ve hayat denen o tarifsiz, faal özün nasıl olup da bu şekle bile uyabildiğine şaşıyorum.

Başka her gaye kış uykusuna dalmış durumda. Hayat sadece ölüm tehlikesine karşı tutulan bir sonsuz nöbetten ibaret. Hayat elimize içgüdüsünün silahını verebilmek için bizleri şuursuz hayvanlar haline getirdi. Duygusuzlukla takviye etti bizi. Bu sayede etrafımızdaki dehşet manzaraları karşısında perişan olmuyoruz. Yoksa şuurlu ve açık olarak düşünebilseydik çoktan mahvolmuştuk. Hayat içimizde bir kardeşlik, silah arkadaşlığı duygusu uyararak bizleri yalnızlık uçurumuna düşmekten kurtardı. Hayat bize vahşi hayvanların kayıtsızlığını verdi. Bu sayede görüp geçirdiğimiz her şeye rağmen, her anın olumlu taraflarını görüyoruz. Ve bu olumlu tarafları, hiçliğin hücumuna karşı yedek bir kuvvet olarak içimizde taşıyoruz.

Böylece son derece sığ ve sert, kapalı bir tarzımız var. Hiçbir şey içimizde ışık uyandırmıyor artık. Sadece arasıra, hiç umulmayan bir anda müthiş ve kederli bir özlem alevi fışkırıyor, o kadar!.."[75]

Bir düşünün savaş ilan ediliyor... Hiç kimse gitmiyor... Bu zaten barış çağrısıdır... Barış, eşit güç üstünlüğü ile korunabilecek bir durumdur... Savaşın başladığı andan itibaren, hemen herkes barıştan söz etmeye başlar. Çünkü savaşın panzehiri barıştır. Fakat hiç kimse, ama hiç kimse barış ortamında savaşa övgüler yağdırmaz ve savaşı çağırmaz (Silah tüccarları ve emperyalist paylaşımcıların dışında). Azınlığın veya çoğunluğun değil bir bütün insanlık tarihinin

ortak görüşü olan bu öngörü, su, hava, daha doğrusu bir yaşam mücadelesi gibi acil ve elzem bir durum teşkil ederken, neden savaş?..

"Savaş hakkında karar alanlar hiçbir zaman savaşmayacak olanlardır." Yaman bir çelişki değil mi? Barış için masaya oturanlar da genellikle savaşmayanlardır. Kim start veriyor? Kim yeter diyor? Peki ölenlerin bilançosunu tutanlar kimdir?

Bu tarihi yazanlar kimdi?...

Kuşkusuz konu savaş olunca sonuç ne olursa olsun barıştır. Başladığı yerde bitmese bile, başlangıcından bir önceki durumuna dönüyorsa neden bu kadar kan?...

Her şiddetin ve savaşın sonu gibi, konunun sonuna yaklaşırken bir kez daha barış gündeme geliyor.

Kendisi olamayacak bir şeyin ancak aforizması olabilir düşüncesiyle ilk not Einstein'dan:

"Kanımca, uluslararası bir anlayışın ve insanlar arasında kardeşliğin gerçekleşmesinde aydınların en büyük yararlılığı bilim ve sanat alanında sağlanabilir. İnsanın kişisel, bencil ulusal amaçları aşamasına yardım eder yaratıcılık. Bütün düşünen insanların paylaştığı sorunlar, ülküler üzerinde durmak, giderek, bütün ulusların bilginlerinin ve sanatçıların birleşmelerini zorunlu kılar" derken ülke aydınının sorumluluğunu hatırlatır tarzda bir uyarıda, 1920 yılının Eylül ayında New York'taki Toplumsal ve Bilimsel Bağları Geliştirme amaçlı toplantıdan sesleniyordu: "Ne var ki, zaman zaman, siyasal tutkular yüzünden hoşgörü ve bağımsız düşünme yeteneğinden yoksun aydınların arasında bir bölünme olması önlenemez. Bu yüzden aydınlar tarihten insanlığa

kalan uygarlıkların uluslararası niteliğini belirtmekten hiçbir zaman bıkmamalı, toplumsal yaşayışlarında söz ve eylem yolu ile siyasal tutkuların kendilerini sömürmelerine hiçbir zaman izin vermemelidirler" diyordu. Sözkonusu şiddet ve savaş olunca aydınların konuyla ilgili farklı düşünmeleri ne 19. yüzyılda anlaşılmış ne de 21. yüzyılda. Siyasal tutkular ne olursa olsun kan ve şiddetin önüne geçmemelidir. Altını çizmekte bir kez daha yararlı gördüğüm, 'aydınlar tarihten insanlığa kalan uygarlıkların uluslararası niteliğini belirtmekten hiçbir zaman bıkmamalı,' sözü aydın sorumluluğunun ne anlama geldiğini ifade etmek açısından önemlidir.

Bilinen gerçekleri sıralamanın dışında "acil ve elzem" olan barışı anlamak, nasıl bir barış sorusuna yanıt aramak gerekir. Günümüzde medya aracılığıyla evimizin bütün köşelerine dek giren savaşın ve şiddetin görüntüleri, günlük yaşam biçimi olarak içselleşmiştir. Barış söylemlerinin bile suç sayıldığı, her geçen gün şiddet ve şiddetin biçimlerinin toplumsal olarak geliştiği, devletlerin milyarlarca para ayırdığı silahlanma yarışına yazılı ve görsel medyanın doğrudan propaganda ve promosyonla destek verdiği bir ortamda şiddet içselleşmiştir. Bu gerçek, savaşın hayat damarları olan cebir ve şiddetin kaynağına ışık tuttuğu gibi, içeriğini de genişletmekte ve barışın aciliyetini arttırmaktadır. Barış, bireysel ve toplumsal düzeyde şiddetin ve gücün tüm boyutlarıyla ve görüntüleriyle ortadan kalktığı bir ortamdır.

Nasıl bir barış?"
Barış için önce kardeşlik...

Üzerinde yaşanılan toprakları, yaşayanlar, halklar, uluslar, milliyetler, toprağı öz anneleri gibi görmelidir. Onu saldırı-

lar karşısında korumalı ve "öteki" vatandaşları, onlarla aynı toprağın bağrından çıkan kardeşleri gibi kabul etmelidirler. Antik Yunan'da kardeşlik ve komşuluk hukuku bu sav üzerinden yükseliyordu. Kardeş olmayı başarabilmeliyiz ve şu gerçeği bilerek: "Savaş devletler için en kesin afettir, adaletin unutulmasıdır. Yasalar, silahların ortasında dilsizdir".[76] Evet, başladığı andan itibaren ne yasa ne de kural tanıyan bu dehşet verici durum nasıl büyüyüp gelişiyor...

"Kardeşime karşı ben, komşuma karşı ben ve kardeşim, dünyanın geri kalanına karşı ben, kardeşim ve komşum".[77] Belki de... hiç düşünmeden cephede ilk vurduğumuz, kardeşimizdir... Karşı cephenin de ilk vurduğu komşusu... Daha sonra namlular bütün dünyaya... Ve coğrafya kan gölüne çevrildi...

Çeçeniya, İsrail veya Filistin'de yaşamak ve bu yapılanlara seyirci olmak. Uzak değil Bosna... 250 binin üzerinde ölü, şiddet, tecavüz ve yıkımlar... Bosna için yakın tarih... Savaşın yaşandığı bütün bölgeler için geçerlidir. Dün, Japonya, Almanya, Vietnam, Nikaragua... Bugün, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu.

Bu denli acımasız ve kural tanımayan bir yöntem, yüzlerce insanı sakat bırakmış ve milyonlarcasının yaşamına son vermiş. Peki neden halen barış alkışlanmıyor? Oysa bütün övgüler barış için olmadı mı?; "Eğer ben, gerçekte, gerek Tanrılar, gerekse insanlar tarafından onca övgüye boğulan barışsam, gökyüzünde ya da yeryüzünde mevcut olan tüm iyiliklerin kaynağı, anası, besleyicisi, müjdecisi ve koruyucusuysam; eğer ben olmazsam, hiçbir şey gönenmezse, güvenli, saf ve kutsal olan, insanlara hoş gelen ve Tanrıların minnettarlığını doğuracak olan hiçbir şey bensiz kurulmazsa; ve buna karşılık, eğer savaş, tartışmasız, orada ya

da burada, tüm evreni etkileyecek tüm kötülükleri yayan bir tür okyanussa, eğer o felâket (savaş), yeşeren bir şeyi aniden kurutuyor, gönenç anıtlarını yerle bir ediyor, sağlam yapıları sarsıyor, en iyi biçimde kurulmuş olan şeyleri yıkıyor, tatlılığı acıya dönüştürüyorsa; kısacası, eğer o, anında yıkacak kadar büyük bir küfürse, dindarlığa ve dine el uzatan şeyse ve korkunç bir afetse, yukarıdaki güçler açısından en nefret edilesi şeyse, ölümsüz Tanrı adına sorarım size: Beni kovmak için bu kadar çok miktardaki felaketi bu kadar pahalı ödemek için, böyle büyük çabayla çalıştıklarını, böyle hazırlık yaptıklarını, onca para harcadıklarını, onca dikkat ve tehlikeyi göze aldıklarını gören kim, onu kışkırtanların insan olduğuna ve en minicik beyin parçasına sahip bulunduğuna kim inanır?"[78]

Gerçekten kim inanır? Her yıl devletlerin silahlanma ve askeri harcamalar için ayırdığı miktarlar, sanayileşme hırslarını bile yerle bir ediyor. İnananlar çok az... Ama bir türlü kürsüden inmiyorlar! Veya daha doğrusu inanmayan çoğunluk indirmiyor...

"Halkın büyük çoğunluğu savaştan nefret ediyor ve barış istiyor. Yalnızca küçük bir azınlık, lanet olası mutlulukları her zaman halkın talihsizliğiyle bağlantılı olan küçük bir azınlık, savaşı temenni ediyor: Bu azınlığın insan dışılığının tüm iyi insanların iradesinden üstün tutulması haklı bir şey midir yoksa tamamen haksız mı, bunu değerlendirmek size düşer. Şimdiye kadar, görmüş olduğumuz gibi, antlaşmalarla hiçbir şey kurulamadı; aile bağlarıyla da hiçbir şey kesinleşmedi, zorla yada intikam duygusuyla hiçbir şey elde edilmedi. Ölümcül tehlike karşısında, en iyisi tatlılığın, iyilikseverliğin ne yapabileceğini düşünün. Savaş savaşı getirir, intikam intikamı doğurur."[79]

İntikam, öç almak... Doğrudan savaş olmamakla birlikte savaşın kışkırtıcılığını yapar. Tarihte bu türden başlayan savaşlar vardır. Ayrıca devam edenlere de tanık oluyoruz. "Öç almak için savaş çıkarmak bir çözüm değildir (...) Çünkü, böyle bir savaş, dövüşen ülkeleri kırım, kan ve yıkım alanlarına çevirmekten başka bir sonuç vermez. Üstelik, kavgaların durmadan tazelenmesine, her iki halka/ulusa da askeri diktatörlüğün sürmesini zorla kabul ettirir ve sonunda, yurt bozgun içinde yok olmasa bile, özgürlük zafer içinde yok olabilir"[80]

Barış içinde özgürce ve güvenceli yaşamak. Kardeşçe ve bir arada yaşamak. Hiç kimsenin hiç kimseye dil, din, ırk, cins, milliyet ayrımı yapmadığı, siyah, beyaz, sarı, Kürt, Çerkes, Gürcü, Laz, Ermeni, Yahudi, Alevi, Sünni, Hıristiyan demediği ve dayatmadığı. Ama ayrı olduğumuzun bilincinde olarak, birbirimizi, farklı olmakla birlikte severek, barış içinde yaşamak.... Kendimiz için istediğimiz her şeyi başkaları için isteme cesaretini gösterdiğimiz koşullarda gerçek barıştan söz edebiliriz.

Savaşlar emperyalistler için, içinde bulunduğumuz dönemde yeni bir pazardır. Açlık korkusu savaş korkusunu yaratmakta ve savaşlarda kâr getirmektedir. Dünya açlıktan ve sefaletten kurtulabilirse savaşlardan da kurtulacaktır.

Toplumsal barış, ülkenin siyasal sistemine sıkıca bağlıdır. Gerçek demokrasinin, hukukun, insan haklarının üstünlüğünü, toplumsal zenginliğini, adil paylaşımın, hak eşitliğine dayalı özgürlükçü bir siyasal yapıyı sağlamayan devletler iç çatışmanın fitilini de ateşlemiş olurlar.

O halde barış içinde..!
Ama nasıl olacak?

Resmi ideoloji ve resmi kayıtlar "nüfusumuzun %98'inin Türk ve Müslüman" olduğunu yazıyor ve söylüyor. %2 olanın ne olduğu muğlak. Peki, %2 yukarıda sözünü ettiğimiz hangi azınlık, milliyet, ulus, veya inanç grubunu kapsıyor? Yoksa bir yanılgı içerisinde miyiz? Milyonlarla ifade edilen Kürt ve sayıları belli olmayan Çerkes, Gürcü, Laz, Yahudi, Ermeni'ye ne oldu?

Etnik grup kavramı, fiziki, dini, tarihi, dili ya da diğer nedenlerden dolayı kendini farklı hisseden, başkaları tarafından da farklı görülen toplulukları ifade eder. Türkiye'de 1965 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında, azınlık gruplara ilişkin sorular yer alıyordu. Bu maddeler beyana bağlı olarak işleniyor ve tasnif ediliyordu. Azınlıkların durumları sınırlı da olsa rakamsal verilerle biliniyordu. Kamuoyuna açıklanıyordu. Ancak 1965 sonrası istatistiklerde soruların yer almasına rağmen 1985'e kadar istatistikler gizli tutulmuştur. 1997 yılındaki sayımlarda ayni durum devam etmiş: Yabancı dil ve din sorulmuştu. Anadil o dönemde de yoktu. Ve nihayet 2000 Ekiminde yapılan sayımlarda ise sorular tamamen bir formalite gereği hazırlanmış, hiçbir ciddi çabaya hizmet etmemektedir. Anadil veya ikinci dil hanesi tamamen çıkarılmış, herkes devletin ve milletin geleceği adına tek din, tek dil ve tek ulus olmuştu(!) Bu sayımlarda yer almayan azınlıklara ne oldu? Anadolu'da büyük bölümü kullanılmasa da 64 dil (Japon Dilbilimci Goişi Kojima) yaşamaktadır. Bunları sağlıklı bir veriyle saymak ve böyle bir istatistik sonuç alma şansımız varken, oturduğunuz hanenin reisi kim? Eviniz kaç odalı? Veya esas mesleğiniz nedir? Sorusu kimin nerede ne zaman işine yarayacaktır!

1985 yılında DİE yetkilileri DGM tarafından "bölücülükle" suçlanıp yargılandıktan sonra anadil ve din soruları sa-

yımlardan çıkarılmıştı. Ama DİE yetkilileri gerekçeyi şöyle açıklamışlar: "Bu bilgilerin istatistiki olarak hata payı yüksek" 1965-1985 yılları arasındaki sayımlardan elde edilen veriler, sadece ilgili devlet kuruluşlarına verilmiş, kamuoyuna açıklanmamıştır. (Faruk Bildirici)

1965 verilerine göre, bu coğrafyada % 0.40 kişinin anadili Abhazca. % 16.99 kişinin anadili Arapça. % 1.70 kişinin anadili Arnavutça. % 1.82 kişinin anadili Boşnakça. % 3.40 kişinin anadili Çerkesçe. % 1.76 Kişinin anadili Ermenice. % 2.52 kişinin anadili Gürcüce. % 0.28 (veriler 1945) kişinin anadili Kıptice. % 89.75 kişinin anadili Kürtçe. % 2.59 kişinin anadili Lazca. % 1.83 kişinin anadili Pomakça. % 4.05 kişinin anadili Rumca. % 0.65 (veriler 1945) kişinin anadili Tatarca. % 0.43 kişinin anadili Yahudice. Ve bilinmeyen diller. Dinsel azınlıklar.[81]

Hepsini Türkleştirip Müslümanlaştırdık mı?

Bir "kültür mozaiği" olmak yerine Türk vatandaşlığına dayalı ulus-devlet formunu tercih etmiş bulunan resmi ideoloji ve kuramcısı Mustafa Kemal, CHP'nin kuruluş tüzüğünde, "Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde, kendilerine Kürtlük, Çerkezlik ve hatta Lazlık ve Pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız. Mazinin karanlık istibdat devirlerinden kalma bir miras olan ve uzun tarihi tekallübatın mahsulü bulunan bu yanlış telakkileri hulusla ve samimiyetle düzeltmek vazifedir" diye belirtmiştir.

Milliyetlerin, halkların ve inançların geleceği, "samimiyetle düzeltmek vazifedir" düsturu çerçevesinde algılanırsa, bu milliyetler ve inançlar için bir gelecek değil de, bir imha veya boyun eğdiriş tasarlamak anlamına gelir. İmha ve-

ya boyun eğdirişi tasarlamaksa taammüden cinayet... Yani katliam... Bir anlamda savaş!... CHP'nin kuruluş tüzüğü, yanı resmi söylem 1990 Türkiye'sinde dilsel ve dinsel azınlıkları saymamakla halletmiş gözüküyor. Ve 2000 yılının 22 Ekiminde gerçekleşen sayımlarla da sabit görüldüğü üzere bu konu kapanmıştır...

Barış içinde bir arada yaşamak...
Bu mantıkla bakıldığında, ancak masal gibi bir şey...

"Aynı toprakta yaşamayanlar, aynı dili konuşmayanlar, Kilise aracılığıyla, birbirlerine bağlanırlar. Yüzlerini hiç görmedikleri 'öteki Hıristiyan' kardeşleridir."[82] Demek ki "samimiyetle düzeltmek vazifedir"in de ilk bakışta bir düsturu vardır. Bizdeki örnek bu düsturla değil de dipçik, cop, mermi ve işkencelerle veya toplu katliamlarla sağlanıyor.

Dünya ölçeğinde birçok "küçük" ülke damarlarından kan kaybetmeye devam ediyor. Birbirlerini kırıyor ve savaş birilerinin yok olmasına dek sürüyor.

Birden fazla halkın, dinin, dilin, kültürün, azınlıkların yaşadığı bu coğrafyada asgari de olsa bir arada nasıl yaşanabileceğini -yaşanılamayacağını- yaşadığımız örneklerden dolayı biliyoruz.

"Eski Yunan'da vatandaş öteki vatandaşı kardeşi olarak görüyor. (Ya da görmeliymiş, arada sırada görmemiş olsa gerek ki iç savaş, statis kaçınılmaz olmuş) Bu durumu oluşturan ise, şehrin üstünde durduğu toprak, yani vatan, yani herkesin annesi, yani anavatan. Vatandaş, aynı şehrin vatandaşını kardeşi olarak görüyor, şehrin sınırları, kardeşliğin de sınırlarıdır."[83]

Günümüzde herkesin de bildiği gibi bazı ülkelerde birden fazla dille yayın ve yazışmalar yapılıyor. Resmi dil yoktur; üç veya beş dilde devlet yazışmaları yapılır veya Kantonlar şeklinde bir yaşam şekli sürer gider. Tersi durum her zaman felaketi çağırır, Auschwitz. Dachau. Belsen. Ölüm kampları... 1945'te ölüm kampları açıldığında; kolsuz, bacaksız, gözsüz, burunsuz, kulaksız bedenler, gaz odaları, fırınlarla, karşılaşıldı. Bu kamplardaki tablo içler karartıyordu. Sonuç; 6 Milyon Yahudi, 5 Milyon Komünist, Demokrat, Din adamı, Çingene ve Eşcinsel artık tarihin sayfalarında birer ölüydüler

Kısacası, Birinci Dünya Savaşı yaklaşık 10 milyon kişinin ölümü ve 20 milyonun sakatlanmasıyla sonuçlanmış iken, İkinci Dünya Savaşı 52 milyon insanın ölmesine ve 34 milyonun sakatlanmasına yol açmıştır, köstebek yuvasına dönen ülke toprakları... Ve dünyanın dört bir yanında operasyonlara katılan Amerikan ordusu..

Barışı sağlamak adına cesetler...
Barışı sağlamak adına savaş...

Aslında savaş her yanımızı kuşatmış durumda. Körfez savaşının naklen görüntüleriyle hayatımıza giren, şiddetin günümüzde ana besleyicisi olan ve her akşam 10 ayrı kanalıyla resmi tarihi ve şiddeti pompalayan, dehşet verici sahnelerle bizlere korku salan, gözlerimizin yumulmasını sağlayan, hop oturtup hop kaldıran veya bütün bunların dışında nükleer santraldeki tuşlar gibi düğmesine basarak zapladığımız TV kanallarını unutmamak gerekir, şiddetin ana besleyicisi olan, "TV kamerası omuzdan atılan Stinger füzelerine benzemiyor mu? Muhabirlerin bol cepli yelekleri başta ol-

mak üzere medya mensuplarının kılık kıyafetleri savaşan askerlerinkini andırmıyor mu? Medya, 'bomba' etkili haberleri, askeri terminolojiden ödünç alınmış program isimleriyle hem bir savaş alanı hem de savaşın bir tarafı"[84] değil midir? Alman SS'leri "düşman" bölgeleri tespit ederken bir harita üzerinde elindeki kalemle çizer ve anlatırlardı... Aynı görüntüler şimdi TV yapımcıları tarafından yapılmıyor mu?

"Savaş, bugünkü sistemi içinde askerlik denilen bir olguyla yapılır. Konuyu askerlik durumuyla ele aldığımızda, bu askerlik örgütlenmesinin özellikle en doğal, biyolojik 'klan'ımız modeline göre örgütlendiğini görüyoruz. Askeri birlikler, yani savaş birlikleri bir insan klanı büyüklüğündedir. Sistem içinde vertikal bir hiyerarşi söz konusudur. Bu hiyerarşi görsel olarak belli edilir. Üniformalar, flamalar, bayraklar, rütbe işaretleri, ritüel hareketler vardır."[85]

Paralı asker veya kiralık katil... Kuşkusuz maaşlı askerlerin yanı sıra bedelli savaşlar da vardır; "Gerçekten de, yüzlerce insanı öldürmemiz için küçücük bir maaş yeterliyse, bizi, öfkelendiğimizde benzerlerimizi öldürmekten ne alıkoyabilir ki?"[86] Para ve hırs için ne çok savaştık; "Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin unsurlarını her şeyden önce Almanya'nın sürekli artan baskısı ve Enver Paşa'nın Almanların müttefikliğini yaparak hükümeti etkilemesi gibi iki temel neden oluşturmaktaydı. (...) Sonra durum biraz daha biçimlendi. Alman Büyükelçisi'yle para karşılığı bir sözleşme imzalayarak, 1. Dünya Savaşı'na girmeyi kabul eden Osmanlı İmparatorluğu, buna karşılık dört milyon İngiliz Lirası almıştı."[187] Osmanlı'nın mirası çeşitli konularda olduğu gibi bugün de devam ediyor; DP, Kore Savaşında ödediği "kan ve ölümler"le Türkiye'yi Atlantik Paktı'na sokmayı başar-

mıştı. Bedel önceden teminat altına alınmıştı. Irak... Somali... Ve her an savaşmaya hazır olan ordu... Ve Türkiye...

Şiddetin kökenleri dünya ölçeğinde devam ediyor. Devletin ve gücün ortaya çıktığı günden beri boğazlaşmalar ve savaşlar yöntem değiştirerek daha da şiddetlenerek sürüyor.

Yıl 1968. My Lai katliamı..

Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı; ne ABD ne de dünya için! ABD "Masumiyet" çağını Vietnam'da yitirdi. 1968 yılındaki My Lai katliamı orduda asla temizlenmeyecek bir leke bıraktı. II. Dünya Savaşı'nı noktalamak adına Nagasaki ve Hiroşima'ya atılan bombalar, Kore'ye karşı açılan savaş ve katliamlar, bu lekeyi pekiştirdi. Şimdilerde "Yeni Dünya Düzeni" söylemiyle yine katliamlar, işgaller, kuşatmalar sürüyor... Etnik, inanç özgürlüğüne dayalı savaşlar dünya ölçeğinde devam ediyor.. Haiti, Meksika, Ruanda, Angola, Liberya, Sudan, Somali, Cezayir, Sri Lanka, Doğu Timor, Afganistan, Tacikistan, Çeçenistan, Gürcüstan, Karabağ, Bosna-Hersek, Irak, Kürdistan.....

Hem savaş, hem de günah çıkar...!

ABD eski Savunma Bakanı Mc Namara, geçtiğimiz günlerde tarihin mihrabı önünde diz çökerek açıkladı: "Vietnam bir hataydı!..."

Benzeri bir olay 2000 Ağustosunda yaşandı. Lolan bölgesinin Türkiye tarafından resmen bombalandığı açıklamaları hem Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından hem de PDK tarafından resmen doğrulanmıştı.

Sidekan kasabası Lolan bölgesi 15 Ağustos günü Türk savaş uçakları tarafından bombalandı. Bilanço: 38 ölü, 11 yaralı ve 4 kayıp. Benzeri operasyonlar TSK tarafından ilk

kez yapılmıyordu. Peki sonuç: "Özür dileriz, yanlışlık oldu"

Tarihimiz nice yanlışlıklarla nice ölümlerle ve soykırımlarla doludur. Sözünü ettiğimiz savaşın tarihidir, aynı zamanda soykırım ve istilanın da tarihidir.

Ama "özür" belki de kalıcı barışın ilk adımları olabilir. Ve ilk adım böylece atılmış olur. Kendi dilinden ağlayamayanlar, kayıp edilenlerin yakınları, babasız kalan çocuklar, kendi tarlasını süremeyen çiftçi, damarından kanayan Kürtler... Aşağılanan, horlanan insanlar, çocuğunun yakarışına güç katmak isterken her hafta dövülerek sorgulanan insanlar, işçiler, memurlar velhasıl insanlık... Evet "özür" bekliyor...

Unutulmuş, çarpıtılarak anlatılmış bir tarih uzanıyor önümüzde...

Ve işin tuhafı yakın-uzak fark etmiyor. 1945 yılının ilk aylarında Almanya'da sayısız kamptan birinde tutulan İngiliz savaş tutsakları ve karşı tarafın tutsakları 15 milyonun üzerindeydi. Almanların eline düşen 6 milyon müttefik askerden yalnızca 1 milyonu kurtuldu. 3.5 milyon Alman savaş tutsağından ancak 1.5 milyonu Ruslar tarafından salıverildi. Bu durum o tarihlerde Japonlar için de geçerliydi.

Savaş boyunca tüm Asya'da estirdiği dehşet rüzgârını, Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan bombalarla unutan Japonya, kendisini yalnızca kurban olarak görmeye başladı. Oysa bütün Asya'lı toplumlar verdikleri kayıplar için Japonya'yı affetmiyordu.

Gerek Almanya, gerek Amerika, gerekse de Japonya, tarihleri boyunca aynı taktikleri izlemişlerdir. Sözde barış yanlısı ama gerçekte modern savaş malzemelerini üretmeyi

sürdüren, süper devlet olma zihniyetinden vazgeçmeyen bir taktiktir bu. En çok kan akıtan onlar, ama kan akıtmaya en çok karşı olanlar da onlardı! Bu yöntem egemenlerin yöntemi olmakla birlikte dünden bugüne büyük farklılıklar gösterdiği söylenemez. Cellatların kendilerini mazlum, istilacıların özgürlük savaşçısı, savaş kışkırtıcılarının barış havarisi olarak lanse etmeleri yeni bir şey değil çünkü.

En son dünya savaşının üzerinden 55 yıl geçmesine rağmen dünya ölçeğinde kan göletlerine her geçen gün bir yenisi ekleniyor. Ruanda'da en az yarım milyon insan öldü. Milyonlarla işaret edilen göç yaşandı. Sri Lanka'da 11 yıldır süren iç savaş sonucu 30 binden fazla insan yaşamını yitirdi. Doğu Timor'da 19 yıldır süren iç savaş sonucu 700 bin nüfuslu adada 100 bine yakın insan öldü. Çeçenistan'da bu rakamlar 25 bin sınırını zorlamaya kadar vardı. Bosna-Hersek'te ise son 5 yıl içinde bu rakamlar 300 bine ulaştı. İran, Irak ve Kürdistan rakamları halen resmi bir söyleme ulaşmamıştır. Bunların dışında, onlarca yerde süren iç savaşlar ve dış müdahaleler sonucu toplam ölümler milyonlara varmaktadır.

Dünya bu kan manzarasında iken, Almanya'dan Japonya'ya, Bosna-Hersek'ten Kürdistan'a, uluslar 'barış' adına kurdukları güzel dünyalarından, güzel uykularından dehşetle uyandırılıyorlar. Marguerite Duras, 50 yıl geçmesine rağmen "rüyalarımda Almanlar, Paris'e geri döner ve beni tutuklar" kabuslarını halen yaşıyorsa, geçmişle hesaplanılmadığı sürece bu yorumlar, rüyalar ve kabuslardan kurtulmak mümkün olmayacaktır. Lady Macbeth sendromu yakındır: Ellerindeki kanın yıkanmakla çıkmadığını görüp çıldırmanın eşiğine geliyorlar. 'Toplumsal Barış' adına affetmeyi tercih edenler ve devletler, Uluslar, geçmişle hesaplaşmayı reddettikçe tarihin

tekerrür etmesi tehlikesi de büyüyor. "Atalarımızın günahlarını biz affedersek, bizleri de torunlarımız affeder" mantığı gizlice içimize işlemiş durumdadır.

Üzerinde yaşadığımız topraklar 150 yıldır süren göçebe hayata tanıklık yapıyor. 150 yıldır kaleler el değiştirmiş, Kiliseler kütüphane ve ahır, Rum köyleri turistik belde olmuştur. Rumlar, Arnavutlar, Çerkesler, Boşnaklar, Lazlar, Süryaniler, Ermeniler, Yahudiler ve Kürtler yaşadıkları toprakları kanlarıyla, canlarıyla yoğurdukları halde, bu coğrafya parçasında "öteki" veya "farklı" muamelelere tabii tutuluyorsa, kendi kimlikleriyle, dilleriyle ve inançlarıyla yaşamaları önünde engeller halen sözkonusuysa bu coğrafyada barış söylemleri de cezaya tabi tutulur ve asla (kalıcı) barış sağlanamaz.

Bir görüntü ki her şey yanılsamadan ibaret..

Barış havarisi kesilenlerin ellerinden damlayan kanlar ortalığı göle çevirdi. II. Dünya Savaşının bitişinin 50. yıldönümü kutlamalarına giden devlet başkanları ve başbakanlarının en az yarısının geldiği ülkelerde halen savaş devam ediyordu. Ve en çok barışı onlar haykırdılar. Ülkelerine döndüklerinde ise mikrofon düğmesiyle tetiği yine karıştırdılar.

Günümüzde barışı herkes sorguluyor. Modern Çağda savaşların gölgesinde sadece silahlar yerine, şampanyalar patlıyor, aslında savaş bir yandan sürdürülüyor. Güç ve şiddet gösterileri devam ediyor; KKTC'de "Barış ve Özgürlük Bayramı" törenlerinde, en modern silahların da teşhir edildiği resmi geçit yapıldı. Türkiye'den kalkan F-16'lar KKTC semalarında uçtular. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Okul Gemisi ile Yavuz ve Fatih Firkateynleri, Girne limanında halkın ziyaretine açılmıştı. Bu yerel olanıydı; bir de uluslararası

olanı vardı; "Kutlamaların (Barış Kutlamaları) olaysız geçmesi için Paris emniyet müdürlüğü olağanüstü güvenlik önlemleri aldı. Törenler için 7 bin 500 polis ve Jandarma, 500 özel tim görev yaparken 41 km. uzunluğunda güvenlik barikatı kuruldu. Havadan koruma sağlandı ve davetlilerin geçeceği ve törenin yapılacağı bölgeler trafiğe kapandı. Paris ve çevresinde uçuş yasağı uygulandı. Askeri geçit töreninde, savaşa katılan ülkelerin amblemlerini taşıyan 80 askeri araç ve 2500 asker yer aldı."[88] İzleyenlerin yine korkulu anlar yaşadığı bir durum... Adeta bir savaş gösterisi... Savaş gibi barış kutlaması.... Güç gösterileri... Şiddet...

Dünyadaki bu gelişmeler insanlık tarihinde derin yaralar açıyor. Savaş devam ediyor... ABD'de gençler ve yaşlılar bir savaş provası yapıyorlar; Atom bombası çok mu gerekliydi? Atılmalı mıydı yoksa başka çözüm var mıydı? 50 yıl sonra yaşanan bu çekişme Amerikan halkı için hiç de yabancı değildi; Vietnam sendromu, çıldıranlar, bir hiç uğruna öldüğünü düşünenler "itibarlı" konumlarını elde etmek için şiddete başvuranlar... Şimdilerde Amerikalı araştırmacılar bir başka olayın peşindeler. "Körfez savaşına katılan 300 bin Amerikan askerinden 70 bini ağır hasta. Garip bir ölümcül hastalığa yakalandılar; kilo kaybı, yürüme güçlüğü ve denge bozukluğu, hafıza kaybı, uykusuzluk, kusma ve ishal."[89] Bu örnekler değişik ülkeler için de geçerli olup daha da çoğaltılabilir. Ama savaşı yönetenler, birliklerin başında bulunanlar: "Barış içinde yaşamaktan daha önemli şeyler de vardır" (Subay Alexander Haig) diyebilecek kadar da savaşçı yetiştiriliyorlar.

Dünya tek bir kapitalist pazara dönüştükçe, sermaye uluslararasılaştıkça savaş 'top yekûn'leşmiş ama barış hâlâ

onu gerçekten barış yapacak değerlerin diyet bedeli olarak ödenmesi koşuluna bağlı tutulagelmiştir. Şimdilerde "Yeni Dünya Düzeni" söylemiyle yürütülen bu savaş daha da acımasız bir tablo ortaya koyacaktır. Dileğimiz böyle bir tablonun görüntüsüyle yüz yüze gelmemek. Ama savaş bir sanayii olarak ele alınırsa ve bu gidişe dur denilmezse her şey çok daha kötü olacaktır. "Ama en önemli neden, çatışmalarda en faal olan bireylerin karakteridir. (...) devletlik konusunda çok az gelenekleri ve know-how'ları olan bu toplumlarda, mafioso kişiler ve mafioso ilişkiler, daha önceki otoriter devletin cezir haline geçmesi ile meydana gelen boşluğu doldurur. Bunlar, mümkün olan her türlü insan ızdırabından kâr etmeye kararlı, tamamen pervasız kişilerdir. Soyar ve öldürür, rehin alıp fidye-i necat ister, hatta cesetleri ailelerine satmaktan bile çekinmezler. Çok geçmeden bir tür savaş ekonomisi kurulur ve vicdansız savaş ağalarının kazanılmış çıkarları her şeye hakim olur."[90]

"Savaş fikri, toplumsal evrenselliğini, din yoluyla kuşatır, egemen olur, yönetir. Savaş bizim özgür irademizin değiştirmeye hatta yok etmeye çağırdığı bir sfenkstir"[18] diyor, Proudhon. Nazi toplama kamplarından Bosna-Hersek'e; Vietnam'ın Paolo Condor Zindanları'ndan İrlanda'nın H Blokları'na, Şili Stadyumları'ndan Diyarbakır Cezaevi'ne uzanan geniş bir coğrafyada bir savaş kışkırtıcısı olarak sfenks kah ölüm mangaları kah Özel Tim biçiminde karşımıza çıkmaya devam ediyor.

Savaş tek çözüm mü? Hayır.. Elbette ki hayır... Ama öteki çözümleri görebilmek için kafamızı miğferden çıkarmamız gerekir... Kalıcı barış için yapılan barış anlaşmaları başka bir savaşın gerekçesi olmamalıdır.

Ruanda, Angola, Liberya, Somali, Cezayir, Sri Lanka, Doğu Timor, Afganistan, Tacikistan, Çeçenistan, Gürcüstan, Karabağ, Bosna-Hersek, Irak, Filistin, İsrail... dünya bunca kan ve gözyaşını Mafioso kişiliklerin otoriter devlet boşluğunu doldurma gayretkeşliğiyle açıklayamayacağımız bir yerde duruyor.

Silah sanayiinin uluslararası tekelleri, sfenks'i özgürlük, bağımsızlık vb. payeleriyle süsleyerek insanlığın başına musallat etmeye çalışıyorlar.

"Siz savaşla ilgilenmiyor olabilirsiniz, ama savaş sizinle ilgilenmektedir" diyordu Troçki.

Görünen o ki:

Mafioso kişilikleri yok saydığımız ve sfenksleri üretenin bizler olduğunu yadsıdığımız sürece de ilgilenmeye devam edecek.

Platon, "Biz ve bizden olanlar, doğanın yarattığı köken eşitliği, bizi, yasayla yaratılan politik eşitliği aramaya mecbur eder" derken, aynı zamanda gerçek ve kalıcı eşitliğin ne demek olduğunu ve barışı sağlamanın yollarını da aydınlatıyordu.

Savaş ve şiddet ortamının bize dayattığı yaşama biçiminin, içerdiği ürkütücü boyutları görünen o ki ancak gelecek kuşaklar yapabilecek. Çünkü olayların gidişi ve koşullar bizleri bu insanlık dışı atmosferi kanıksamaya zorluyor. Ve bu dünyanın her yerinde böyle. Aşağıdaki talimatlara dikkatlice bir bakın:

"**1** Geceleri yalnız dolaşmayın, mutlaka yanınınızda birini bulundurun.

2 Metro istasyonlarında ve otobüs duraklarında bir

yakınınız sizi karşılaşın.

3 Eve geldiğinizde akrabalarınızı ve komşularınızı uyarmak için zili çalın. Kapıyı açmak için anahtarınızı elinizde hazır tutun.

4 Yaşı ne olursa olsun tanımadığınız biriyle aynı asansöre binmeyin.

5 İyi aydınlatılmış bölgelerde yürüyün, kestirmeden gitmeyin.

6 Bölgenizdeki polis uyarı kutularının ve telefon kulübelerinin yerlerini iyice öğrenin.

7 Eğer çevre evlerde kapıcı varsa, çalışma saatlerini öğrenin, yardımcı olabilirler.

8 Yürürken her zaman uyanık olun. Etrafınıza bakın.

9 Şüpheli bir kişi veya grup görürseniz şunları yapın:

a) polis uyarı kutularını kullanarak yardım isteyin,
b) telefon kulübesine gidip 911'i çevirin,
c) eğer etrafta telefon yoksa en yakın dükkana ve binaya girip polisi arayın.

Çevredeki insanlar size yardımcı olmaya hazırdırlar.

10 Büyük miktarlarda parayı, mücevheratı ve değerli şeyleri yanınızda taşımayın. Eğer bu tür şeyleri mutlaka üzerinizde taşımanız gerekiyorsa, vücudunuzun çeşitli yerlerinde saklayın.

11 Ev anahtarınızı diğer anahtarlarla bir arada bulundurmayın. Onları ayrı bir yerde muhafaza edin. Eğer

kimliklerinizle birlikte ev anahtarınızı da kaybederseniz, birisi bunları bulup, evinizi tespit edebilir.

12 Yanınızda bir düdük veya pilli alarm aleti taşıyın.

13 El çantanızı göğüs hizasında taşıyın, elinizde sallayarak gezmeyin.

14 Gece veya gündüz yardım çığlıkları duyarsanız, ilgilenin. Nereden geldiğini tespit etmeye çalışın. Komşunuza yardım etmekle kendinize yardım etmiş olursunuz. 911'i çevirin.

15 Kapıyı çalanın kim olduğunu anlamadan apartman giriş kapısını açmayın.

Saldırıya Uğradığınızda Yapmanız Gerekenler

- Sakin olun, paniğe kapılmayın. Sakin olunduğu takdirde salgırganın sizi yaralaması olasılığı çok azdır.
- Saldırgana karşı koymaya veya onu alt etmeye çalışmayın.
- Saldırganın eşgalini iyice inceleyin. Boyunu, yapısını, yaklaşık yaşını, yüzünün özelliklerini, giysilerini vs. aklınızda tutmaya çalışın.
- En kısa zamanda polisi çağırın. Sakin olun.
- Her olayda mutlaka polise haber verin. Her olaydan haberimiz olursa hangi bölgelerde devriyeleri yoğunlaştırmamız gerektiğine daha kolay karar veririz.
- Polis gelene kadar bekleyin, olay mahallinden ayrılmayın.
- Tutuklamalar yapılırken polisle ve mahkemeyle işbirliği yapın.'"[91]

Çok tanıdık geliyor değil mi? Benzeri talimatlara, duyurulara fazlasıyla alışkınız. Ama yalnızca biz değil bütün dünya alışkın buna. Nitekim okuduğumuz talimatları, New York polisi yapmış.

Evet, şiddet günümüzde görsel bir oyuna dönüşmüş gibi duruyor. Geçmişin savaşları da bir rakamlar yığını gibi... Ama işte o rakamlar yığınının ve görsel oyunlara dönüşen şiddetin bize hediye ettiği yaşama biçimi de ortada... Kendi türümüzden korktuğumuz için yolculuklarımız, seyahatlerimiz, dolaşma saatlerimiz, insanlarla ilişkilerimiz, cinselliğimiz, sevgilerimiz, işlerimiz, her şeyimiz ama her şeyimiz sınırlanıyor ve bunları tanımlamamız, adlandırmamız da olanaksızlaşıyor...

Son 1500 yıl içinde dünyada yazılı kayıtlara geçmiş 15.000'in üzerinde savaş olmuş ve 3 milyarın üzerinde kişi ölmüştür. Akan bunca kandan ve yıkılan yapılardan sonra tekrar ilk başladığımız noktaya geri döndük ve bunun adına barış dedik. Mezarcılar ve yapıcıların dışında, silah tüccarları ve emperyalistlerin dışında kazanan oldu mu? Geçmişle hesaplaşmak için tekrar savaşmak gerekiyor mu? Bilemiyorum!... Ama tarihi yazanlar, savaşı yürütenler, istilacılar ve darbeciler öylesine kapıları kapamışlar ki artık kapılar yasal bir takım zorlamalarla açılamıyor. Köken eşitliği, yasayla yaratılan politik eşitlik sağlanmadığı taktirde, Arthur Miller'ın "Başladığımız noktaya geri dönebilmek için neden milyonlarca insanın ölmesi gerektiğini hiç anlamadım" sözünü tekrar edip duracağız...

Korkarım...

Gerçek barış her türlü düşmanlığın sonudur. Amaç ger-

çek ve kalıcı olanı yakalayabilmek, yoksa antlaşmalarla sadece süreci biraz daha geriye çekmeyi başarabileceğiz. "Devletler ya da iktidarlar, fetih ve işgal alışkanlıklarını terk etmelidir. Ordular kaldırılmalıdır" diyen İmmanuel Kant, kalıcı barışı tarif etmeye çalışıyordu. İnsanlık tercihini kalıcı barıştan yana kullanmalı ve bu yolda kültürlenmelidir.

Bütün dünyada anneler, babalar, din görevlileri, öğretmenler ve büyükler hiçbir özel çıkar gözetmeksizin ve çifte standarda düşmeden, çocuklarına ve öğrencilerine barışı, insanları sevmeyi, komşularını sevmeyi öğretirlerse o zaman yuvada öğrendiğimiz şeyi havada söyleriz: Barış, sevgi, kardeşlik...

Düşünün...

Notlar

1 Hasan Arfa, Kürtlerin Kısa Bir Tarihi, Çiviyazıları Yay., 1998
2 Gülten Dayıoğlu, Şenlik Günü, Altın Yayınlar
3 Milliyet 2000, 16 Ekim 2000, s.8
4 Sayılar, Bap 18
5 Samuel, Bap 11
6 Samuel, Bap 12
7 Agy.
8 Agy.
9 K. 38, Sad 24-26
10 Bkz. 4, 5, 36-38, 50, 53...
11 Agy.
12 Ahzab. 50
13 Turan Dursun, Din Bu, cilt III, syf. 63.
14 Desiderius Erasmus, Türklerle Savaşmalı mı? Cogito, syf. 19 YKY Sayı: 3 kış 1995
15 Herve Rousseau, Dinler Tarihi, syf. 67, Gelişim Yayınları 1974.
16 Sayılar, Bap 16
17 Çıkış, Bab 32
18 Karl Sagan, Kozmoz
19 Simeon, Tarihte Ermeniler, Çiviyazıları,
20 Kapital, Sol Yayınları, cilt 1, syf. 562)
21 Stefan Zweig, Calvin'e Karşı Castellio ya da Köleliğe Karşı Özgür Düşünce, Çiviyazıları Yay.
22 (A'raf 4-5)
23 Hadis 1261
24 Tevbe 5
25 Hadis 1265
26 Maide 33
27 M. G. Et-Tavil, Nusayriler, Arap Alevilerin Tarihi, Çev. İsmail Özdemir, Çiviyazıları Yay.
28 Agy.
29 Selahattin Tekindağ, Yavuz Sultan Selim, 1993, İstanbul
30 Hoca Sadettin Efendi; Agy, cilt IV, syf. 176.36, Akt. Osmanlı Engizisyonu, Ali Yıldırım, 1996
31 Defterdar Ebu'l Fadi Mehmet Efendinin Selimşahname adlı kitabından, aktaran Tekindağ, Age.

32 İsmail Hakkı Danişmend, Tarihi Hakikatler, 1956
33 İsmail Hakkı Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi
34 Defterdar Ebu'l Fadl Mehmet Efendi, Aktaran; Tekindağ Agm.
35 Münecimbaşı Ahmet Dede, Münecimbaşı Tarihi, Tercüman Yay.
36 Münecimbaşı Ahmet Dede, Münecimbaşı Tarihi, Tercüman Yay.
37 Con Giragosyan, Burjuva Diplomatiği ve Ermenistan, syf. 236, bkz; Armenia, Marsilya
38 1886, sayı 6
39 Tevrat, Çıkış Bölümü, Bap 32
40 M. El Vekil, Medine Ansiklopedisi, II/86, İbn-i Haşim, Siret, 3/141-147 Aktaran Faik Bulut, age syf. 202.
41 A. Nejat Ölçen, İslam'da Karanlığın Başlangıcı ve Türk-İslam Sentezi, syf. 26
42 Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye'de Diyanet, syf. 16.
43 Tövbe Süresi, 1-9 ve 5. Ayetler. Turan Dursun, Din Bu III. Kitap syf. 64-65 M. El Vekil, Medine Ansiklopedisi, II/86, İbn-i Haşim, Siret, 3/141-
44 Peçevi İbrahim Efendi; Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları
45 Mustafa Naima Efendi; Tarih, Çev. Zuhuri Danışman ZD Yay., İst. 1968, cilt I
46 Peçevi İbrahim Efendi; Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları
47 Osmanlı Tarihi, Alphonse de Lamartine, cilt 2 syf. 583
48 Hammer; Hammer Tarihi, Çev. Mehmet Ata, MEB Yayınları İstanbul 1991, cilt II
49 Naima Tarihi, Çev. Z. Danışman, cilt 1 ZD yay., İst. 1968, syf. 548
50 Peçevi İbrahim Efendi; Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları
51 Agy.
52 Agy.
53 Prf. Dr. Ahmet Mumcu. Osmanlı Devletinde Siyasetten Katl. syf, 193
54 Agy. syf, 202
55 Weber, Sosyoloji Yazıları, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yay., 1987, İstanbul
56 Herodot Tarihi, (Birinci Kitap, 98-99), çev. Müntekim Ökmen, Remzi Yay., İstanbul
57 F. Engels, Anti Dühring, syf. 244, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları

58 K. Marx Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i syf. 69, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., Ankara
59 Agy. syf. 70-71
60 Agy. syf. 135-136
61 Weber, agy., syf. 53
62 Weber, agy., syf. 31
63 Held, Demokrasi ve Dünya Düzeni, 1995, syf. 6
64 Rousseau, Toplum Sözleşmesi, Çev: Vedat Günyol, 1968, syf. 27-28
65 Tily, Avrupa'da Devlet Kurmanın Tarihi Üzerine Düşünceler
66 Giddens, Sınıfsal Bölünme, Sınıf Çatışması ve Yurttaşlık Hakları, '82
67 Age.
68 K. Marx, Kapital, cilt 1, Çev. Sevim Belli, syf. 536-537
69 K. Marx, agy, syf. 546-547
70 Mosca, Egemen Sınıf
71 Clautshewitz, Savaş Üzerine, Çev. H. Fahri Çeliker, Özne Yay. syf. 21
72 Clautshewitz, agy.
73 Machiavelli, 1961, syf. 87; Türkçesi Hükümdar, Çev.: S. Bağdatlı, syf. 71
74 Hobbes, Leviathan, Türkçesi Semih Lim, syf. 95
75 Erich-Marie Remarque, Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok
76 Pro. Milone Cicero
77 Asyalıların veya Uzakdoğuluların atasözü. Güçlü bir iddia ise Arap atasözü olduğu yolunda
78 Desiderius Erasmus, Dört Bir Yandan ve Tüm Uluslar Tarafından Kovulan Barışın Yakınması, adlı makale. Cogito, Kış 95, Yapı Kredi Yayınları, syf. 8.
79 Age, syf. 11.
80 Jean Jaures, Demokrasi, Barış, Sosyalizm. Aktaran, Aylin Çevik, Savaşa Karşı Barış Dergisi, Haziran-Temmuz 1995 Sayı 7 syf. 5.
81 Fuat Dündar, Azınlıklar, (Rakamsal veriler), 2. Baskı, Çiviyazıları.
82 Galatlar'a Mektup'tan aktaran Levent Yılmaz, "Kardeşlik Düşüncesi Hakkında" adlı makale.
83 Agm.
84 Ragıp Duran, Geçen Yılın Savaşları 17 Savaş ve Milyonlarca Ölü, adlı makale. Cogito, Kış 95, Yapı Kredi Yayınları, syf. 36.
85 Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu, Savaşan İnsanın Ruhsal Yaraları, adlı makale. İHD İstanbul Şubesi Yayın organı syf., 6, syf. 19-20.
86 Desiderius Erasmus, Dört Bir Yandan ve Tüm Uluslar Tarafından Ko-

vulan Barışın Yakınması, adlı makale, Cogito, Kış 95, Yapı Kredi Yayınları, syf. 11.

87 Yeni Yüzyıl Gazetesi, Savaşın Nedeni Bulundu: Dört Milyon İngiliz Lirası, adlı dizi yazı.

88 Yeni Yüzyıl Gazetesi, 50. yıl kutlamalarıyla ilgili ayrıntı haberler, "NOTLAR" başlığı altında toplanmıştır.

89 Gün Gazetesi, Haziran 1995.

90 Piere-Joseph Proudhon, Savaş ve Barış 197. Savaşa Son Vermek İçin, adlı makale. Cogito, Kış 95, Yapı Kredi Yayınları, syf. 89.

91 McGregor, Pop Kültür Oluyor, Çiviyazıları Yay., 2000

özcan sapan

Özcan Sapan, 1960 yılında İstanbul'da doğdu. Çeşitli gazetelerde ve süreli yayınlarda makale, haber ve dizi yazıları yayınlandı. Sapan'ın "Kayıp"larla ilgili olarak hazırladığı ve uzun bir çalışmanın ürünü olan "Beyaz Ölümün Güncesi" adlı eseri, 1992 yılında yayımlandı.

Elinizdeki kitap, uzun süredir iktidar kavramı, işkence ve şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini sorguluyor. Sapan'ın yaşadığı ve gözlemlediği çeşitli olayların bir sonucu olan çalışma, şiddete karşı bir kültürel meydan okumadır.

Kanlı bir yüzyıl... Kızıla boyalı dünya... Gözlerimi yumuyorum karanlık... Gözlerimi açıyorum gökyüzü kızıl... İlk insan bağırışlarını; nal sesleri, nal seslerini; tank sesleri, sevginin yerini şiddet alıyor... Bir parça toprak için, dil için, din için, kâr için, yoksulluk ve açlık için; sesler yükseliyor... Atlılar geliyor üstümüze, binbir kanatlı cehennem zebanileri geliyor üstümüze... Yaşamak için, yok etmeye... Gözleri kızıl... Dilleri ateş saçıyor. Şiddetin yeryüzündeki temsilcileri...

Toplama kampları, soykırımlar, savaşlar, talan edilmiş ülke, talan edilmiş şehirler... Cesetler görüyorum: Halepçe, Şatilla, Nagazaki, Hiroşima, Vietnam, Çarmıhta İsa, Yahudi Katliamı, Davut, Ali, Sezar, Kleopatra... Yeter... Yeter... Gözlerimi yumuyorum... Beynimde atlılar dolaşıyor...

Gözlerimi yumuyorum... Gözümün önünden geçiyor; şiddetin doruğa çıktığı yüzyıl... Çocuklar... Çocuklar, çocukları öldürüyor... İnsanlık tarihinde ilk kez, çocuklar bu kadar yaygın biçimde cinayetler işliyor...

Tarihimiz neden gözyaşlarıyla dolu? Ve neden bunca gözyaşlarını unuttuk! Neden cellatları kutsadık... Neden?

Sağlam bir gelecek rüyası, ancak geçmişin gözyaşlarının nedenleri üzerine gidilerek oluşturulabilir ve acı dolu insanlık tarihi bu biçimiyle mutlaka yeniden yazılmalıdır... Yoksa kuşlar yuvada ne duyarlarsa havada onu söylemeye devam edecekler... Korkarım çocuklar da...

ISBN 975-8086-85-2
9789758086856

10.00